

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ

Інститут вивчення проблем злочинності

СЛУЖБА БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Інститут дослідження проблем державної безпеки

В. Я. Настюк, В. В. Белєвцева, О. М. Лемешко

**КОРУПЦІЯ, ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ, КОМПРОМІС:
АДМІНІСТРАТИВНІ ТА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ
АСПЕКТИ**

Монографія

Харків
«Право»
2010

ББК 67.9(4УКР)308

Н 32

Рекомендовано до друку вченою радою Інституту дослідження проблем державної безпеки Служби безпеки України (протокол № 4 від 13 квітня 2010 р.) та вченою радою Інституту вивчення проблем злочинності Національної академії правових наук України (протокол № 4 від 17 березня 2010 р.)

Рецензенти:

В. М. Гаращук, старший науковий співробітник НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування НАПрН України, доктор юридичних наук, професор, чл.-кор. НАПрНУ;

В. І. Тютюгін, кандидат юридичних наук, професор кафедри кримінального права № 1 НЮА України імені Ярослава Мудрого

Настюк В. Я., Белєвцева В. В., Лемешко О. М.

Н 32 **Корупція**, відповідальність, компроміс: адміністративні та кримінально-правові аспекти : монографія / В. Я. Настюк, В. В. Белєвцева, О. М. Лемешко. — Х. : Право, 2010. — 152 с.

ISBN 978-966-458-188-9

Монографію присвячено загальнотеоретичним питанням поняття та характеристики корупції. На основі чинного вітчизняного законодавства розглядаються адміністративні та кримінальні аспекти відповідальності за вчинення правопорушень корупційного спрямування. Комплексний аналіз законодавчого регулювання та принципів його реалізації дав змогу визначити основні засади протидії корупції, шляхи їх ефективного поєднання у правозастосовній діяльності уповноважених органів. У роботі сформульовано пропозиції та рекомендації щодо запровадження правового компромісу в боротьбі зі злочинами корупційного спрямування.

Для науковців, студентів, аспірантів, викладачів юридичних вузів і факультетів та практичних працівників.

ББК 67.9(4УКР)308

© Настюк В. Я., Белєвцева В. В.,
Лемешко О. М., 2010

ISBN 978-966-458-188-9 © Видавництво «Право», 2010

Передмова

*Скрывающий свои преступления
не будет иметь успеха,
а кто сознается и оставляет их,
тот будет помилован.*

Книга Притчей Соломоновых, стих 28

Протидія корупції є необхідною умовою життєдіяльності суспільства, а її забезпечення має розглядатися як напрям державної політики, тобто як одна із найбільш важливих функцій держави, що ґрунтується на загальних принципах, методах і формах правоохоронної діяльності. Проте вона має й свої особливості, які залежать від характеру завдань та функцій щодо боротьби з корупцією системи органів, що її забезпечують, їх компетенції, форм і методів діяльності. Вказане обумовлює доцільність розгляду цієї проблеми як окремого комплексного напрямку боротьби із корупційними проблемами у сфері політики і державного управління.

Організаційно цей напрям має охоплювати діяльність органів, на які покладається вжиття заходів щодо протидії корупції. При цьому маєтись на увазі діяльність, не пов'язана з усуненням причин та умов, що спонукають до вчинення правопорушень корупційного спрямування, тобто переважно йдеться про сферу боротьби з ними. Останнім часом у законотворчій роботі і спеціальній літературі простежується намагання розширити боротьбу з корупцією до меж забезпечення режиму національної безпеки України. Отже, існує нагальна потреба виокремлення боротьби з корупцією як окремого комплексного виду правоохоронної діяльності, що спрямована на забезпечення ефективного використання різних правових заходів і насамперед адміністративних та кримінально-правових.

Варто зазначити, що окремі проблеми боротьби з корупцією досліджували В. Авер'янов, Ю. Баулін, В. Борисов, В. Гарашук, В. Горан, В. Клочков, Н. Кузнєцова, В. Лунєєв, М. Мельник, Є. Невмержицький, М. Хавронюк, І. Чубенко та ін. Але, незважаючи на

увагу фахівців різних галузей права до актуальних аспектів зазначеної проблематики, багато її питань дотепер залишаються дискусійними. Це стосується особливо концептуальних підходів до визначення поняття «корупція», причин її виникнення, особливостей адміністративної відповідальності за корупційні правопорушення, проблеми застосування кримінально-правових заходів, а також правового компромісу в боротьбі з корупцією та їх розмежування. Іншими словами, до нашого часу відсутня єдина концепція протидії корупції, що й обумовлює актуальність даного дослідження.

У зв'язку з цим автори поставили перед собою за мету на основі комплексного аналізу законодавчого регулювання та принципів його реалізації визначити адміністративні та кримінально-правові засади протидії корупції, шляхи їх ефективного поєднання у правозастосовній практиці компетентними органами.

Виходячи з цього, у роботі зроблено спробу вирішити такі завдання:

- з'ясувати сутність поняття корупції та причин її виникнення;
- охарактеризувати суспільні правовідносини у сфері протидії корупції;
- дати характеристику суб'єктів спеціальної компетенції, які здійснюють функції щодо протидії корупції;
- визначити систему адміністративно- та кримінально-правових заходів протидії корупції;
- сформулювати пропозиції та рекомендації щодо застосування правового компромісу в боротьбі зі злочинами корупційного спрямування.

Такий міжгалузевий підхід є однією з перших спроб комплексно, з використанням новітніх досягнень юридичної науки дослідити окреслені проблеми та сформулювати шляхи їх вирішення, узагальнити основні положення міжнародних норм і стандартів, які стосуються протидії корупції в сучасних умовах.

Розділ І. Корупція, її сутність та багатоманітність понять

§ 1. Концептуальні підходи до визначення поняття корупції та причини її виникнення

Методологічною основою розкриття поняття «корупція» є співвідношення між філософськими категоріями загального та окремого (одиначного). Це поняття насамперед пов'язане з його оцінкою як загального положення. Оскільки автори ставлять за мету розгляд корупції саме як правової категорії (не соціально-економічної, філософської чи політичної), то окремими у даному випадку будуть правові інститути, правові норми, на яких ґрунтується існування та функціонування системи протидії явищам корупційного спрямування.

У контексті викладеного, на наш погляд, варто розпочати зі звернення до етимології самого слова «корупція». Одні дослідники вважають, що термін походить від сполучення латинських слів «correi» (кілька учасників зобов'язальних відносин з приводу одного предмета) і «gumpege» (ламати, пошкоджувати, порушувати, скасовувати). У результаті утворився самостійний термін «corgumpege», який передбачає участь у діяльності кількох осіб, метою яких є «гальмування» нормального ходу судового процесу або процесу управління справами суспільства.

Іноді цей термін також пов'язують з латинським словом, але вже дещо іншим — «corruptio», яке тлумачиться як «підкуп, продажність громадських і політичних діячів, посадових осіб».

Приблизно таке ж тлумачення цього поняття дає С. І. Ожегов. «Корупція, — зазначає він, — підкуп хабарами, продажність посадових осіб, політичних діячів»¹. Крім підкупу і про-

¹ Ожегов, С. И. Словарь русского языка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lib. deport. ru/slovar/ojegov/k/korrupsijsja>

дажності, енциклопедичні словники тлумачать латинське слово *conruptio* ще й як псування і розбещування. Останнє, як вже зазначалося, підкреслює глибинний аспект корупції як соціального явища, яке свідчить про розбещення певних посадових осіб державних органів владою і розкладання системи соціальних цінностей суспільства.

Авторитетний юридичний словник Генрі Блека визначає корупцію як «діяння, яке вчиняється з наміром надати деякі переваги, що несумісні з офіційними обов'язками посадової особи і правами інших осіб; діяння посадової особи, яка неправомірно використовує своє становище чи статус для одержання будь-якої переваги для себе або іншої особи в цілях, які протирічать обов'язкам і правам інших осіб»¹.

Деякі енциклопедичні видання пояснюють корупцію як процес, пов'язаний з прямим використанням посадовою особою прав (повноважень), наданих їй посадою, з метою особистого збагачення, включаючи в цей процес підкуп чиновників і громадсько-політичних діячів, дачу хабарів тощо.

Автори вітчизняного юридичного словника-довідника пропонують розглядати корупцію як одну з форм зловживання владою, пов'язаною з підкупом посадових осіб².

Як злочинну діяльність у сфері політики або державного управління, що полягає у використанні посадовими особами наданих їм прав і владних можливостей з метою особистого збагачення, пропонує розглядати корупцію М. Ю. Тихомиров. До найбільш типових проявів корупції він відносить підкуп чиновників і громадсько-політичних діячів, хабарництво за законне чи незаконне надання благ і переваг, протекціонізм — висування працівників за ознаками родичання, земляцтва, особистої відданості і приятельських стосунків. Як видно із вжитих М. Ю. Тихомировим у пропонованій ним дефініції

¹ Цит. за: Криминология [Текст] : учеб. для юрид. вузов / под общ. ред. А. И. Долговой. – М. : Изд-во МГУ, 1994. – С. 279; Михайлов, Л. В. Борьба с коррупцией в США (80-е годы) [Текст] / Л. В. Михайлов // Вопросы истории. – 1994. – № 5. – С. 149.

² Юридичний словник-довідник [Текст]. – К. : Феміна, 1996. – С. 308.

поняття «корупція» слів «злочинна діяльність», цей автор відносить до корупції лише кримінально карані діяння¹. Приблизно такої ж позиції щодо розуміння поняття «корупція» дотримується значна частина авторів інших юридичних енциклопедичних видань.

В окремих енциклопедичних виданнях корупція відверто називається конкретним злочином, який полягає у прямому використанні посадовою особою прав, пов'язаних з її посадою, з метою особистого збагачення.

Таким чином, енциклопедичні визначення, які повинні характеризуватися чіткістю, точністю, лаконічністю і однозначністю дефініцій, не дають виразного і однозначного уявлення про корупцію з юридичної точки зору.

Слід зауважити, що абсолютна більшість енциклопедій і словників радянської доби, які дають тлумачення терміна «корупція», спеціально підкреслюють, що корупція як явище характерне для буржуазної держави і суспільства, де має місце експлуатація людини людиною, де державний апарат перебуває в підпорядкуванні монополій, де для цього закладені умови у самій економічній і політичній системі суспільства.

Аналіз вживання терміна «корупція» в юридичній літературі засвідчує, що вчені надзвичайно широко розуміють суть цього явища, інколи висловлюючи не лише занадто загальні, нечіткі формулювання, а й такі, що виключають одне одного. Як справедливо зауважує російський дослідник О. І. Мізерій, існує багато різних визначень поняття «корупція», але повної ясності і правової точності до цього часу немає².

Найчастіше під корупцією пропонують розуміти підкуп і продажність посадових осіб, що відображається кримінально-правовим поняттям «хабарництво». Але й при цьому існують

¹ Тихомирова, П. В. Юридическая энциклопедия [Текст] / П. В. Тихомирова, М. Ю. Тихомиров ; под ред. М. Ю. Тихомирова. – М. , 1997. – С. 215.

² Мизерий, А. И. Уголовно-правовые и криминологические аспекты борьбы с коррупцией в органах власти [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / А. И. Мизерий. – Н. Новгород, 2000.

різні підходи. Одні автори вважають, що корупцією охоплюється будь-яке одержання хабара, інші, як, наприклад, П. М. Панченко, розглядають корупцію як систему постійно вчинюваного організованого хабарництва¹.

Інші автори вважають помилковим зведення корупції до хабарництва. Так, на думку В. С. Лукомського, підкуп посадових осіб (хабарництво) є лише однією зі складових корупції². А. А. Аслаханов визнає хабарництво одним з найбільш поширених і небезпечних видів корупції. При цьому він зазначає, що хабарництво не завжди виступає як вид кримінально караного корумпованої поведінки, оскільки корупція — це насамперед «хвороба» державного чиновницького апарату³. У цьому розумінні корупція — це акт правопорушення з боку державних службовців. П. С. Матишевський, характеризуючи хабарництво, вважав, що «воно є складовою корумпованості багатьох ланок державного апарату»⁴.

Поряд з використанням влади або посадових повноважень корупцією визнається використання авторитету посади та пов'язаних з нею можливостей, але задоволення інтересів третіх осіб шляхом неправомірного використання офіційних повноважень, авторитету влади та інших можливостей, які надає посадовій особі її посада, являє собою корупцію лише тоді, коли такі інтереси є груповими. Отже, за такого підходу задоволення інтересу однієї особи іншою не є корупцією.

¹ Панченко, П. Н. Организованная группа и преступное сообщество (преступная организация) соотношение и ответственность. Уголовно-правовой запрет и его эффективность в борьбе с современной преступностью [Текст] / П. Н. Панченко. — Саратов : Центр по исследованию проблем организованной преступности и коррупции; Сателлит, 2008. — С. 304–307.

² Лукомський, В. С. Кримінальна відповідальність за дачу хабара та посередництво в хабарництві [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / В. С. Лукомський. — К., 1996. — 28 с.

³ Аслаханов, А. А. Проблемы уголовно-правовой борьбы со взяточничеством [Текст] / А. А. Аслаханов // Государство и право. — 1993. — № 4. — С. 81–88.

⁴ Матишевський, П. С. Преступления против собственности и смежные с ними преступления [Текст] / П. С. Матишевский. — К. : Юрінком. — 1996. — С. 212–235.

Такий підхід здається необґрунтованим, оскільки кількість осіб, інтереси яких задовольняються в результаті дій посадової особи, не мають суттєвого значення для визнання їх корупційними. Головне, як уже зазначалося, що при цьому приватним інтересам необґрунтовано надається перевага над інтересами суспільства або держави.

Корупція розглядається й як елемент (ознака) або різновид організованої злочинності. На відміну від вищевикладених підходів, прибічниками цієї точки зору корупція не розглядається як самостійне явище, а вона зводиться до структурного елементу, системоутворюючої ознаки або різновиду організованої злочинності. Корупційними проявами можуть визнаватися хабарництво, іншого роду службові зловживання, але лише в рамках організованої злочинності.

Визначення поняття корупції обмежуються загальними ознаками і характеризується відсутністю чітких формулювань, які б дозволили виділити суттєві ознаки цієї правової категорії. Це, наприклад, визначення корупції як акту правопорушення державних службовців або як системи відповідних стосунків між певними посадовими особами та кримінальним середовищем на основі протиправної діяльності цих посадових осіб на шкоду державним та суспільним інтересам тощо.

У наведених точках зору відображено доктринальне розуміння корупції як правової категорії і воно лише з одного боку характеризує це поняття. Щоб з'ясувати інші підходи щодо визначення цього поняття, необхідно розглянути розуміння корупції на законодавчому рівні, у документах міжнародно-правового характеру, правоохоронній діяльності, а також у свідомості пересічних громадян.

Одним із перших варіантів офіційного розуміння поняття «корупція» з боку вищих органів державної влади України була законодавча пропозиція, яка містилася у листі Кабінету Міністрів України від 2 квітня 1993 р. № 19-683/4, адресованому Верховній Раді України з приводу виконання п. 2 згада-

ної постанови Верховної Ради України від 23 січня 1993 р. «Про стан виконання законів і постанов Верховної Ради України з питань правопорядку і заходи щодо посилення боротьби із злочинністю»¹, яким передбачалася необхідність законодавчого визначення зазначеного поняття.

Цим листом пропонувалось передбачити у законі, що корупція — це «суспільно небезпечне діяння, що полягає в корисливому використанні посадовими особами свого службового становища і пов'язаних з ним можливостей для збагачення, протиправного одержання матеріальних чи інших благ і переваг в особистих чи групових інтересах»².

Таким чином, корупція зводилась до конкретного суспільно небезпечного діяння (злочину), а точніше до посадового зловживання, яке:

- 1) мало корисливий характер;
- 2) було спрямовано на збагачення або протиправне одержання матеріальних чи інших благ і переваг в особистих чи групових інтересах.

Поняття корупції, яке було затверджено в Україні на законодавчому рівні, за багатьма ознаками наближалось до наведеного, хоча водночас і суттєво відрізнялося від нього. Так, у прийнятому 5 жовтня 1995 р. Законі України «Про боротьбу з корупцією» (ст. 1) воно сформульовано таким чином: «*Під корупцією в цьому Законі розуміється діяльність осіб, уповноважених на виконання функцій держави, спрямована на протиправне використання наданих їм повноважень для одержання матеріальних благ, послуг, пільг або інших переваг*»³.

Основною формальною особливістю такого визначення поняття «корупція» є те, що воно має нормативно-правовий

¹ Про стан виконання законів і постанов Верховної Ради України з питань правопорядку і заходи щодо посилення боротьби із злочинністю [Текст] : постанова Верхов. Ради України від 23 січ. 1993 р. № 2931-ХІІ // Відом. Верхов. Ради України. — 1993. — № 11. — Ст. 87.

² <http://www.guds.gov.ua/sub/vinnitska/ua/publication/print/464.htm>

³ Про боротьбу з корупцією [Текст] : Закон України від 05.10.1995 № 356/95-ВР // Відом. Верхов. Ради України. — 1995. — № 34. — Ст. 266.

характер. Що стосується суті самої корупції, то її відзначає низка моментів:

- по-перше, корупція розглядається як діяльність;
- по-друге, така діяльність пов'язується із протиправним використанням службових повноважень;
- по-третє, сфера цієї діяльності обмежується сферою державного управління;
- по-четверте, її відзначає чітко визначена корислива (матеріальна) спрямованість.

За формою прояву корупція є близькою до одержання хабара, зловживання владою або посадовим становищем, хоча і не тотожна їм.

У зв'язку з цим зазначимо, що відповідно до Закону України «Про боротьбу з корупцією» корупційними діяннями було визнано (ст. 1):

- незаконне одержання особою, уповноваженою на виконання функцій держави, у зв'язку з виконанням таких функцій, матеріальних благ, послуг, пільг або інших переваг, у тому числі прийняття чи одержання предметів (послуг) шляхом їх придбання за ціною (тарифом), яка є істотно нижчою від їх фактичної (дійсної) вартості;

- одержання особою, уповноваженою на виконання функцій держави, кредитів або позичок, придбання цінних паперів, нерухомості або іншого майна з використанням при цьому пільг чи переваг, не передбачених чинним законодавством.

Окрім цього, корупція може розглядатися як філософська, соціальна або інша категорія. Однак у нормативно-правових актах вона визначена як категорія правова, тобто корупція розглядається не як явище, а як діяльність певних фізичних осіб, що має певні правові наслідки. Таке поняття корупції дає можливість законодавчо визначити правові та організаційні основи попередження корупції, виявлення і припинення її проявів, а також усунення її шкідливих наслідків.

Тому в новітньому Законі України «Про засади запобігання та протидії корупції» (далі — Закон) корупція вже визна-

чається як «використання особою наданих їй службових повноважень та пов'язаних з цим можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди такій особі або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень та пов'язаних з цим можливостей»¹.

Отже, із «нового» законодавчого визначення корупції можна виділити такі основні її ознаки:

– корупційна діяльність може здійснюватися особами, уповноваженими на виконання функцій держави або органів місцевого самоврядування, або особами, які прирівнюються до них, особами, які постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або особи, спеціально уповноважені на виконання таких обов'язків в юридичних особах, а також фізичні особи-підприємці; посадовими особами юридичних осіб, фізичними особами (у разі одержання від них особами, зазначеними в пунктах 1–2 ч. 1 ст. 2), або за участю цих осіб, іншими особами неправомірної вигоди або юридичними особами у визначених Законом випадках;

– така діяльність пов'язана з протиправним використанням наданих указаним особам повноважень;

– спеціальною метою такої діяльності є одержання неправомірної вигоди та пов'язаних із цим можливостей.

Ці ознаки взаємозв'язані та взаємообумовлені.

Повноваження, надані вказаним особам, — це ті конкретні обов'язки, які вони повинні виконувати, а також права, надані їм для якнайповнішого й ефективнішого виконання

¹ Про засади запобігання та протидії корупції [Текст] : Закон України від 11.06.2009 № 1506-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>; Про внесення змін до деяких Законів України щодо запобігання та протидії корупції [Текст] : Закон України від 23.12.2009 № 1787-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

своїх обов'язків. Протиправне використання повноважень припускає їх перевищення, а рівно інше умисне зловживання ними.

Далі зазначимо, що у законодавчому визначенні корупції підкреслено, що обов'язковою метою корупційної діяльності є корислива мета, а сама ця діяльність, таким чином, обумовлюється корисливими мотивами. Не виключено, що в окремих ситуаціях при здійсненні корупційних діянь або інших правопорушень, пов'язаних з корупцією, на перший план можуть виступати інші мотиви, наприклад, бажання надати підтримку родичу або знайомому, боязнь, кар'єризм, бажання помститися, заздрість тощо, але при цьому корисливий мотив теж повинен бути присутнім у психічному ставленні суб'єкта до здійснюваного корупційного правопорушення.

Передбачене як корупційне діяння також незаконне одержання особою, у зв'язку з виконанням нею службових повноважень, неправомірної вигоди або прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди такій особі або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей.

При цьому відповідно до Закону (ст. 1) під неправомірною вигодою слід розуміти грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги матеріального або нематеріального характеру, що їх обіцяють, пропонують, надають або одержують безоплатно чи за ціною, нижчою за мінімальну ринкову, без законних на те підстав.

Матеріальні послуги — це будь-які дії майнового характеру, тобто дії, які потребують певної праці для збільшення або поліпшення якості майна. Вони вимагають затрат відповідного обсягу та якості праці, а отже, мають свою грошову оцінку. Отримання таких послуг пов'язане з витратами майнового характеру (певного майна чи праці). При вчиненні ж

корупційного діяння винуватий одержує такі блага без витрачання ним свого майна і своєї праці. Такими послугами можуть бути: ремонт квартири, транспортного засобу, побутової техніки, будівництво будинку тощо¹.

Пільгами визнаються встановлені законодавством переваги, що надаються особі (групі осіб), порівняно з іншими особами, і полягають у звільненні тих чи інших осіб від відповідних рівних для усіх або для певних категорій громадян обов'язків. Умови і порядок надання соціальних пільг в Україні регулюються Законом України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії». За змістом пільги поділяються на додаткові можливості майнового чи немайнового характеру. До майнових належать пільги, що надаються у вигляді додаткових виплат, повного або часткового звільнення окремих категорій громадян від обов'язкових платежів. Немайними вважаються пільги, пов'язані з наданням громадянам додаткових відпусток, скорочення робочого часу та інших переваг немайнового характеру².

Слід указати на позицію тих учених і практиків, які вважали передбачене у Законі України «Про боротьбу з корупцією» поняття «корупція» не зовсім вдалим³. Те, що це поняття не можна визнати досконалим і універсальним, оскільки воно відображає розуміння корупції у вузькому сенсі і може бути застосоване лише у контексті зазначеного закону, зазначали і окремі автори Закону України «Про боротьбу з корупцією»⁴.

¹ Мельник, М. І. Науково-практичний коментар Закону України «Про боротьбу з корупцією» [Текст] / М. І. Мельник, А. І. Редька, М. І. Хавронюк ; за ред. М. І. Мельника. – К. : Атіка, 2008. – С. 12.

² Лаврінчук, І. П. Пільги [Текст] / І. П. Лаврінчук // Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К. : Укр. енциклопедія, 2002. – Т. 4. – С. 560–561.

³ Камлик М. Корупція в Україні [Текст] / М. Камлик, Є. Невмержицький. – К. : Знання, КОО, 1998. – С. 12.

⁴ Мельник, М. І. Корупція: проблема визначення сутності і поняття [Текст] / М. І. Мельник // Вісн. Акад. прав. наук України. – 1997. – № 3. – С. 85; Він же. Наукове забезпечення антикорупційної діяльності в органах державної влади [Текст] / М. І. Мельник. – К. : Основа, 1999. – С. 5.

Саме фахівці, які працювали над підготовкою цього закону, відчували всю складність чіткого юридичного визначення поняття «корупція». Пропонувалися різні підходи, різні варіанти визначень. Вносились пропозиція (і слід зазначити — не позбавлена підстав) узагалі відмовитися від загальної дефініції. Було й інше — пропонувалося розглядати корупцію як злочин і передбачити у Кримінальному кодексі України спеціальну норму про відповідальність за корупцію.

Як вже зазначалось, на законодавчому визначенні поняття «корупція» особливо наполягали керівники правоохоронних органів, які бачили у відсутності такого визначення основну правову перешкоду ефективній протидії корупції. І хоча для більшості фахівців, що працювали в робочій групі з підготовки відповідних законопроектів, необхідність законодавчого визначення цього поняття викликала великий сумнів, у результаті багатьох дискусій, у тому числі і на засіданні парламентської Комісії з питань боротьби з організованою злочинністю і корупцією, було прийнято компромісне рішення — дати загальне визначення поняття «корупція», що знайшло своє відображення у ст. 1 Закону України «Про боротьбу з корупцією».

Таким чином, указане законодавче визначення поняття «корупція» — це результат певного компромісу, який за тодішніх умов прийняття цього закону (політичних, організаційних, стану вітчизняних наукових досліджень у сфері протидії корупції), мабуть, не міг мати принципово іншого рівня досконалості. Однак, незважаючи на недосконалість, це визначення все ж відіграло свою позитивну роль у загальному розумінні поняття «корупція».

У подальшій перспективі законодавче визначення поняття «корупція» зазнавало суттєвих змін. Наприклад, у проекті Закону України «Про внесення змін і доповнень до Закону України “Про боротьбу з корупцією”» (реєстраційний № 1035 від 13 травня 1998 р.) корупція визначається «як сукупність корупційних діянь та діянь, пов’язаних з корупцією, неправо-

мірним використанням посадовою чи службовою особою, уповноваженою на виконання функцій держави, свого посадового або службового становища в особистих цілях, з метою отримання матеріальних благ, послуг; пільг та інших переваг, що є несумісним з правовим порядком в Україні»¹.

Але таке визначення поняття «корупція» не можна визнати вдалим. По-перше, логічним порушенням є спроба визначити корупцію як «сукупність діянь, пов'язаних з корупцією». По-друге, у пропонованій дефініції йдеться про неправомірне використання посадовою чи службовою особою, уповноваженою на виконання функцій держави, свого посадового або службового становища «в особистих корисливих цілях, з метою отримання матеріальних благ, послуг, пільг та інших переваг». Уточнення про спеціальну мету неправомірного використання посадового становища є зайвим, оскільки його зміст свідчить про корисливий характер діянь правопорушника, що окремо зазначено у визначенні цього поняття. По-третє, зайвою здається також указівка на несумісність з правовим порядком в Україні діянь правопорушника, оскільки перед цим уже зазначено неправомірність діянь, які у своїй сукупності утворюють корупцію. Власне кажучи, неправомірність діянь — це і є їх несумісність з правовим порядком в Україні.

В інших законопроектах на той час корупцію пропонувалось визначити як «незаконне одержання від фізичних і юридичних осіб матеріальних благ, подарунків, послуг, пільг, переваг або іншої вигоди матеріального чи нематеріального характеру особою, уповноваженою на виконання державних функцій чи прирівняною до неї особою, у зв'язку з виконанням наданих їй повноважень або використання свого посадового становища»².

¹ Проект Закону України про внесення змін і доповнень до Закону України «Про боротьбу з корупцією» реєстр. № 1035 від 13.05.1998 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gska2.rada.gov.ua>

² Проект Закону України про внесення змін і доповнень до Закону України «Про боротьбу з корупцією» реєстр. № 5039 від 14.02.2000 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gska2.rada.gov.ua>

Це визначення відрізняється від передбаченого в законі низкою суттєвих моментів. Насамперед тим, що корупцією пропонується визнавати отримання не лише вигоди матеріального, а й нематеріального характеру. Таким чином, кардинально змінюється принциповий підхід до розуміння сутності корупції — визнається, що «продажність» представника влади може мати і нематеріальний характер. Крім того, зазначене визначення базується на зовсім іншому розумінні суб'єкта корупції — до кола суб'єктів пропонується віднести не лише державних службовців, депутатів, посадових осіб державних органів, а й посадових осіб та інших службовців державних підприємств, установ, організацій та об'єктів комунальної власності, які не мають статусу державного службовця, кандидатів у депутати та на інші виборні посади, деякі інші категорії осіб.

Таким чином, зазначені положення суттєво розширюють коло корупційних правопорушень та осіб, які потенційно можуть стати їх суб'єктами.

По-перше, корупцією визнається одержання особою, уповноваженою на виконання державних функцій чи прирівняною до неї особою, вигоди не лише матеріального, а й нематеріального характеру. Поділяючи такий підхід у принципі (для визнання діяння корупційним не суть важливо, яку саме вигоду отримує суб'єкт від зловживання своїм службовим становищем), вважаємо, що у конкретному випадку зазначене положення застосоване необґрунтовано. Річ у тім, що визначення корупції цією статтею надавалося лише для потреб Закону України «Про боротьбу з корупцією». А корупційні діяння, які наводилися, так чи інакше пов'язувалися з неправомірним одержанням матеріальних цінностей, тобто за своєю суттю зводилися до одержання матеріальної вигоди.

По-друге, вказівка на використання зазначеною у цій статті особою свого посадового становища як ознаки корупції видається зайвою, оскільки це охоплюється більш широким поняттям «у зв'язку з виконанням наданих їй повноважень».

Натомість передбачене в Законі України «Про засади запобігання та протидії корупції» визначення поняття корупції є неоднозначним, хоча й має офіційний характер. Зокрема, такого роду розуміння вже було відображене в Концепції боротьби з корупцією на 1998–2005 рр., затвердженій Указом Президента України від 24 квітня 1998 р. № 367/98. У ній зазначено: «У правовому відношенні корупція становить сукупність різних за характером та ступенем суспільної небезпеки, але єдиних за своєю суттю корупційних діянь, інших правопорушень (кримінальних, адміністративних, цивільно-правових, дисциплінарних), а також порушень етики поведінки посадових осіб, пов'язаних із вчиненням цих діянь»¹.

Як бачимо, наведене визначення поняття «корупція» за своїм змістом не суттєво відрізняється від того, яке передбачене у новому Законі. Це обумовлено тим, що воно має подібне функціональне призначення — констатувати різноманітність корупційних проявів, виключивши зведення корупції до якогось одного виду правопорушення.

Як справедливо зазначали М. Льовін та Р. Сатаров, «корупція виявляється там, де є влада, тобто право ухвалювати рішення і розпоряджатися ресурсами. Це можуть бути бюджетні кошти, державні замовлення або пільги або, навпаки, штрафи, заборони, ті або інші покарання. До владних ресурсів належать право дозволу або заборони, право ухвалити рішення або відхилити його. Не слід вважати, що йдеться тільки про державну владу. Посадовець у фірмі або громадській організації також володіє владою і можливістю розпоряджатися ресурсами. Вказане означає, що й тут є можливість для корупції»². З цієї точки зору інтерес становить позиція експертів Всесвітнього банку, які вважають, що хвиля корупції захльостує суспільство тоді, коли і державні чиновники, і

¹ Концепція боротьби з корупцією на 1998–2005 рр. [Текст] : Указ Президента України від 24 квітня 1998 р. № 367/98 // Офіц. вісн. України. – 1998. – № 17. – С. 14. – Код акта 5238/1998.

² Левин М. Что есть коррупция? [Текст] / М. Левин, Г. Старов // Независимая газета. – 1997. – 02.10. – С. 6.

приватні суб'єкти господарської діяльності одержують можливість збагачуватися без особливого ризику. Саме така ситуація складається в країнах з перехідною економікою. Традиційні форми контролю слабшають, перш ніж починають діяти нові правові обмеження. Крім того, держава, як і раніше, володіє величезним багатством — підприємствами, нерухомістю, природними ресурсами і зберігає за собою регулюючу функцію, навіть незважаючи на легалізацію приватної власності, підприємництва і капіталу. Нечітко сформульовані правила, надмірне регулювання і повсюдний контроль дають посадовцям виняткову владу, створюють широкі можливості для хабарництва і привласнення матеріальних цінностей, що належать суспільству. Нерозвиненість у деяких країнах інститутів громадянського суспільства — політичних партій, громадських організацій, груп, що представляють різні інтереси, означає, що така важлива сила, що врівноважує державну владу, практично відсутня¹. Володіння адміністративною владою відкриває широкі можливості для зловживання нею, будь то у формі протекціонізму, незаконного придбання різних соціальних благ і різного роду привілеїв, корупції тощо. Це впливає з самої суті адміністративної влади, анонімності, що характеризується, безособовістю, величезним впливом майже у всіх галузях суспільного життя, часто зрощенням з економічною владою, володінням інформацією з найбільш важливих проблем, що стоять перед суспільством, арсеналом примусових засобів. Про обґрунтованість цих доводів свідчить практика первинного накопичення капіталу багатьма теперішніми лідерами українського бізнесу. Воно відбувається у формі зловживання при розподілі і перерозподілі ресурсів, використання каналів зв'язку між суб'єктами, що представляють «офіційну» державну економіку, і суб'єктами «незаконної» приватної економіки, зневажання суб'єктами при-

¹ Отчет Всемирного банка о мировом развитии [Текст] / под общ. ред. Д. Тушунова; пер. с англ. Н. Сухова. — М. : Агентство экон. информ. «Прайм-Тасс», 1997. — С. 123.

ватного капіталу морально-етичних і юридичних норм суспільства, псевдодержавної діяльності приватного капіталу, використання неліквідних фондів, хижацької оренди, системи перекупок, контрабанди, валютних операцій, ухилення від податків тощо. Не без допомоги відповідальних чиновників приватний капітал активно використовував також лібералізацію цін, ваучерну приватизацію, махінації в банківській та інших сферах суспільного життя.

Багато із сьогоднішніх приватних капіталів в Україні на певних стадіях були одержані з трьох джерел: торгівлі, фінансів і сировини. Перша стадія переходу країни до капіталізму характеризувалася порушенням рівноваги у системі ціноутворення. Можна було купити товари в країні за старими фіксованими цінами, а продавати їх за новими ринковими. Це відкривало необмежені можливості для зловживань. Державні кошти, що авансувалися в промисловість, сільське господарство, будівництво, транспорт і зв'язок, швидко перетворювались на торгово-спекулятивний і фінансово-лихварський капітал (особливо з появою комерційних банків, страхових компаній, кредитних спілок).

Ці засоби були використані переважно кримінальними структурами, які частково повернули їх, після того як одержали величезні відсотки зиску, а гроші в результаті інфляції значно подешевшали. Спокуса корупції особливо велика на тлі низької заробітної плати. Тому спонукальним мотивом значного числа чиновників залишатися на державній службі значною мірою була можливість зловживати своїм службовим положенням. Незважаючи на заходи, що періодично вживаються по боротьбі з корупцією, ризик, пов'язаний з посадовими правопорушеннями, не можна співставити з тими матеріальними перевагами, яких набуває чиновник у результаті своїх протиправних дій. Природно, із збільшенням заробітної плати державних службовців хабарництво може певною мірою втратити свою привабливість і масштаби. Проте слід зазначити, що корупція та інші протиправні дії визначаються

не лише величиною заробітної платні і побоюванням втрати її як основне джерело доходів у разі звільнення, але і всією системою економічних і соціальних гарантій, які має такий чиновник зараз і матиме при виході на пенсію. Інакше кажучи, економічний ризик чиновника повинен бути пов'язаний не тільки з втратою стабільної заробітної платні, але і з ризиком втрати соціальних гарантій сьогодні й у майбутньому, тобто анулюванням (як це має місце у Німеччині) тих внесків, які здійснює держава до всіляких (пенсійних, страхових та ін.) фондів. У результаті чиновник, звільнений з державної служби, знову виявляється на старті своєї трудової діяльності, тобто з нульовими показниками на своїх пенсійних, страхових та інших соціальних рахунках. У таких умовах брати хабарі стає не лише сумнівною, але й потенційно економічно не вигідною справою.

Дуже часто лобювання економічних інтересів спрямоване на діяльність законодавчих і виконавчих органів державної влади, причому найчастіше воно успішно реалізується в ухваленні необхідних законів, які служать вузько груповим інтересам. Для цього є багато причин.

По-перше, відсутній прозорий механізм розмежування функцій законодавчої, виконавчої та судової влади.

По-друге, від розробки проектів відповідних законів і рішень фактично відчужена більшість суспільних сил і перш за все домінуючих сил ринкової економіки, якими є трудящі, дрібне підприємництво і споживачі в особі їх союзів і об'єднань. Інакше кажучи, коріння проблеми полягає у відсутності дієвого механізму взаємодії владних і громадських структур, відсутності демократичних інституційних форм узгодження інтересів, а, отже, і зворотного зв'язку між усіма гілками державної влади і недержавними структурами.

По-третє, за дослідженнями О. Охотнікової та І. Загородньої, на особливу увагу заслуговує протидія корупції в умовах соціально-економічної кризи, яка характеризується такими явищами, як нестабільний валютний курс, різке подорожчання

ня товарів та послуг, фінансова криза, зростання кількості громадян, які живуть за межами бідності, наростання «тінізації» економіки, масові звільнення працівників, зростання корупційних проявів і злочинності тощо. Саме під час такого суспільного безладу корупція зміцнює свої позиції, і посилення відповідальності за її прояви є необхідним засобом боротьби з нею, а також пріоритетним напрямом діяльності органів державної влади. Корупція як соціально небезпечне явище є однією з причин соціальної, політичної й економічної нестабільності держави, а ситуація, яка нині склалася в Україні, не є винятком¹.

Підводячи підсумок досліджень причин виникнення корупції, виділимо основні з них:

– непомірне розростання бюрократичного апарату чиновників, значна поширеність дозвільних процедур у державному управлінні, криміналізація владних відносин (економічна залежність влади від приватного капіталу);

– низький рівень заробітної плати державних службовців;

– відсутність дієвого контролю суспільства за діяльністю органів державної влади;

– недосконалість законодавства, що регулює відносини влади і капіталу щодо сфери впливу;

– соціально-економічна криза в державі тощо.

Сукупність цих причин призводить до найширшого розповсюдження різних проявів корупції.

Далі слід зазначити, що склад корупційного правопорушення передбачає наявність у його структурі чотирьох взаємоумовлених і взаємозв'язаних елементів: об'єкта та об'єктивної сторони, суб'єкта і суб'єктивної сторони.

Об'єктом (спеціальним) всіх корупційних правопорушень, як вже наголошувалося, є суспільні відносини щодо встанов-

¹ Охотнікова, О. Основні тенденції протидії корупції в умовах соціально-економічної кризи в Україні [Текст] / О. Охотнікова, І. Загородня // Підприємництво, господарство і право. – 2009. – № 7 (163). – С. 7.

леного порядку здійснення особами їх службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей. Крім того, кожному конкретному корупційному правопорушенню, залежно від виконуваних уповноваженими на те особами функцій, властивий безпосередній об'єкт. Наприклад, встановлений порядок надання особами, уповноваженими на виконання функцій держави або органів місцевого самоврядування, інформації юридичним і фізичним особам; встановлений порядок надання цими ж особами сприяння в здійсненні підприємницької діяльності іншими особами тощо.

Об'єктивна сторона всіх корупційних правопорушень характеризується діянням, що містить ознаки корупції (наприклад, здійснення функцій повіреного третіх осіб), або бездіяльністю (нескладання протоколу про вчинення корупційного правопорушення).

Наслідки вчинення корупційного правопорушення в диспозиціях конкретних норм Закону не передбачені і значення для кваліфікації вказаних дій (бездіяльності) як корупційних правопорушень не мають.

Крім того, для ряду корупційних правопорушень характерна така ознака об'єктивної сторони, як спосіб його вчинення (наприклад, отримання кредиту шляхом використання пільг без законних на те підстав).

Суб'єктивна сторона корупційних правопорушень характеризується прямим наміром: винна особа усвідомлює суспільну небезпечність і протиправність учинюваної ним дії або бездіяльності і бажає умисно її вчинити. Для деяких складів корупційних правопорушень характерні мета і мотив. Жодне з корупційних правопорушень не вчиняється з необережності.

Всі корупційні діяння передбачають їх учинення *спеціальним суб'єктом* — особою, уповноваженою на виконання функцій держави або органів місцевого самоврядування. Одним з таких спеціальних суб'єктів є державні службовці.

Поняття державних службовців впливає зі ст. 1 Закону України «Про державну службу», де вказано, що «державна

служба в Україні — це професійна діяльність осіб, які посідають посади в державних органах і їх апараті по практичному виконанню завдань і функцій держави і одержують заробітну платню за рахунок державних коштів. Ці особи є державними службовцями і мають відповідні службові повноваження»¹.

Таким чином, до державних службовців можна віднести осіб, які:

- посідають посади в державних органах та їх апараті;
- професійно займаються діяльністю з практичного виконання завдань і функцій держави;
- одержують за це заробітну платню за рахунок державних коштів.

Поняття посади сформульоване в ст. 2 Закону України «Про державну службу». Під нею розуміється визначена структурою і штатним розкладом первинна структурна одиниця державного органу і його апарату, на яку покладене встановлене нормативними актами коло службових повноважень.

Посади можуть бути виборними або такими, на які державні службовці призначаються. При цьому обранню або призначенню може передувати узгодження і супроводити затвердження на посаду. Останні бувають постійними або тимчасовими (наприклад, посада голови окружної виборчої комісії з виборів народних депутатів України існує тільки на період виборчої кампанії).

Основна ознака посади як службового місця, яке займає державний службовець, — це властиві їй юридично владні повноваження, що включають право на прийом (звільнення) працівників, видання обов'язкових актів правового характеру; здійснення контролю за їх виконанням; стимулювання реалізації відповідних розпоряджень законодавчих актів економічними, організаційними і юридичними примусовими заходами,

¹ Про державну службу [Текст] : Закон України від 16.02.1993 р. № 3723-ХІІ // Відом. Верхов. Ради України. – 1993. – № 52. – Ст. 490.

а також здійснення службових дій, що тягнуть за собою юридичні наслідки, — складання протоколів, актів ревізії, службових і доповідних записок, довідок, проектів нормативних актів. Службовими діями державних службовців є не лише владні розпорядження, але й їх реальне здійснення.

Посада як службове місце відрізняється від посади як робочого місця, яке займають службовці, що виконують функції по забезпеченню технічних, виробничих, інформаційних та інших процесів (друкарки, оператори ЕОМ, технічки тощо), зокрема обслуговуючий персонал.

Необхідно зазначити, що до державних службовців не можуть бути віднесені особи, що проходять стажування відповідно до Положення про порядок стажування в державних органах, затвердженого ухвалою Кабінету Міністрів України від 1 грудня 1994 р.¹, оскільки вони не посідають посад у державних органах, а лише претендують на них.

Як випливає зі ст. 4 Закону України «Про державну службу», державними службовцями не можуть бути іноземці і особи без громадянства.

Під органами держави слід розуміти окремих державних службовців (як правило, вищих посадовців держави) або структурно організовані колективи державних службовців, які наділені владними повноваженнями, тобто повноваженнями встановлювати обов'язкові правила поведінки і забезпечувати їх дотримання.

Всі органи держави (або державні органи) можна розділити на такі групи:

1) органи законодавчої влади — Верховна Рада України, Верховна Рада Автономної Республіки Крим;

2) органи виконавчої влади:

а) вищі — Кабінет Міністрів України, Рада Міністрів Автономної Республіки Крим, Постійний Представник Президента України в Автономній Республіці Крим;

¹ Положення про порядок стажування в державних органах : Постанова Кабінету Міністрів України від 1 грудня 1994 р. № 804 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

б) центральні — міністерства, державні комітети, інші відомства (Ліцензійна палата при Міністерстві економіки України, Вища атестаційна комісія України та ін.);

в) місцеві — обласні Київська і Севастопольська міські, районні, районні в містах Києві і Севастополі державні адміністрації і голови цих державних адміністрацій, голови сільських і селищних Рад;

3) органи судової влади:

а) вищі — Конституційний Суд України, Верховний Суд України, Вищий господарський суд України, Вищий адміністративний суд України;

б) місцеві — Верховний Суд Автономної Республіки Крим, Господарський суд Автономної Республіки Крим, обласні, міжобласні, міжрайонні, районні, міські і військові суди, обласні господарські суди, господарські суди міст Києва і Севастополя;

4) органи прокуратури:

а) вищі — Генеральна прокуратура України;

б) місцеві — прокуратура Автономної Республіки Крим, обласні, районні, міські, міжрайонні, транспортні, військові та інші прокуратури;

5) контрольні та інші наглядові органи — Національний банк України, Антимонопольний комітет, Фонд державного майна, Державний комітет України з нагляду за охороною праці, Державна податкова служба, Державна контрольно-ревізійна служба, органи Державного санітарного нагляду, Державного ветеринарного нагляду, Державної інспекції електрозв'язку, Державного комітету у справах захисту прав споживачів, митні органи та інші, перераховані у статтях 222–247, 255 Кодексу України про адміністративні правопорушення (КпАП України)¹, у ст. 18 Закону України «Про

¹ Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X зі змінами [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» — центральні і місцеві¹;

б) органи місцевого самоврядування (сільські, селищні, міські, районні, районні в містах Києві і Севастополі, обласні Ради);

7) державні підприємства та їх об'єднання, державні установи і організації, наприклад, видавництва газет «Голос України», «Урядовий кур'єр», інші державні видавництва, науково-дослідні інститути, навчально-виховні заклади, лікувальні установи, музеї, театри, центри, фонди тощо.

Держава є організацією, що складається з органів, кожний з яких певним чином пов'язаний з державою взагалі та з іншими державними органами зокрема. Основу внутрішніх зв'язків держави становить орієнтація окремих державних органів на державу в цілому, на її внутрішню і зовнішню політику.

Кожен державний орган, який є елементом структури держави, у свою чергу має свою власну структуру. Таким чином, держава є ієрархією структур, що взаємодіють між собою, координує їх.

Як визначено у ст. 2 Закону, суб'єктами відповідальності за корупційні правопорушення є:

1) особи, уповноважені на виконання функцій держави або органів місцевого самоврядування:

а) Президент України, Голова Верховної Ради України та його заступники, Прем'єр-міністр України та інші члени Кабінету Міністрів України, Голова Служби безпеки України, Генеральний прокурор України, Голова Національного банку України, Голова Рахункової палати, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Голова Верховної Ради Автономної Республіки Крим, Голова Ради міністрів Автономної Республіки Крим;

¹ Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю [Текст] : Закон України від 30.06.1993 р. № 3341-ХІІ // Відом. Верхов. Ради України. – 1993. – № 35. – Ст. 358.

б) народні депутати України, депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутати місцевих рад;

в) державні службовці;

г) посадові особи місцевого самоврядування;

г) військові посадові особи Збройних Сил України та інших утворених відповідно до законів військових формувань;

д) судді Конституційного Суду України, професійні судді, народні засідателі і присяжні;

е) особи рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ, податкової міліції, державної кримінально-виконавчої служби, органів та підрозділів цивільного захисту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України;

є) посадові особи і працівники органів прокуратури, дипломатичної служби, митної служби, державної податкової служби;

ж) посадові та службові особи інших органів державної влади;

2) особи, які для цілей цього Закону прирівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або органів місцевого самоврядування:

а) посадові особи юридичних осіб публічного права, які не зазначені в пункті 1 частини першої цієї статті, але одержують заробітну плату за рахунок державного чи місцевого бюджету;

б) члени окружних/територіальних та дільничних виборчих комісій;

в) керівники громадських організацій, які частково фінансуються з державного чи місцевого бюджету;

г) помічники-консультанти народних депутатів України та інших виборних осіб, які не є державними службовцями, посадовими особами місцевого самоврядування, але одержують заробітну плату за рахунок державного чи місцевого бюджету;

г) особи, які не є державними службовцями, посадовими особами місцевого самоврядування, але надають публічні по-

слуги (аудитори, нотаріуси, експерти, оцінювачі, арбітражні керуючі, незалежні посередники чи члени трудового арбітражу під час розгляду колективних трудових спорів, третейські судді, а також у встановлених законом випадках інші особи);

д) посадові особи іноземних держав (особи, які обіймають посади в законодавчому, виконавчому, адміністративному або судовому органі іноземної держави, а також інші особи, які здійснюють функції держави для іноземної держави, зокрема для державного органу або державного підприємства);

е) посадові особи міжнародних організацій (працівники міжнародної організації чи будь-які інші особи, уповноважені такою організацією діяти від її імені);

3) особи, які постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або особи, спеціально уповноважені на виконання таких обов'язків в юридичних особах, а також фізичні особи — підприємці;

4) посадові особи юридичних осіб, фізичні особи — у разі одержання від них особами, зазначеними в пунктах 1–2 частини першої цієї статті, або за участю цих осіб іншими особами неправомірної вигоди;

5) юридичні особи — у визначених законом випадках.

Далі підкреслимо, що згідно зі ст. 12 КпАП України адміністративній відповідальності підлягають особи, що досягли до моменту вчинення адміністративного правопорушення шістнадцятирічного віку. Дане положення у принципі застосовне і до суб'єктів корупційних правопорушень, проте законодавство України не передбачає можливості зайняття посад у державних органах та їх апараті особами, яким не виповнилося 18 років, тому мова не йде про притягнення до відповідальності за корупційні правопорушення таких осіб.

Згідно зі ст. 20 КпАП України не підлягає адміністративній відповідальності особа, яка під час учинення протиправної дії або бездіяльності перебувала в стані неосудності, тобто не могла усвідомлювати своїх дій або керувати ними внаслідок

хронічної душевної хвороби, тимчасового розладу душевної діяльності, недоумства або іншого хворобливого стану.

Слід зазначити, що хоча через специфіку суб'єктів корупційних правопорушень випадки, коли вони можуть бути хворі на хронічну душевну хворобу, а тим більше недоумство, на практиці зустрічатися не повинні, інші прояви розладів душевної діяльності не виключені. При цьому медичний (хворобливий стан) і юридичний (неможливість усвідомлювати свої дії та керувати ними) критерії неосудності повинні бути присутніми одночасно, оскільки факт хворобливого стану психіки не завжди свідчить про неможливість усвідомлювати свої дії (у стадії ремісії хвороби людина дійсно поводить себе як повністю здорова), і навпаки, факт неможливості керувати своїми діями не завжди свідчить про психічну хворобу (при kleptomанії, наприклад, коли особа психологічно не може утримати себе від дрібних крадіжок). Утім, питання розмежування kleptomанів, а також так званих «несунів» та інших розкрадачів ще вимагає свого вивчення.

Підставою для непритягнення такої особи до адміністративної та іншої передбаченої Законом відповідальності, зважаючи на її неосудність, може бути тільки рішення суду, винесене на підставі висновку судово-психіатричної експертизи. У разі встановлення неосудності особи, провадження у справі про корупційне правопорушення не може бути почато або, якщо його було почато, підлягає припиненню.

Суб'єкти, вказані у ст. 2 Закону, за вчинення корупційних правопорушень несуть кримінальну, адміністративну, цивільно-правову або дисциплінарну відповідальності у встановленому законом порядку.

Військовослужбовці та інші особи, які згідно з чинним законодавством притягуються до відповідальності за адміністративні правопорушення відповідно до дисциплінарних статутів, у разі вчинення корупційних діянь та інших правопорушень, пов'язаних з корупцією, несуть відповідальність, передбачену даним чинним законодавством.

Крім того, якщо за певних умов корупційні правопорушення набувають характеру злочинів, то вони тягнуть за собою кримінальну відповідальність відповідно до норм Кримінального кодексу України.

Окремо зазначимо, що відносно адміністративної і дисциплінарної відповідальності суб'єктів корупційних правопорушень Закон України «Про боротьбу з корупцією» був актом прямої дії: він передбачав спеціальні склади вказаних правопорушень, спеціальний механізм притягнення винних осіб до адміністративної і дисциплінарної відповідальності¹, регламентував інші пов'язані з цим питання.

Проте новий Закон² лише встановлює види відповідальності за корупційні правопорушення. Так, у ч. 1 ст. 18 цього Закону зазначено, що за вчинення корупційних правопорушень особи, зазначені у ст. 2 цього Закону, притягуються до кримінальної, адміністративної, цивільно-правової або дисциплінарної відповідальності у встановленому Законом порядку. Що стосується самого процесу притягнення до відповідальності, то він регламентується низкою законодавчих актів: Кримінально-процесуальним кодексом України, Кодексом України про адміністративні правопорушення, Цивільно-процесуальним кодексом України, Кодексом України про працю, дисциплінарними статутами тощо.

Окремо слід зазначити, що у ч. 3 ст. 2 КпАП України підкреслюється, що положення Кодексу поширюються і на адміністративні правопорушення, відповідальність за вчинення яких передбачена законодавством, ще не включеним до Кодексу³. Слово «ще» у даному випадку може означати лише,

¹ Див.: Про боротьбу з корупцією [Текст]: Закон України від 05.10.1995 № 356/95-ВР // Відом. Верхов. Ради України, 1995. – № 34. – Ст. 266.

² Див.: Про засади запобігання та протидії корупції [Текст]: Закон України від 11.06.2009 № 1506-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

³ Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X зі змінами [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

що автори КпАП України є прихильниками концепції обов'язкового кодифікування всіх норм, що передбачають адміністративну відповідальність. В основному поділяючи вимогу даного положення, не можемо, однак, погодитися з необхідністю включення норм Закону «Про засади запобігання та протидії корупції» в КпАП України хоч би тому, що відповідальність за корупційні правопорушення, як правило, одночасно тягне за собою застосування заходів адміністративного і дисциплінарного впливу¹, крім того, в окремих випадках передбачаються додаткові обмеження. Так, відповідно до статей 4–8 Закону передбачені обмеження для всіх суб'єктів відповідальності за корупційні правопорушення (обмеження щодо осіб, зазначених у пунктах 1–3 ч. 1 ст. 2 цього Закону; обмеження щодо одержання подарунків, обмеження щодо роботи близьких осіб; обмеження щодо осіб, які звільнилися з посад або припинили діяльність, пов'язану з виконанням функцій держави, органів місцевого самоврядування; обмеження щодо юридичних осіб, яких притягнуто до відповідальності за вчинення корупційного правопорушення). Натомість у попередньому Законі України «Про боротьбу з корупцією» подібні обмеження стосувалися лише державних службовців або інших осіб, уповноважених на виконання функцій держави (ст. 5)².

Додатково стосовно осіб, які претендують на зайняття посад, пов'язаних із виконанням функцій держави або органів місцевого самоврядування, згідно зі ст. 9 Закону, проводиться спеціальна перевірка, у тому числі щодо відомостей, поданих особисто. Так, відповідно до п. 2 цієї статті спеціальній перевірці підлягають відомості про:

1) притягнення особи до кримінальної відповідальності та відповідальності за корупційні правопорушення;

¹ Особливості адміністративної та дисциплінарної відповідальності розглядаються у § 2 цього розділу.

² Про боротьбу з корупцією [Текст] : Закон України від 05.10.1995 № 356/95-ВР // Відом. Верхов. Ради України. – 1995. – № 34. – Ст. 266.

2) достовірність інформації про доходи, їх джерела та зобов'язання фінансового характеру, в тому числі за кордоном, щодо особи, яка претендує на посаду, та близьких їй осіб;

3) наявність у особи та близьких їй осіб корпоративних прав;

4) особу, яка претендує на зайняття посади, у тому числі про стан її здоров'я, освіту, наявність наукового ступеня, вченого звання, підвищення кваліфікації.

Спеціальна перевірка проводиться у п'ятнадцятиденний строк за письмовою згодою особи, яка претендує на зайняття посади, зазначеної в п. 1 і пп. «а»–«г» п. 2 ч. 1 ст. 2 цього Закону.

У разі відсутності зазначеної згоди питання щодо такої кандидатури не розглядається.

Положення щодо організації проведення спеціальної перевірки затверджується Кабінетом Міністрів України.

Отже, специфіка протидії корупції як системному явищу потребує передусім законодавчого налагодження складної взаємоузгодженої системи примусових заходів, які мають бути розроблені різними галузями законодавства: цивільним, кримінальним, фінансовим, адміністративним та іншими¹. При іншому підході досить важко розібратися у численних нормативно-правових актах, які містять різні поняття заходів та обмежень щодо юрисдикційної практики у сфері антикорупційного законодавства.

§ 2. Особливості адміністративної та дисциплінарної відповідальності за корупційні правопорушення

Якщо говорити про адміністративну відповідальність, яка застосовується за вчинення корупційних правопорушень, слід визнати, що при її застосуванні діють всі загальні і процесу-

¹ Див.: Кальман, О. Правове забезпечення, запобігання та протидія корупції в Україні [Текст] / О. Кальман // Прокуратура. Людина. Держава. – 2005. – № 5. – С. 39–40.

альні норми, що містяться в розділах 1–4, 18–33, ст. 221 КпАП України, а також враховуються положення Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення»¹, що не суперечать Закону України «Про засади запобігання та протидії корупції».

Так, відповідно до статей 7, 8 КпАП України:

– ніхто не може бути підданий заходу впливу в зв'язку з адміністративним правопорушенням інакше як на підставах і в порядку, встановлених законом;

– провадження в справах про адміністративні правопорушення здійснюється на основі суворого додержання законності;

– застосування уповноваженими на те органами і посадовими особами заходів адміністративного впливу провадиться в межах їх компетенції, у точній відповідності до закону;

– додержання вимог закону при застосуванні заходів впливу за адміністративні правопорушення забезпечується систематичним контролем з боку вищестоящих органів і посадових осіб, прокурорським наглядом, правом оскарження, іншими встановленими законом способами;

– особа, яка вчинила адміністративне правопорушення, підлягає відповідальності на підставі закону, що діє під час і за місцем учинення правопорушення;

– закони, які пом'якшують або скасовують відповідальність за адміністративні правопорушення, мають зворотну силу, тобто поширюються і на правопорушення, вчинені до видання цих законів. Закони, які встановлюють або посилюють відповідальність за адміністративні правопорушення, зворотної сили не мають;

– провадження в справах про адміністративні правопорушення ведеться на підставі закону, що діє під час і за місцем розгляду справи про правопорушення.

Перераховані загальні положення мають значення і для застосування Закону України «Про заходи запобігання та

¹ Офіційний вісник України. – 2009. – № 53. – Ст. 1824.

протидії корупції». При цьому слід враховувати, що підстави для застосування заходів впливу за корупційні правопорушення містяться тільки у вказаному Законі; застосовувати ці заходи впливу може тільки суд, рішення якого оскарженню не підлягають, але можуть бути опротестовані. Закон України «Про засади запобігання та протидії корупції» як акт, що встановлює відповідальність за корупційні правопорушення, зворотної сили не має.

Відповідно до ст. 9 КпАП України адміністративним правопорушенням (проступком) визнається протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність.

Аналогічно конструкції даного визначення корупційним правопорушенням слід визнавати суспільно шкідливу (небезпечну) протиправну, умисну дію або бездіяльність, що посягає на власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління, інтереси держави, фізичних та юридичних осіб, за яку законодавством передбачена адміністративна та інші види відповідальності.

Дане поняття розкриває матеріальний зміст, юридичну природу і соціальну суть корупційного правопорушення і тим самим визначає такі його ознаки, як суспільна шкода (небезпечність), протиправність, караність, винність та об'єкт посягання.

Однак у самому Законі закріплено дещо інше поняття корупційного правопорушення. Так, ст. 1 даного Закону визначає його як умисне діяння, що містить ознаки корупції, вчинене особою, зазначеною у ч. 1 ст. 2 цього Закону, за яке законом встановлено кримінальну, адміністративну, цивільно-правову та дисциплінарну відповідальність.

При цьому слід зазначити, що види адміністративних стягнень за корупційні правопорушення у новому Законі, на відміну від попереднього (Закону України «Про боротьбу з корупцією», статті 1, 5–11), не передбачено.

Виходячи із загальних принципів законодавства про відповідальність за адміністративні правопорушення, відповідно до яких створення умов для адміністративного правопорушення не є підставою для притягнення до відповідальності, у Законі України «Про засади запобігання та протидії корупції» передбачена відповідальність за вчинення не лише корупційних дій, але і порушення певних обмежень, спрямованих на попередження корупційних дій. Останні самі по собі, у контексті загального змісту Закону, виглядають як види підготовчих дій або способи вчинення певних корупційних правопорушень.

Принципи законодавства про адміністративні правопорушення не виключають того, що за певні адміністративні правопорушення можна понести також дисциплінарну, цивільно-правову, матеріальну та іншу відповідальність. Взаємовиключними є лише адміністративна і кримінальна відповідальності за вчинення одного і того ж діяння.

На відміну від адміністративних правопорушень, багато з яких не мають суспільно небезпечного характеру, хоч і є антигромадськими проявами, корупційні правопорушення, хоч у яких би конкретних діяннях вони виражалися, завжди потенційно становлять суспільну небезпеку, оскільки об'єктивно здатні заподіювати або створювати загрозу спричинення шкоди державі і суспільству, а саме встановленому порядку здійснення функцій державного управління суб'єктами відповідальності за корупційні правопорушення.

Ознака протиправності відображає заборону певної поведінки, що заподіює або створює загрозу спричинення шкоди. Водночас ознака караності є обов'язковою для корупційних правопорушень, тому норми, що передбачають їх, вигідно відрізняються від деяких інших. Наприклад, відповідно до п. 2 ст. 7 Закону України «Про статус депутатів місцевих Рад»¹ депутат не може використовувати свій депутатський

¹ Про статус депутатів місцевих Рад [Текст]: Закон України від 11.07.2002 № 93-IV // Відом. Верхов. Ради України. – 2002. – № 40. – Ст. 290.

мандат у цілях, не пов'язаних з депутатською діяльністю. Проте випадки порушення цієї заборони непоодинокі, хоча відповідальності за це винні депутати практично не несуть, оскільки для наведеної норми, що містить ознаки протиправності і винності, ознака караності не характерна.

Винність як ознака корупційних правопорушень передбачає наявність у особи відповідного психічного ставлення до вчиненої дії або бездіяльності, а саме наміру, про що свідчить проведений аналіз норм Закону України «Про засади запобігання та протидії корупції».

Метою адміністративного стягнення, яке згідно зі ст. 18 Закону України «Про засади запобігання та протидії корупції» накладається на правопорушників, одночасно є метою як виховання особи у дусі дотримання законів, так і попередження подібних порушень безпосередньо самим правопорушником та іншими особами, зазначеними у ч. 1 ст. 2 цього Закону.

У контексті досліджуваного питання слід зазначити, що статтями 24–32 КпАП передбачені різні види адміністративних стягнень. При цьому, як випливає зі змісту ст. 24 КпАП, за конкретне правопорушення може бути застосовано лише таке стягнення, яке прямо визначене в нормі, що передбачає відповідальність за це правопорушення. Проте у Законі України «Про засади запобігання та протидії корупції» конкретні види адміністративних стягнень не передбачені. За задумом законодавця і вимогами законодавчої техніки ці питання повинні бути вирішені відповідно до ст. 18 Закону в КпАП України. З усіх видів адміністративних стягнень антикорупційним законодавством передбачений лише штраф, який є основним видом покарання і може стягуватися тільки в грошовій формі.

Додатковими видами адміністративних стягнень згідно зі ст. 25 КпАП є конфіскація та оплатне вилучення предметів, проте вони разом зі штрафом у справах про корупційні правопорушення застосовуватися не можуть, оскільки в новому законодавстві про корупцію не передбачені.

Правила накладення адміністративного стягнення за корупційні правопорушення регулюються розділом 4 КпАП. Так, відповідно до нього:

– стягнення за корупційне правопорушення накладається судом, у межах, установлених Кодексом та іншими законами України;

– при накладенні стягнення враховуються характер учиненого правопорушення, особа порушника, ступінь його провини, майнове положення, обставини, що пом'якшують і обтяжують відповідальність;

– при вчиненні особою двох і більше корупційних правопорушень адміністративне стягнення накладається в межах санкції, встановленої за серйозніше правопорушення з числа вчинених. При цьому можуть застосовуватися також інші види додаткової відповідальності, передбачені санкціями цих норм;

– адміністративне стягнення може бути накладено не пізніше як шість місяців з дня вчинення корупційного правопорушення, при триваючому правопорушенні — двох місяців від дня його виявлення, а у разі відмови в порушенні кримінальної справи або її припинення, але за наявності в діях порушника ознак корупційного правопорушення — не пізніше місяця з дня ухвалення рішення про відмову в порушенні кримінальної справи або про її припинення (при цьому строк давності завершується о 24 годині останньої доби встановленого строку).

Строк, після закінчення якого особа вважається такою, що не піддавалася адміністративному стягненню, в антикорупційному законодавстві не передбачений. Отже, діє положення ст. 39 КпАП України, де такий строк дорівнює року з дня закінчення накладання стягнення.

Якщо йдеться про народного депутата України, народного депутата Автономної Республіки Крим, депутата або голову місцевої Ради — п'ять років з моменту припинення депутатських повноважень, пов'язаного з вчиненням такого діяння. У разі коли особа звільнена з посади або іншим чином усунута від

виконання функцій держави за порушення нею спеціальних обмежень, передбачених статтями 4–8 Закону України «Про засади запобігання та протидії корупції», такий строк становить один рік з дня її звільнення (іншого усунення від виконання функцій держави). У разі вчинення інших правопорушень, пов'язаних з корупцією, передбачених статтями 10, 11 зазначеного Закону, строк, після закінчення якого особа вважається такою, що не піддавалася адміністративному стягненню, законодавством України не встановлений. Його слід було б встановити в межах, передбачених ст. 39 КпАП України.

Дисциплінарна відповідальність за вчинення корупційного діяння та іншого правопорушення, пов'язаного з корупцією, є похідною від адміністративної відповідальності за такі ж правопорушення. Вона застосовується на підставі постанови суду про притягнення до адміністративної відповідальності за ці правопорушення.

Підстави і порядок притягнення особи до дисциплінарної відповідальності за вчинення корупційного діяння або іншого правопорушення, пов'язаного з корупцією, визначаються нормами інших законодавчих актів України в частині, що не суперечить Закону України «Про засади запобігання та протидії корупції». Так, вони передбачають обов'язкове отримання письмового пояснення від особи, що провинилася, а у разі потреби — проведення службової перевірки, строк якої не може перевищувати двох місяців.

Дисциплінарним статутом органів внутрішніх справ України будь-яких особливостей дисциплінарного провадження, порівняно з положеннями Кодексу законів про працю України і Закону «Про державну службу» не встановлено.

У Дисциплінарному статуті Збройних Сил України даний порядок регламентується достатньо детально. Статтями 83–102 зазначеного Статуту¹ передбачено проведення дисциплінарного розслідування, встановлений строк його проведення (1 місяць),

¹ Про дисциплінарний статут Збройних Сил України [Текст] : Закон України від 24.03.1999 р. № 551-XXIV// Відом. Верхов. Ради України. – 1999. – Ст. 197.

визначені особи, яким можна (або не можна) доручити його проведення, вказані порядок ухвалення рішення про накладення дисциплінарного стягнення і його оголошення.

Як впливає зі статей 222, 232 Кодексу законів про працю України¹, оскарження дисциплінарного стягнення у вигляді звільнення з посади будь-якого державного службовця, окрім суддів, прокурорсько-слідчих працівників і працівників навчальних, наукових та інших установ, прокуратури, а також військовослужбовців і осіб рядового і начальницького складів органів внутрішніх справ, що мають класні чини, проводиться в районному (міському) суді в порядку, встановленому статтями 233–241 Кодексу законів про працю України.

Згідно з п. 5 ст. 35 Закону України «Про статус суддів»² судьями оскаржується не сам факт звільнення з посади, а лише рішення кваліфікаційної комісії про накладення дисциплінарного стягнення. Оскарження проводиться протягом 10 днів у Вищій кваліфікаційній комісії суддів України.

Працівником прокуратури України наказ притягнення його до дисциплінарної відповідальності може бути оскаржений у місячний строк з дня ознайомлення з наказом, як вказано у ст. 14 Дисциплінарного статуту прокуратури України³.

Відповідно до статей 20, 21 Дисциплінарного статуту органів внутрішніх справ України⁴ особа рядового або начальницького складу має право усно чи письмово послідовно звернутися зі скаргою щодо накладення на неї дисциплінарного стягнення до старшого прямого начальника — аж до міністра внутрішніх справ України або до суду. Якщо вирі-

¹ Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 р. № 322-VIII зі змінами [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

² Про статус суддів [Текст] : Закон України від 15.12.1992 р. № 2862-XII // Відом. Верхов. Ради України. – 1993. – № 8. – Ст. 56.

³ Про затвердження дисциплінарного статуту прокуратури України [Текст] : Постанова Верховної Ради України від 06.11.1998 р. № 1796-XII // Відом. Верхов. Ради України. – 1992. – № 4. – Ст. 15.

⁴ Про дисциплінарний статут органів внутрішніх справ України [Текст] : Закон України від 22.02.2006 р. № 3460-IV // Відом. Верхов. Ради України. – 2006. – № 29. – Ст. 245.

шення питань, порушених у скарзі, не належить до повноважень начальника, який її отримав, скарга не пізніше п'яти днів надсилається за належністю, про що повідомляється заявникові. Забороняється пересилати скарги на розгляд тих начальників, дії чи рішення яких оскаржуються. Дисциплінарне стягнення може бути оскаржено протягом трьох місяців з дня ознайомлення з наказом особи, на яку воно накладено. Пропущений строк для подання скарги може бути поновлено старшим прямим начальником, який має право накладати дисциплінарні стягнення.

Згідно з діючим порядком, встановленим у розділі V Дисциплінарного статуту Збройних Сил України, усі військово-службовці мають право надсилати письмові звернення або особисто звертатися до посадових осіб, органів військового управління, органів управління Служби правопорядку, органів, які проводять досудове слідство, та інших державних органів у разі: незаконних рішень, дій (бездіяльності) щодо них командирів чи інших військовослужбовців, порушення їх прав, законних інтересів та свобод; незаконного покладення на них обов'язків або незаконного притягнення до відповідальності. З інших питань службової діяльності скарга подається безпосередньому командирові тієї особи, чії дії оскаржуються, а якщо ті, хто подають скаргу, не знають, з чиєї вини порушені їх права, скарга подається у порядку підпорядкованості.

Відповідно до чинного законодавства державний або виборний орган після отримання ухвали суду про накладення адміністративного стягнення на особу, яка вчинила правопорушення, пов'язане з корупцією, має право самостійно вирішувати питання про звільнення винного з посади або про інше його усунення від виконання управлінських функцій. При цьому факт учинення такого правопорушення вважається встановленим.

Службовим розслідуванням (перевіркою) можуть встановлюватися лише окремі обставини вчинення корупційного

правопорушення, пов'язані з порушенням службових (трудо-вих) обов'язків особи, причини вчинення правопорушення і умови, що йому сприяли. Після закінчення розслідування відповідним державним органом (посадовцем) не може бути ухвалено рішення про застосування до винного іншого виду дисциплінарного стягнення, окрім звільнення з посади, оскільки останнє передбачене як єдино можливий вид дисциплінарного стягнення за корупційні правопорушення.

Якщо рішення суду про накладення адміністративного стягнення за корупційне правопорушення опротестоване у встановленому законом порядку, то державний орган (посадовець) зобов'язаний припинити ухвалення рішення про звільнення з посади до вступу в силу постанови суду.

При цьому ст. 19 Закону України «Про засади запобігання та протидії корупції»¹ передбачені особливості звільнення з роботи осіб, які вчинили корупційні правопорушення, а саме:

1. Особа, щодо якої винесено постанову про притягнення як обвинуваченої у вчиненні злочину у сфері службової діяльності або складено протокол про вчинення адміністративного корупційного правопорушення, пов'язаного з порушеннями обмежень, передбачених пунктами 1–3 частини першої статті 4, статтею 5 цього Закону, у тому числі в юридичних особах приватного права, підлягає відстороненню від виконання повноважень на посаді в порядку, визначеному законом, до розгляду справи судом, якщо інше не передбачено Конституцією України. 2. Дестрокове припинення повноважень особи на виборній посаді, звільнення особи з посади, що здійснюється Президентом України, Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів України, звільнення з військової служби військової посадової особи, яку притягнуто до відповідальності за корупційне правопорушення, проводиться відповідно до законодавства.

¹ Про засади запобігання та протидії корупції [Текст] : Закон України від 11.06.2009 № 1506-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

Інші особи, яких притягнуто до кримінальної або адміністративної відповідальності за корупційне правопорушення, пов'язане з порушеннями обмежень, передбачених пунктами 1–3 частини першої статті 4, статтею 5 цього Закону, підлягають звільненню з відповідних посад у триденний строк з дня набрання рішенням суду законної сили, якщо інше не передбачено законом.

3. Про звільнення особи з посади у зв'язку з притягненням до відповідальності за корупційне правопорушення, пов'язане з порушеннями обмежень, передбачених пунктами 1–3 частини першої статті 4, статтею 5 цього Закону, керівник органу державної влади, органу місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації у триденний строк письмово повідомляє суд, який постановив обвинувальний вирок або прийняв постанову про накладення адміністративного стягнення за корупційне правопорушення, та спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань державної служби.

4. З метою виявлення причин та умов, що сприяли вчиненню корупційного правопорушення, або невиконання вимог цього Закону за поданням спеціально уповноваженого суб'єкта у сфері протидії корупції, за рішенням керівника особи, яка вчинила таке правопорушення, проводиться службове розслідування в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

5. Обмеження щодо заборони особі, звільненій із займаної посади у зв'язку з притягненням до відповідальності за корупційне правопорушення, займатися діяльністю, пов'язаною з виконанням функцій держави, органів місцевого самоврядування, або такою, що прирівнюється до цієї діяльності, встановлюється виключно за вмотивованим рішенням суду, якщо інше не передбачено законом.

Звільнення особи з посади за вчинення корупційного правопорушення повинне проводитися на підставі ст. 41 Кодексу законів про працю України¹.

¹ Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 р. № 322-VIII зі змінами [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

Відносно діючого народного депутата України законодавством встановлено, що згідно зі ст. 3 Закону «Про статус народного депутата України» народний депутат України здійснює свої повноваження на постійній основі і не має права:

1) бути членом Кабінету Міністрів України, керівником центрального органу виконавчої влади;

2) мати інший представницький мандат чи одночасно бути на державній службі;

3) обіймати посаду міського, сільського, селищного голови;

4) займатися будь-якою, крім депутатської, оплачуваною роботою, за винятком викладацької, наукової та творчої діяльності, а також медичної практики у вільний від виконання обов'язків народного депутата час;

5) залучатись як експерт органами досудового слідства, прокуратури, суду, а також займатися адвокатською діяльністю;

6) входити до складу керівництва, правління чи ради підприємства, установи, організації, що має на меті одержання прибутку.

У зв'язку з цим слід визнати, що в тому випадку, якщо народний депутат України, порушуючи чинне законодавство, все ж таки посідає посаду державного службовця, до нього як до державного службовця можуть застосовуватися будь-які заходи дисциплінарного стягнення, зокрема звільнення з посади без попередньої згоди на це Верховної Ради.

Законом України «Про статус депутатів місцевих Рад» не заборонено притягати депутатів місцевих Рад до дисциплінарної відповідальності за порушення, допущені ними за місцем їх основної роботи. Відповідно до п. 1 Рішення Конституційного Суду України № 6-рп/98¹ депутат сільської, селищної, міської, районної у місті, районної, обласної ради, який перебуває на посаді керівника місцевого органу виконавчої влади чи на іншій посаді, на яку поширюється дія

¹ Офіційний вісник України. – 1998. – № 23. – Ст. 105. – Код акта 5485/1998.

Конституції та законів України щодо обмеження сумісництва, не може поєднувати свою службову діяльність на цій посаді з посадою сільського, селищного, міського голови, секретаря сільської, селищної, міської ради, голови та заступника голови районної у місті, районної, обласної ради, а також з іншою роботою на постійній основі в радах, їх виконавчих органах та апараті.

Отже, працівники, які є депутатами місцевих Рад і працюють постійно в інших державних органах, мають право притягатися до дисциплінарної відповідальності за вчинення будь-яких дисциплінарних правопорушень, у тому числі і що містять ознаки корупційних, незалежно від притягнення або непритягнення таких депутатів до адміністративної відповідальності за корупційні правопорушення.

Неможливість притягати до адміністративної відповідальності за вчинення корупційних правопорушень інших осіб, які користуються так званим правом недоторканності (наприклад, суддів), у випадках, коли, скажімо, встановлений законодавством шестимісячний строк для притягнення особи до адміністративної відповідальності закінчився, не виключає їх притягнення до дисциплінарної відповідальності в загальному порядку, оскільки корупційне правопорушення завжди містить у собі ознаки дисциплінарного, а встановлений Законом України «Про засади запобігання та протидії корупції» порядок притягнення особи до відповідальності за корупційне правопорушення передбачає дисциплінарну відповідальність не як основну, а як похідну.

Законодавство України про боротьбу з корупцією не виключає можливості притягнення державного службовця до дисциплінарної відповідальності до порушення адміністративного провадження за фактом учинення корупційного правопорушення, коли керівник уживає заходів дисциплінарного впливу, аж до звільнення з посади на підставі проведеного внутрішнього розслідування. Крім того, застосування таких заходів не звільняє керівника від інших його обов'язків, пе-

редбачених ст. 11 Закону України «Про засади запобігання та протидії корупції» щодо кодексу поведінки.

Як вже зазначалося, адміністративна і кримінальна відповідальності за корупційні правопорушення є взаємовиключними видами, при цьому до адміністративної особа може бути притягнута лише у тому випадку, якщо немає підстав для її притягнення до кримінальної відповідальності¹. Підставою кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення може стати лише наявність у діянні особи складу злочину, передбаченого певними статтями КК України. Це можуть бути статті 191, 210, 364, 365, 366, 368, 370, 372, 375, 423, 424, 426 та інші, що передбачають відповідальність за зловживання владою або службовим становищем, перевищення влади або службових повноважень, отримання хабара, винесення суддями завідомо неправосудного рішення, вироку, ухвали та інші спеціальні види службових зловживань², а також статтями, передбаченими Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення»³.

Цивільно-правова і матеріальна відповідальності за корупційні правопорушення є додатковими видами відповідальності і можуть застосовуватися лише за наявності відповідних підстав. Підстави цивільно-правової відповідальності передбачені Цивільним і Цивільним процесуальним кодексами України, законами України «Про власність», «Про авторське право і суміжні права», «Про охорону прав на промислові зразки», «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», Законом України «Про страхування», іншими законодавчими актами України, підстави матеріальної відповідальності — розділом 9

¹ Питання кримінальної відповідальності розглядаються більш докладно у розділі II цієї роботи.

² Кримінальний кодекс України [Текст] : Науково-практичний коментар / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, С. Б. Гавриш та ін.; за заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Вид. 4-ге, допов. –Х. : ТОВ «Одіссей», 2008. – 1184 с.

³ Офіційний вісник України. – 2009. – № 53. – Ст. 1824.

Кодексу законів про працю України і Положенням про матеріальну відповідальність військовослужбовців за шкоду, заподіяну державі, затвердженим Постановою Верховної Ради України від 23.06.95 р. № 243/95-ВР.

Цивільно-правову відповідальність при вчиненні корупційних правопорушень державний службовець або інша особа, уповноважена на виконання функцій держави, зобов'язана нести, наприклад, у разі спричинення нею фізичної, моральної або майнової шкоди фізичним і юридичним особам і в інших випадках¹.

Матеріальну відповідальність особа, уповноважена на виконання функцій держави, у разі вчинення нею корупційного правопорушення, може нести у випадку, якщо, наприклад, це правопорушення пов'язане із спричиненням шкоди установі зайвими грошовими виплатами, або з неприйняттям керівником заходів по попередженню розкрадань тощо (ст. 133 Кодексу законів про працю України), з незаконним звільненням підлеглого або працівника або переведенням на іншу роботу (п. 8 ст. 134 Кодексу законів про працю України), з порушенням командиром (начальником) військових частин встановленого порядку обліку, збереження, використання і перевезення військового майна (ст. 11 Положення про матеріальну відповідальність військовослужбовців за збиток, заподіяний державі) і в інших випадках, передбачених законодавством².

Частиною 1 ст. 15 КпАП встановлено загальне правило, згідно з яким військовослужбовці і призвані на збори військовозобов'язані, а також особи рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ несуть відповідальність за адміністративні правопорушення за дисциплінарними статутами. Ця ж стаття передбачає, що на загальних підставах указані особи несуть відповідальність лише за порушення правил,

¹ Цивільний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV зі змінами [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

² Мельник, М. І. Про боротьбу з корупцією [Текст] / М. І. Мельник, А. І. Редька, М. І. Хавронюк ; науково-практичний коментар Закону України / за ред. М. І. Мельника. – К. : Атика, 2008. – С. 213–219, 223–227.

норм і стандартів, що стосуються забезпечення безпеки дорожнього руху, санітарно-гігієнічних і санітарно-протиепідемічних правил і норм, правил полювання, рибальства та охорони рибних запасів, митних правил, учинення корупційних діянь та інших правопорушень, пов'язаних з корупцією, порушення тиші в громадських місцях, неправомірне використання державного майна, незаконне придбання або зберігання спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку, інших засобів негласного отримання інформації, невжиття заходів щодо окремої ухвали суду чи окремої постанови судді, щодо подання органу дізнання, слідчого або протесту, припису чи подання прокурора, ухилення від виконання законних вимог прокурора, порушення законодавства про державну таємницю, порушення порядку обліку, зберігання і використання документів та інших носіїв інформації, які містять конфіденційну інформацію, що є власністю держави. До зазначених осіб не може бути застосовано громадські роботи, виправні роботи і адміністративний арешт.

У положеннях Закону України «Про засади запобігання та протидії корупції» (п. 1 г ч. 1 ст. 2) підкреслено, що військовослужбовці та інші особи, які згідно з чинним законодавством притягуються до відповідальності за адміністративні правопорушення відповідно до дисциплінарних статутів, у разі вчинення корупційних правопорушень несуть відповідальність, передбачену цим Законом та КпАП України.

Таким чином, ніяких винятків у порядку притягнення до відповідальності при вчиненні корупційних правопорушень для військовослужбовців, військовозобов'язаних, осіб рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ законодавство України не передбачає.

У частині 2 ст. 15 КпАП передбачено, що інші, окрім указаних у ч. 1 цієї статті, особи, на яких поширюється дія дисциплінарних статутів або спеціальних положень про дисципліну, у випадках, передбачених ними, несуть за вчинення адміністративних правопорушень дисциплінарну відповідаль-

ність, а в інших випадків — адміністративну відповідальність на загальних підставах.

Наприклад, судді і прокурорсько-слідчі працівники несуть дисциплінарну відповідальність не тільки за порушення державної трудової дисципліни, але і за вчинення будь-яких дій, що порочать звання працівників суду або прокуратури (дрібно хуліганство, дрібне розкрадання державного або колективного майна тощо).

Подібне положення може бути встановлено і для працівників інших державних органів. Так, згідно із Законом України «Про зв'язок», Кодексом торгового мореплавства України, Лісовим кодексом України працівники державного зв'язку, члени екіпажів морських суден Міністерства транспорту України і риболовецьких суден, працівники державної лісової охорони несуть дисциплінарну відповідальність на підставі відомих статутів (положень) про дисципліну. Отже, вони можуть нести дисциплінарну відповідальність за такі адміністративні правопорушення, як, скажімо, порушення правил охорони водних ресурсів, незаконне використання земель державного лісового фонду, порушення правил охорони ліній зв'язку тощо.

Проте це не означає, що поширення на яких-небудь осіб дії спеціальних статутів (положень) про дисциплінарну відповідальність тягне за собою їх відповідальність за вчинення корупційних правопорушень на підставі цих статутів або інших нормативно-правових актів. Стаття 18 Закону України «Про засади запобігання та протидії корупції» виключає можливість іншого порядку притягнення до адміністративної відповідальності осіб, уповноважених на виконання функцій держави, за вчинення ними корупційних правопорушень, крім того, який встановлений цим Законом.

Дослідивши законодавство України з проблеми корупції, можна зробити висновок, що воно не досить досконале. Деякі положення вимагають значних доопрацювань. На думку авторів, відповідальність за вчинення корупційного діяння надто м'яка, що відповідно і штовхає державних службовців на його вчинен-

ня. Існує проблема й в процедурі, тобто особа, звинувачена у вчиненні корупційного діяння, з легкістю може знайти «свою людину» в тих органах, що розглядають її справу, яка відповідно докладе зусиль до того, щоб справу було припинено.

Отже, оновлений нормативно-правовий фундамент в основному забезпечує досить чітку вертикаль відносин між вищими, центральними і місцевими органами публічної влади та іншими суб'єктами протидії корупції¹. Головною метою має бути попередження порушення конституційних прав і свобод людини і громадянина, захист їх законних інтересів разом зі створенням умов для прозорості функціонування установ публічної влади у всіх сферах суспільного життя. Вказане відповідає напрямам реалізації Порогової програми Корпорації «Виклики тисячоліття» щодо зниження рівня корупції, затвердженої Указом Президента України «Про Раду з питань забезпечення реалізації в Україні Порогової програми Корпорації “Виклики тисячоліття”» щодо зниження рівні корупції» від 23.12.2006 р. № 1121/2006². Проте залишаються численні проблеми щодо вдосконалення структури та уточнення функцій суб'єктів антикорупційної системи, насамперед, Президента, Парламенту, Уряду, судової влади і громадськості. Ключова роль у цій системі належить Верховній Раді України, яка забезпечує законодавче врегулювання всіх складових антикорупційної діяльності, особливо в контексті проведення реформи кримінальної юстиції.

Проблемним питанням також залишається визначення та розмежування функцій насамперед Урядового уповноваженого з питань антикорупційної політики, його взаємодії з

¹ Див.: Про засади запобігання та протидії корупції [Текст] : Закон України від 11.06.2009 № 1506-VI; Питання запобігання та протидії корупції в органах виконавчої влади [Текст] : Постанова Кабінету Міністрів України від 08.12.2009 № 1422; Про заходи щодо посилення протидії корупції : Постанова Кабінету Міністрів України від 08.12.2009 № 1338 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>

² Проект «Сприяння активній участі громадян у протидії корупції в Україні “Гідна Україна”» : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.pase.org.ua – Загол. з екрану.

Президентом України, Верховною Радою України, Міністерством юстиції України тощо¹.

Ще одна проблема — це організація парламентського контролю за діяльністю компетентних органів, закритий характер функціонування яких потребує впровадження відповідних механізмів спостереження та прийняття рішень. Йдеться передусім про органи, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність. Серед можливих варіантів удосконалення парламентського контролю у цій чутливій сфері — створення у відповідному Комітеті Верховної Ради України підкомітету з необхідними контрольними повноваженнями.

Не знято з порядку денного і таке важливе питання, як гармонізація управлінських відносин у суспільстві з відновлення позитивного іміджу чиновників та удосконалення системи зв'язків з громадськістю, з урахуванням європейських стандартів, зокрема рекомендацій ПАРЕ.

Таким чином, виходячи із загальноєвропейських принципів формування антикорупційної системи, визначених у профільних міжнародних конвенціях, можна запропонувати шляхи розбудови і впровадження такої системи в Україні.

Формування системи державного управління у сфері протидії корупції, що передбачає прийняття нових законів України у боротьбі з корупцією, в яких мають бути узгоджені функції, повноваження, відповідальність, нагляд та контроль усіх її ланок, встановлення зворотного зв'язку з незалежними організаціями громадськості².

¹ Див.: Положення про Урядового уповноваженого з питань антикорупційної політики : Постанова Кабінету Міністрів України від 24.04.09 № 410 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>. – Загол. з екрану.

² Що стосується зворотного зв'язку, то нині ці питання регулюються на рівні постанов Кабінету Міністрів України. Див.: Про затвердження Порядку інформування громадськості про результати роботи у сфері протидії корупції : Постанова Кабінету Міністрів України від 08.12.2009 № 1336; Питання інформування про результати роботи у сфері запобігання та протидії корупції : Постанова Кабінету Міністрів України від 08.12.2009 № 1419 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

Посилення координаційних можливостей Ради національної безпеки і оборони України із забезпеченням системності й комплексності розроблених нею управлінських рішень щодо боротьби з проявами корупції в органах публічної влади за участю новоствореного Національного антикорупційного комітету. З огляду на Указ Президента України «Про утворення Національного антикорупційного комітету» як консультативно-дорадчого органу при Президентові України його основними завданнями мають бути: постійний моніторинг впливу на антикорупційні процеси, що відбуваються в політичній, соціальній, економічній, міжнародній та інших сферах; прогнозування змін та потенційних загроз щодо реалізації антикорупційних заходів у державі; системне спостереження за станом корупційних проявів у життєдіяльності суспільства¹.

Забезпечення ефективної роботи Державної комісії з питань боротьби з корупцією, з першочерговим визначенням концептуальних засад політичного управління у цій сфері. Зазначимо, що сьогодні відповідальні інституції ніяк не можуть дійти кінцевого формату цієї комісії, але необхідність її роботи була підтверджена впродовж останніх років.

Чітке законодавче закріплення системи основних органів боротьби з корупцією, відповідно до покладених на них функцій та завдань.

Розробка і впровадження в Державну програму боротьби з корупцією науково обґрунтованих критеріїв та методик політичної оцінки результатів усіх відповідних структур, суб'єктів боротьби з корупцією з урахуванням специфіки їх завдань.

Підвищення ефективності парламентського контролю, зокрема за рахунок включення в практику роботи Верховної Ради України процедури розгляду і затвердження державних програм розвитку діяльності органів боротьби з корупцією,

¹ Про утворення Національного антикорупційного комітету : Указ Президента України від 26.02.10. № 275/2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

їх періодичної звітності та персональної відповідальності за якість виконання рішень у сфері протидії корупції.

Сьогодні антикорупційні заходи повинні бути комплексно і системно передбачені у відповідних законодавчих актах різних галузей законодавства: про державну службу, про вибори, про підприємництво, про судову та правоохоронну діяльність тощо. Дійсно, це серйозна проблема і вона, на наш погляд, може бути вирішена у такий спосіб. Передбачення можливості прямої дії кримінально-правових заборон в інших галузевих законах дозволило б безболісно, не ламаючи структур КК, удосконалювати кримінальне законодавство, безпосередньо застосовувати профільні міжнародно-правові акти, вирішувати питання про кримінальну відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень.

Специфікою застосування антикорупційних заходів є те, що адміністративно-правові норми, так само як і кримінально-правові, за загальними правилами набувають сили тільки тоді, коли включені у кодифікований закон. Однак у ст. 2 КпАП зазначено, що система законодавства про адміністративні правопорушення може включати, окрім КпАП, й інші законодавчі акти. Не обмежується й нормативна база цивільно-правової відповідальності за корупційні правопорушення тільки Цивільним кодексом України (ст. 3 ЦК).

Далі зазначимо, що суб'єктами відповідальності за корупцію виступають не тільки державні службовці усіх рівнів, але й інші особи, які перераховані у ст. 2 Закону України «Про засади запобігання та протидії корупції», у тому числі й юридичні особи. У зв'язку з чим, саме цей Закон може бути базовим відносно інших законів щодо державної служби з питань попередження відповідальності за корупційні правопорушення, адже закони про міліцію, про податкову службу, СБУ, прокуратуру, про суддів та інші можуть дублювати обмеження і заборони, про що безпосередньо і вказано у спеціальному законі. Тому він повинен стати системоутворюючою центральною ланкою щодо попередження корупції, визначальним

чинником правозастосування для всього іншого законодавства з питань протидії корупції.

Аналіз антикорупційних заходів свідчить про те, що вони не повинні порушувати такі базові цінності, як права та свободи людини, а передбачувані обмеження мають відповідати критеріям, що закріплені у ст. 64 Конституції України.

Таким чином, правообмеження стосовно державних службовців та інших посадових осіб, які виконують функції держави, з метою протидії корупції допустимі лише у межах закону. Конституція України (ст. 28), вказує на те, що кожен має право на повагу до його гідності. Ніщо, навіть інтереси боротьби з корупцією, не можуть бути підставою для звуження змісту та обсягу конституційних прав та свобод людини і громадянина.

Розділ II. Проблеми застосування кримінальної відповідальності та правового компромісу в боротьбі з корупцією

§ 1. Компромісні та заохочувальні приписи у чинному кримінальному законодавстві України

У конституціях демократичних держав встановлено право кожного громадянина на захист його життя і здоров'я, честі і гідності та інших основних прав і свобод від протиправних посягань з боку інших осіб. При цьому обов'язок захисту таких прав покладено на окрему категорію державних службовців — представників правоохоронних органів¹. Такі конституційні положення, які містяться і в Конституції України, відповідають Загальній декларації прав людини та Європейській конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Крім того, у названих та інших міжнародно-правових актах закріплюється принцип недопущення вчинення правопорушень самими державними службовцями. Особи, які представляють державу або її окремі органи, не повинні допускати випадків учинення будь-яких правопорушень, у тому числі злочинних. Такі обов'язки найчастіше прямо вказуються у нормативно-правових актах, якими регламентується той чи інший різновид державної служби (законодавство про державну службу, про судоустрій, прокуратуру, про міліцію тощо).

Відомо, що впорядкованість суспільних відносин на основі права і законності є необхідною умовою функціонування і розвитку суспільства. Тому встановлення і підтримання пра-

¹ Перелік таких органів наводиться в Законі України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» від 23 грудня 1993 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 1994. – № 18. – Ст. 104.

вопорядку є необхідними і постійними обов'язками держави. Так, відомий криміналіст П. П. Пусторослев під правопорядком розумів «не що інше, як правову потребу величезної більшості громадян ... у тому, щоб держава встановила своєю волею і підтримала своєю владою такий порядок зовнішніх людських стосунків, який забезпечував би насамперед самим громадянам ... іноземцям можливість задоволення матеріальних і духовних потреб у життєвому середовищі людського спілкування»¹.

Дійсно, Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, Кодекс поведінки посадових осіб по підтриманню правопорядку, проголошені Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй, містять положення, що зобов'язують державу забезпечувати правопорядок і законність у суспільстві на основі визнання і поваги прав і свобод людини. Проголошуючи право на життя, здоров'я, недоторканність особи та житла, вільний розвиток людини і громадянина на засадах справедливості, свободи, рівності і миру, міжнародно-правові акти передбачають покладення обов'язку забезпечення реалізації цих прав саме на державні правоохоронні органи, працівникам яких прямо забороняється допущення актів зловживання².

До кола означених кримінально-правових заборон, передбачених національним законодавством, перш за все віднесені ті, що встановлюють відповідальність за зловживання владою, перевищення влади, хабарництво, відмову виконання працівниками правоохоронних органів обов'язку попередження і присічення правопорушень та ін. Так, наприклад, чинний Кримінальний кодекс України передбачає ряд як загальних, так і спеціальних кримінально-правових заборон, що встановлюють відповідальність за такі службові злочини. Такі кримінально-

¹ Пусторослев, П. П. Понятие о преступлении [Текст] / П. П. Пусторослев. – М., 1891. – С. 159.

² Міжнародні правові акти та законодавство про корупцію [Текст] / упоряд. : М. І. Камлик та ін. – К. : Школяр, 1999. – С. 99–13.

правові заборони передбачені статтями 364 (Зловживання владою або службовим становищем), 368 (Одержання хабара), 375 (Постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови), 380 (Невжиття заходів безпеки щодо осіб, взятих під захист), 426 (Бездіяльність військової влади) та ін. Крім того, кримінальне законодавство встановляє відповідальність за невиконання або неналежне виконання покладених обов'язків. Такі кримінально-правові заборони передбачені статтями 367 (Службова недбалість), 425 (Недбале ставлення до військової служби) та ін.

Проголошення України правовою державою передбачає визнання пріоритетним захист інтересів особи та суспільства в цілому, тобто забезпечення особистої та національної безпеки, захист державних інтересів у сфері боротьби з організованою національною та транснаціональною злочинністю, реалізацію відновлювальної функції правосуддя, насамперед щодо захисту інтересів потерпілої особи, захист державних інтересів у сфері боротьби з організованою національною та транснаціональною злочинністю, а також і корупцією як складним соціальним явищем, яке суттєво впливає на загальні показники ефективності правозастосовної діяльності. Вітчизняне законодавство у сфері протидії корупції традиційно дотримується підходу встановлення кримінально-правової заборони вчиняти корупційні правопорушення. При цьому відомо, що серед правових засобів протидії злочинності кримінально-правові засоби відіграють субсидіарну, допоміжну роль. Вони є *ultima ratio*, тобто останнім засобом, який застосовується тоді, коли всі інші засоби вичерпали себе і не дали належного результату або не можуть бути застосовані¹.

Про стан протидії найбільш небезпечним проявам корупції — службової корупції, свідчать дані таблиці.

¹ Див.: Наден, О. В. Спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності за злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / О. В. Наден. – Х., 2003. – С. 1–5.

Таблиця 1

Статті КК	Кількість зареєстрованих злочинів				
	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.
Кількість зареєстрованих злочинів та Статті КК					
Ст. 364. Зловживання владою або службовим становищем	6027	6018	4825	4092	3983
Ст. 368. Одержання хабара	2334	2857	2511	2236	2401
Ст. 369. Давання хабара	927	911	747	703	547

Отже, в Україні зберігаються високі показники вчинення службових злочинів, які традиційно вважаються типовими корупційними проявами злочинності, динаміка таких злочинів є нестабільною, залишаються високими показники щодо випадків учинення хабарництва тощо.

Таким чином, сучасним демократичним стандартом є покладання на представників державних правоохоронних органів правового обов'язку присічення та попередження правопорушень, що вчиняються як громадянами, так і державними службовцями, у тому числі правоохоронцями. Цей обов'язок конкретизується у галузевих законах і підзаконних актах.

Водночас у кримінальному законодавстві передбачаються норми, на підставі яких пом'якшується покарання за вчинення протиправних дій різними категоріями осіб, у тому числі працівниками правоохоронних органів — тобто встановлюються підстави звільнення від покарання та відповідальності у разі наявних різних проявів активної суспільно корисної (позитивної) постзлочинної поведінки. Такі норми мають історично обумовлений усталений характер, відповідають тенденціям розвитку сучасного кримінального та кримінально-процесуального законодавства більшості європейських країн та країн світу щодо гуманізації та індивідуалізації кримінальної відповідальності.

Однак не всі прояви компромісних норм одержали закріплення у національному законодавстві. Так, наприклад, угоди про визнання вини між слідством та обвинуваченим, інші аль-

тернативні засоби вирішення кримінально-правових конфліктів поки ще не знайшли відображення у вітчизняному кримінальному та кримінально-процесуальному законодавстві¹.

Проте політика нашої держави у боротьбі з корупційною злочинністю ґрунтується у тому числі на врахуванні та запозиченні міжнародного досвіду протидії злочинності взагалі та корупції зокрема. Положення чинного кримінального законодавства відображають намагання держави використати широкий арсенал засобів подолання негативних проявів корупційної та службової злочинності. Одним з таких дієвих засобів слід визнати положення КК, які відображають наявність компромісних та заохочувальних кримінально-правових норм.

Останні зміни та доповнення кримінального законодавства так само відображають указані тенденції. Так, наприклад, це стосується розширення регламентації підстав звільнення від кримінальної відповідальності, призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом, особливостей призначення покарання за наявності декількох пом'якшуючих обставин, імперативного пом'якшення покарання при незакінченому злочині тощо². Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» № 1508-VI від 11 червня 2009 р. додатково до існуючих підстав звільнення від кримінальної відповідальності передбачає звільнення від кримінальної від-

¹ Див.: Головка, Л. В. Альтернативы уголовному преследованию в современном праве [Текст] / Л. В. Головка. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2002. – С. 25–56; Пинаев, А. А. Курс лекций по Общей части уголовного права. Кн. 1-я: «О преступлениях» [Текст] / А. А. Пинаев. – Харьков : Юридический Харьков, 2001. – С. 272; Попаденко, Е. В. Альтернативные средства разрешения уголовно-правовых конфликтов в российском и зарубежном праве [Текст] / Е. В. Попаденко. – М. : Юрлитинформ, 2009. – 176 с. Проте у ряді законопроектів щодо внесення змін до КПК України такі положення вже знаходять відображення.

² Див. докладніше зміни та доповнення КК України в редакції Закону України № 270-VI від 15 квітня 2008 р., які стосуються статей 45, 46, 66, 69, 69¹ КК України.

повідальності за корупційний підкуп (ст. 235⁴ КК) та підкуп особи, яка надає публічні послуги (ст. 235⁵ КК)¹.

Таким чином, протидія корупційній злочинності на сьогоднішньому етапі характеризується застосуванням суворих видів покарань до осіб, які вчиняють тяжкі та особливо тяжкі злочини, та водночас пом'якшенням кримінальної репресії відносно осіб, які вчинили злочини невеликої або середньої тяжкості, застосуванням до них покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, а за наявності певних підстав — звільненням осіб від кримінальної відповідальності або покарання при вчиненні навіть тяжких та особливо тяжких злочинів за умови їх позитивної посткримінальної поведінки.

Зазвичай така поведінка може виражатись у припиненні злочинної діяльності, відшкодуванні шкоди, заподіяної злочинцем, сприянні розслідуванню злочину, самовикритті особи, викритті співучасників, наданні іншої інформації, що цікавить правоохоронні органи, тощо. Такі напрямки кримінально-правової політики обумовили законодавчу реформацію регламентації традиційних форм та визначення нових методів кримінально-правового впливу на особу, винну у вчиненні злочину.

Досягнення мети попередження та присічення кримінально караних корупційних дій пов'язується не лише з традиційним притягненням до відповідальності та встановленням виду і розміру покарання, але й вирішенням кримінально-правових конфліктів шляхом застосування компромісних норм, тобто застосування засобів прощення, заохочення до позитивної посткримінальної поведінки, намагання схилити особу злочинця до співробітництва з правоохоронними органами, примусити її не лише дотримуватись закону в майбутньому, але й зменшити негативні наслідки злочину. Це дозволяє значно зменшити строк призначуваного кримінального покарання,

¹ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення [Текст] : Закон України № 1508-VI від 11 червня 2009 р.

звільнити від його відбування взагалі або звільнити від кримінальної відповідальності таку особу, зменшити тиск на систему виконання покарань, зберегти соціальні, професійні зв'язки суб'єкта злочину тощо. Крім того, такі альтернативи звичайному переслідуванню дозволяють звільняти правоохоронні та судові органи від матеріальних витрат на реалізацію правосуддя, від додаткових суттєвих витрат на розслідування тяжких та особливо тяжких злочинів шляхом залучення членів організованих груп та злочинних організацій до співробітництва у процесі припинення злочинної діяльності таких угруповань, нарешті це дозволяє відшкодовувати потерпілому шкоду та інші збитки, заподіяні службовим, корупційним чи іншим злочинцем. Крім того, застосування таких заходів створює широкі умови для соціальної реабілітації осіб, які вчинили злочини.

Тому в чинному кримінальному законі (як у Загальній, так і в Особливій частині КК) підґрунтям для виокремлення так званих компромісно-заохочувальних норм, які втілюють кримінально-правовий інститут компромісу (заохочення), є норми, що передбачають можливість звільнення від кримінальної відповідальності або покарання, звільнення від відбування покарання¹.

Проте слід визнати, що чіткого розуміння поняття компромісних або заохочувальних норм у теорії кримінального права не існує й досі. Таке становище пояснюється перш за все складністю складового терміна — кримінально-правова норма, по-друге, не визначено співвідношення таких видів норм, як компромісні та заохочувальні, компромісні та звіль-

¹ Баулін, Ю. В. Поняття кримінальної відповідальності та його значення для практики застосування нового Кримінального кодексу України [Текст] / Ю. В. Баулін // Новий Кримінальний кодекс України: питання застосування і вивчення. – Київ – Харків, 2002. – С. 39–42; Пинаев, А. О. Курс лекцій по Общей части уголовного права. Кн. 1-я: О преступлениях [Текст] / А. О. Пинаев. – Харьков : Харьков юридический, 2001. – С. 19; Хряпінський, П. В. Позитивна кримінальна відповідальність (зміст, форми та реалізація) [Текст] / П. В. Хряпінський. – Запоріжжя: ТОВ «КСК-Альянс», 2008. – 110 с.

няючі, компромісні та реститутивні або альтернативні норми тощо¹.

Це, у свою чергу, дозволяє по-різному (як широко, так і вузько) тлумачити аналізоване поняття та відносити до його числа різні, іноді протилежні за правовими наслідками кримінально-правові приписи.

У цьому сенсі доцільно хоча б умовно визначити межі компромісних та заохочувальних норм для даного дослідження. Автори виходять з того, що до вказаних норм відносяться норми, які так чи інакше регламентують відносини, що впливають з факту вчинення злочину, стосуються корелятивних зв'язків між злочинцем та державою, злочинцем та потерпілою особою і спрямовані на подолання існуючих чи усунення можливих негативних наслідків злочину, процесуальну активність особи.

Слід визнавати компромісними чи заохочувальними також інші норми, які вказують на заохочення до правомірної чи позитивної післязлочинної поведінки. Це норми, наприклад, які втілені у статтях про обставини, що виключають суспільну небезпечність і протиправність (злочинність) діяння (наприклад, норми про необхідну оборону (статті 36–37 КК), затримання особи, що вчинила злочин (ст. 38 КК), виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 43 КК), імперативне пом'якшення покарання тощо)².

Враховуючи запропоновану тематику загального дослідження, предметом розгляду в цій роботі стануть лише ті

¹ Хряпінський, П. В. Заохочувальні норми у кримінальному законодавстві України [Текст] / П. В. Хряпінський. – С. 6–14; Лемешко, О. М. Компромісні норми про звільнення від кримінальної відповідальності [Текст] / О. М. Лемешко // Юрист України. – 2003. – № 2. – С. 28–30.

² Хоча окремі науковці не визнають їх компромісними, що, на нашу думку, є не виправданим. Див.: Усатий, Г. О. Кримінально-правовий компроміс [Текст] / Г. О. Усатий. – К.: Атика, 2001. – С. 3–32. Проте, компромісність положень ст. 43 КК «Виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації» не викликає сумнівів, адже це «угода» між державою та «компромісними учасниками» організованої групи чи злочинної організації.

компромісні і заохочувальні норми, які мають антикорупційний ефект, тобто результативні саме у сфері подолання корупційних злочинів.

Проте слід визнати, що більшістю криміналістів, що досліджують указану тематику, окремі положення кримінального закону з числа зазначених, можуть бути віднесені одночасно як до компромісних, так і до заохочувальних норм¹. Автори виходять з того, що принципової відмінності між компромісними та заохочувальними нормами не існує.

Таким чином, основним завданням представленого дослідження є визначення загального кола компромісних і заохочувальних норм і встановлення тих з них, які можуть бути застосовані до осіб, які вчинили корупційні злочини.

Враховуючи що терміном «компроміс» охоплюється *згода, угода, взаємні поступки*² або *угода на підставі взаємних поступок*³, компромісно-заохочувальними кримінально-правовими нормами слід вважати ті норми, які відображені у чинному КК, статті якого спрямовані на звільнення особи від кримінальної відповідальності, звільнення від покарання або пом'якшення кримінального покарання. Тобто компромісні норми — це норми, які встановлюють альтернативу кримінальній репресії або зменшують її тиск (пом'якшують покарання або звільняють від нього). До речі, саме таке розуміння суті та віднесення вказаних приписів КК до компромісних норм є широко визнаним.

У такому сенсі заохочувальні норми, які мають стимулюючий, вигідний для держави та суспільства ефект, охоплюють більш широке коло правових наслідків, адже вони заохочують, у тому числі до правомірної поведінки, іншої суспільно корисної позитивної поведінки після вчинення злочину, спрямовані на звичайних громадян та осіб, які припускають учинення зло-

¹ Хряпінський, П. В. Позитивна кримінальна відповідальність (зміст, форми та реалізація) [Текст] / П. В. Хряпінський. – С. 52–69.

² Даль, В. Толковый словарь живого великорусского языка : в 4 т. [Текст] / В. Даль. – М. : Рус. яз. , 1999. – Т. 2. – С. 148.

³ Ожегов, С. И. Словарь русского языка [Текст] / С. И. Ожегов ; под ред. Н. Ю. Шведовой. – 22-е изд. – М. : Рус. яз. , 1990. – С. 290.

чинів, тому охоплюють більш широке коло норм, включаючи ті, що регламентують обставини, які виключають суспільну небезпечність та протиправність (злочинність) діяння¹.

Слід зазначити, що окремі види компромісних та заохочувальних норм були відомі ще Давньому Риму, Давній Індії, Київській Русі². Видатний криміналіст М. С. Таганцев указував, що наявність таких норм свідчить про фізичну неспроможність або юридичну недоцільність застосування покарань до особи в окремих випадках учинення злочину.

Історія розвитку кримінального законодавства України свідчить про становлення в ньому очевидної тенденції до розширення кола компромісних та заохочувальних норм, їх деталізації.

Враховуючи саме спрямованість таких норм на пом'якшення покарання та кримінальної відповідальності або їх виключення взагалі, проблема позитивної посткримінальної поведінки традиційно розглядалась у межах загальних засад призначення кримінального покарання або звільнення від покарання. Значна кількість досліджень присвячена розмежуванню проявів добровільної відмови та іншої посткримінальної поведінки (дійового каяття, співставлення з пом'якшувальними обставинами), але останнім часом проблема позитивної посткримінальної поведінки набула статусу самостійної окремої комплексної проблеми теорії кримінального права³. Це обумовлене в тому числі і тими законодавчими

¹ Гущина, Н. А. Поощрительные нормы российского права: теория и законодательная практика [Текст] / Н. А. Гущина. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2003. – С. 44; Хряпінський, П. В. Заохочувальні норми у кримінальному законодавстві України [Текст] / П. В. Хряпінський. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – С. 118–128.

² Таганцев, Н. С. Русское уголовное право. Часть Общая. Т. 2 [Текст] / Н. С. Таганцев. – Тула : Автограф, 2001. – С. 465–475.

³ Див.: Кушнарєв, В. А. Деятельное раскаяние в уголовном праве [Текст] / В. А. Кушнарєв : автореф. дис. на соиск. уч. ст. к. ю. н. Екатеринбург, УГЮА, 2002. – С. 3-6; Усатий, Г. О. Кримінально-правовий компроміс [Текст] / Г. О. Усатий. – К. : Атика, 2001. – С. 5–7; Хряпінський, П. В. Позитивна кримінальна відповідальність (зміст, форми та реалізація) [Текст] / П. В. Хряпінський : Науковий нарис. – Запоріжжя: ТОВ «КСК-Альянс», 2008. – С. 52–69; Попаденко, Е. В. Альтернативные средства разрешения уголовно-правовых конфликтов в российском и зарубежном праве [Текст] / Е. В. Попаденко. – М. : Изд-во Юрлитинформ, 2009. – 176 с.

змінами, які відбуваються протягом останнього року стосовно розширення регламентації підстав звільнення від кримінальної відповідальності та пом'якшення покарання у КК 2001 р.

Так, законодавець за рахунок необережних злочинів середньої тяжкості значно розширив перелік злочинів, учинення яких може створювати передумову застосування звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із дійовим каяттям (ст. 45 КК), у зв'язку із примиренням винного з потерпілим (ст. 46 КК), у зв'язку із застосуванням примусових заходів виховного характеру (ст. 97 КК).

Запроваджено також механізм імперативного (обов'язкового) пом'якшення покарання при незакінченому злочині. Так, згідно з чинною редакцією ст. 68 КК при вчиненні готування та замаху на злочин встановлені максимальні межі покарання (відповідно половина або дві третини максимального строку або розміру найбільш суворого виду покарання, передбаченого санкцією за вчинений закінчений злочин). А за наявності з'явлення із зізнанням, щирого каяття або активного сприяння розкриттю злочину, добровільного відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди (пп. 1, 2 ч. 1 ст. 66 КК), при відсутності обтяжуючих обставин та визнанні вини підсудним згідно зі ст. 69¹ КК строк або розмір покарання не може перевищувати двох третин максимального строку або розміру найбільш суворого виду покарання, передбаченого санкцією статті (частини статті) Особливої частини КК

Певна увага науковців останнім часом прикута до тих положень чинного кримінального законодавства, що передбачає цілу **систему видів** звільнення від кримінальної відповідальності (у вузькому та широкому розумінні), кількість яких значно збільшена порівняно з попереднім КК України 1960 р.

Перша група приписів, які закріплюють загальні види звільнення від кримінальної відповідальності, передбачена в Загальній частині, переважно у розділі IX «Звільнення від

кримінальної відповідальності» (статті 45–49 КК). Такими видами звільнення виступають:

1) звільнення особи від кримінальної відповідальності у разі добровільної відмови від доведення злочину до кінця (статті 17, 31 КК);

2) звільнення особи від кримінальної відповідальності у разі дійового каяття (ст. 45 КК);

3) звільнення особи від кримінальної відповідальності у разі примирення винного з потерпілим (ст. 46 КК);

4) звільнення особи від кримінальної відповідальності у разі передачі особи на поруки колективу при щирому покаянні у вчиненні злочину і наявності клопотання про таке (ст. 47 КК);

5) звільнення особи від кримінальної відповідальності у разі зміни обстановки (ст. 48 КК);

6) звільнення особи від кримінальної відповідальності у разі спливу строків давності притягнення особи до кримінальної відповідальності (ст. 49 КК);

7) звільнення від кримінальної відповідальності чи від покарання на підставі закону про амністію (статті 85–86 КК);

8) звільнення особи від кримінальної відповідальності у разі застосування примусових заходів виховного характеру до неповнолітнього (ст. 105 КК).

Друга група приписів, більш чисельна, з формулюванням спеціальних видів звільнення від кримінальної відповідальності при вчиненні окремих самостійних злочинів, міститься у різних розділах Особливої частини:

1) звільнення від кримінальної відповідальності у разі вчинення державної зради (ч. 2 ст. 111 КК);

2) звільнення від кримінальної відповідальності у разі вчинення шпигунства (ч. 2 ст. 114 КК);

3) звільнення від кримінальної відповідальності у разі невиконання заробітної плати, стипендії, пенсії чи інших установлених законом виплат (ч. 3 ст. 175 КК);

4) звільнення від кримінальної відповідальності у разі ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів (ч. 4 ст. 212 КК);

5) звільнення від кримінальної відповідальності у разі ухилення від сплати страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування (ч. 4 ст. 212¹ КК);

6) звільнення від кримінальної відповідальності у разі створення злочинної організації (ч. 2 ст. 255 КК);

7) звільнення від кримінальної відповідальності у разі створення терористичної групи чи терористичної організації (ч. 2 ст. 258³ КК);

8) звільнення від кримінальної відповідальності у разі створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань (ч. 6 ст. 260 КК);

9) звільнення від кримінальної відповідальності у разі незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами (ч. 3 ст. 263 КК);

10) звільнення від кримінальної відповідальності у разі вчинення незаконного заволодіння транспортним засобом (ч. 4 ст. 289 КК);

11) звільнення від кримінальної відповідальності у разі незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (ст. 307 КК);

12) звільнення від кримінальної відповідальності у разі незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту (ст. 309 КК);

13) звільнення від кримінальної відповідальності у разі незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання прекурсорів (ст. 311 КК);

14) звільнення від кримінальної відповідальності у разі давання хабара (ст. 369 КК);

15) звільнення від кримінальної відповідальності у разі вчинення військового злочину із застосуванням заходів, передбачених Дисциплінарним статутом Збройних Сил України (ч. 4 ст. 401 КК);

16) звільнення від кримінальної відповідальності за комерційний підкуп (ч. 5 ст. 235⁴ КК);

17) звільнення від кримінальної відповідальності за пропозицію, надання чи передачу неправомірної вигоди (ч. 5 ст. 235⁵ КК)¹.

Разом з тим у теорії певний час точилася дискусія з приводу віднесення до звільняючих від кримінальної відповідальності ряду інших положень та підстав, передбачених у кримінальному законі.

Перш за все це стосувалось підстав, які передбачені у ч. 2 ст. 385 КК, — не підлягає кримінальній відповідальності особа за відмову давати показання під час провадження дізнання, досудового слідства або в суді щодо себе, а також членів її сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом, та у ч. 2 ст. 396 КК — не підлягають кримінальній відповідальності за заздалегідь не обіцяне приховування злочину члени сім'ї чи близькі родичі особи, яка вчинила злочин, коло яких визначається законом.

На думку більшості представників кримінально-правової науки зазначені положення стосуються не звільнення від кримінальної відповідальності (до речі, такий термін у них і не застосовується), а регламентації випадків неможливості притягнення до такої відповідальності взагалі². У зв'язку з цим, не можна погодитися з криміналістами, які до окремих спеціальних видів звільнення від кримінальної відповідаль-

¹ Останні дві підстави передбачені Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» № 1508-VI від 11 червня 2009 р.

² Кримінальний кодекс України [Текст] : науково-практичний коментар / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, С. Б. Гавриш та ін. ; за заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. — Вид. 4-те, допов. —Х. : ТОВ «Одіссея», 2008 — С. 1074–1076, 1096–1098.

ності відносять також підстави, що вказані у названих статтях¹. Оскільки в таких випадках йдеться не про звільнення, а про виключення кримінальної відповідальності на підставі наявності спеціальної обставини, що виключає суспільну небезпечність та протиправність (злочинність) діяння, а саме **родинного імунітету** як обставини, що виключає протиправність приховування злочину або відмови від показань стосовно злочину, вчиненого родичами або іншими близькими особами.

Разом з тим слід також звернути увагу на ту обставину, що в теорії кримінального права іноді не досить обґрунтовано вважають, що правовим наслідком добровільної відмови при незакінченому злочині є виключення кримінальної відповідальності². Добровільна відмова не змінює юридичну природу вчиненого особою як такого, що є добровільно припиненим злочином, який містить відповідний склад готування або замаху. Відсутність складу злочину не є правовим наслідком добровільної відмови. Тому доречно добровільну відмову виділяти не як підставу виключення кримінальної відповідальності, а підставу звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з втратою особою суспільної небезпечності у випадку добровільного припинення нею злочину на стадії готування або замаху (статті 17, 31 КК).

Нарешті, не менш численна, **третя група** приписів стосується питань пом'якшення покарання при його призначенні, звільнення від покарання або його відбування, які є особливими видами звільнення від відповідальності (у широкому розумінні). Цей блок норм утілений у значній кількості статей Загальної частини КК:

¹ Зверьяка, В. А. Некоторые проблемы специального вида освобождения от уголовной ответственности [Текст] / В. А. Зверьяка / Нове кримінальне і кримінально-процесуальне законодавство та завдання юридичної підготовки кадрів ОВС України / Ч. 1 // Вісник ЛАВС імені 10-річчя незалежності України. – Луганськ : РВВ ЛАВС, 2002. – С. 132–137

² Див.: Назаренко, Г. В. Неоконченное преступление и его виды [Текст] / Г. В. Назаренко, И. А. Ситников. – М. : Ось-89, 2003. – С. 50–51.

- 1) обставини, які пом'якшують покарання (ст. 66 КК);
- 2) призначення покарання за незакінчений злочин та за злочин, учинений у співучасті (ст. 68 КК);
- 3) призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом (ст. 69 КК);
- 4) призначення покарання за наявності обставин, що пом'якшують покарання (ст. 69¹ КК);
- 5) звільнення від покарання та його відбування на підставі ст. 74 КК;
- 6) звільнення від відбування покарання з випробуванням (статті 75–79 КК);
- 7) звільнення від відбування покарання у зв'язку із закінченням строків давності виконання обвинувального вироку (ст. 80 КК);
- 8) умовно-дострокове звільнення від відбування покарання (ст. 81 КК);
- 9) заміна невідбутої частини покарання більш м'яким (ст. 82 КК);
- 10) звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років (ст. 83 КК);
- 11) звільнення від покарання за хворобою (ст. 84 КК);
- 12) звільнення від покарання на підставі закону України про амністію або акта про помилування (статті 85–87 КК);
- 13) дострокове зняття судимості (ст. 91 КК);
- 14) звільнення неповнолітніх від відбування покарання з випробуванням (ст. 104 КК);
- 15) звільнення неповнолітніх від покарання із застосуванням примусових заходів виховного характеру (ст. 105 КК);
- 16) звільнення неповнолітніх від кримінальної відповідальності та відбування покарання у зв'язку із закінченням строків давності (ст. 106 КК);
- 17) умовно-дострокове звільнення неповнолітніх від відбування покарання (ст. 107 КК);
- 18) дострокове зняття судимості з неповнолітнього (ч. 3 ст. 108 КК).

Законодавчий розподіл всіх видів звільнення (1 та 2 блоки) від кримінальної відповідальності на дві групи залежно від закріплення у Загальній або Особливій частині КК та відповідно визнання їх «загальними» або «особливими» («спеціальними») видами звільнення від кримінальної відповідальності вже є загальновизнаним¹.

Отже, звільнення від кримінальної відповідальності — це рішення суду стосовно особи, яка вчинила певний злочин, але посткримінальна поведінка якої або інші об'єктивні підстави свідчать про необхідність або доцільність незастосування державного засудження (осуду) та покладання на особу позбавлень особистого, майнового чи іншого характеру, тобто особа звільняється від потенційної майбутньої відповідальності, яка б могла наступити за вчинене².

Проте і види звільнення від покарання, як й окремі види звільнення від кримінальної відповідальності, також мають власну юридичну природу і поділяються на групи залежно від моменту, етапу, на якому застосовується таке звільнення, тому розрізняють:

1) звільнення від покарання (особа звільняється від покарання одночасно з моментом винесення обвинувального вироку);

2) звільнення від відбування покарання (особа звільняється від покарання на момент фактичного відбуття хоча б частини призначеного обвинувальним вироком покарання);

3) заміна невідбутої частини покарання більш м'яким (невідбута частина строку призначеного обвинувальним вироком обмеження чи позбавлення волі замінюється судом більш м'яким видом покарання).

¹ Келина, С. Г. Теоретические вопросы освобождения от уголовной ответственности [Текст] / С. Г. Келина. — М. : ИПАН, 1974. — С. 87; Никифорчин, И. А. Уголовная ответственность за незаконный оборот наркотических средств [Текст] / И. А. Никифорчин : дис. ... канд. юрид. наук. — Харьков : Укр. гос. юрид. акад., 1994. — С. 153.

² Баулін, Ю. В. Звільнення від кримінальної відповідальності [Текст] / Ю. В. Баулін. — К. : Атіка, 2004. — С. 56–58.

Названі прояви компромісних та заохочувальних норм розрізняються перш за все кримінально-правовими наслідками їх застосування. Так, звільнення від кримінальної відповідальності виступає передусім за своїми формальними ознаками рішенням уповноваженого державного органу — суду¹, коли недоцільно притягати особу до кримінальної відповідальності за вчинений злочин, а особа відповідно вважається такою, що не має судимості. Звільнення від кримінальної відповідальності виступає альтернативою кримінального переслідування особи, оскільки до особи не застосовується жодне з кримінальних покарань. Судом не постановляється обвинувальний вирок. За цією ознакою звільнення від кримінальної відповідальності відмежовується від звільнення від покарання, звільнення від його відбування чи заміни невідбутої частини покарання більш м'яким, оскільки останні підстави можуть бути застосовані лише після постановлення обвинувального вироку суду, та найчастіше з призначення конкретного виду та розміру покарання особі².

При звільненні від кримінальної відповідальності вчинений злочин визнається юридично незначущим, оскільки він не враховується у подальшому випадку вчинення наступного злочину при призначенні покарання як обтяжуюча обставина, не може утворювати множинність злочинів тощо. Адже держава в особі суду взагалі відмовляється від осуду особи, тобто відмовляється від свого права покладання на особу злочинця обмежень особистого, майнового або іншого характеру, які передбачені санкцією статті Особливої частини КК, яка визначає такий злочин.

Проте всі названі підстави звільнення від відповідальності чи покарання не можуть замінюватись або поєднуватись, а

¹ Егоров, В. С. Теоретические вопросы освобождения от уголовной ответственности [Текст] / В. С. Егоров. – М. : Московский психолого-социальный институт, 2002. – С. 47–48.

² Головки, Л. В. Альтернативы уголовному преследованию в современном праве [Текст] / Л. В. Головки. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2002. – С. 254–255.

тому застосовуються самостійно. Усім вказаним підставам притаманне те, що їх застосування обумовлене передусім втратою або суттєвим зниженням ступеня суспільної небезпечності злочину або суспільної небезпечності особи, яка його вчинила, що одержує нову якісну оцінку з боку суду.

Як для звільнення від кримінальної відповідальності, так і для звільнення від покарання кримінальним законом передбачено кінцевий перелік підстав звільнення, а наявність зазначених систем підстав звільнення відтворює принцип економії кримінальної репресії, гуманізму та індивідуалізації відповідальності, індивідуалізації та диференціації покарання навіть на етапі його відбуття.

Отже, звільнення від кримінальної відповідальності, як і притягнення до кримінальної відповідальності, а також звільнення від покарання також є окремими самостійними дієвими засобами кримінально-правової протидії злочинності¹.

§ 2. Кримінально-правові заходи заохочення припинення корупційної діяльності та шляхи підвищення їх ефективності

Серед перелічених видів приписів, що віднесені до категорії компромісних (заохочувальних), майже всі можуть бути використані як антикорупційні важелі кримінально-правового впливу. Разом з тим, на нашу думку, найбільш наближені до попередження корупційних злочинів саме ті, які відповідають певним умовам. Такі компромісні кримінально-правові приписи повинні охоплювати як протиправні, так і правомірні прояви поведінки. Ті, що стосуються злочинів, повинні бути:

1) передбачені саме для випадків учинення злочинів службовими особами;

¹ Див.: Головко, Л. В. Освобождение от уголовной ответственности и освобождение от уголовного преследования: соотношение понятий [Текст] / Л. В. Головко // Государство и право. – 2000. – № 6. – С. 41–51.

2) спрямовані переважно на попередження випадків учинення корупційних злочинів;

3) можуть бути застосовані для випадків учинення злочинів, що вчинюються у співучасті (групою осіб за попередньою змовою, організованою групою тощо).

За таких умов національне законодавство передбачає можливість звільнення від кримінальної відповідальності осіб, які вчинили корупційні злочини, у разі їх подальшої позитивної посткримінальної поведінки. Така можливість безпосередньо передбачена, зокрема, статтями 17, 31 КК, ч. 2 ст. 111 КК, діючою поки ч. 3 ст. 369 КК України (у редакції Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» № 1508-VI (від 11 червня 2009 р.), ці положення викладені у ч. 6 ст. 369; додатково передбачаються дві нові підстави звільнення від кримінальної відповідальності за вчинення злочинів у сфері службової діяльності в юридичних особах приватного права та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг (розділ VII-А Особливої частини КК), викладені у ч. 5 ст. 235⁴ та ч. 5 ст. 234⁵ КК України.

Так, згідно зі ст. 17 КК (Добровільна відмова при незакінченому злочині), добровільною відмовою є остаточне припинення особою за своєю власною волею готування до злочину або замаху на злочин, якщо при цьому вона усвідомлювала можливість доведення злочину до кінця. Особа, яка добровільно відмовилася від доведення злочину до кінця, підлягає кримінальній відповідальності лише в тому разі, якщо фактично вчинене нею діяння містить склад іншого злочину.

Як зазначає Л. М. Кривоченко, ознаками добровільної відмови від злочину є: а) остаточне припинення особою готування до злочину або замаху на злочин; б) відмова від злочину з волі самої особи; в) наявність у особи усвідомлення можливості довести злочин до кінця. Остаточне припинення

готування до злочину чи замаху на злочин означає остаточну відмову від доведення злочину до кінця, тобто дійсну, повну (цілковиту) і безповоротну (незмінну) відмову особи від учинення задуманого нею злочину і відсутність наміру його продовжити. Перерва у вчиненні злочину, його зупинення, тимчасова відмова від доведення його до кінця не створюють добровільної відмови від злочину, бо не припиняється загроза, небезпека спричинення шкоди об'єкту, який охороняється кримінальним законом. Лише остаточне припинення доведення злочину до кінця свідчить про добровільну відмову від учинення злочину. Не є добровільною відмовою від злочину і відмова від повторення посягання після закінченого замаху на злочин, оскільки винним зроблено все, що він вважав за необхідне для вчинення злочину, але з незалежних від нього причин злочин не був доведений до кінця і, зокрема, не настали суспільно небезпечні наслідки в злочинах з матеріальним складом. Друга ознака добровільної відмови — це *недоведення злочину до кінця з власної (своєї) волі особи*. Про зміст цієї ознаки свідчить не тільки назва самої відмови (добра воля), але й текст ст. 15 КК, де замах на злочин визначається як діяння, яке не було доведено до кінця з причин, що не залежали від винного. З цих же причин не доводиться до кінця злочин і при вчиненні готування до нього. При добровільній відмові від злочину особа свідомо, зі своєї волі, за власним бажанням припиняє злочинне посягання, не доводить його до кінця. Тут має місце, залежно від ступеня реалізації злочинного наміру, або бездіяльність такої особи, зокрема, утримання від подальших дій, які безпосередньо спрямовані на вчинення злочину, або відвернення настання злочинних наслідків. Ініціатива добровільної відмови (прохання, умовляння або навіть погрози) може належати й іншим особам (наприклад, родичам або жертві), але остаточне рішення про припинення злочинної діяльності приймає самостійно особа, яка добровільно відмовляється від доведення злочину до кінця. Нарешті, останньою ознакою добровільної відмови є *наявність у*

особи усвідомлення можливості довести злочин до кінця. Особа вважає, що відсутні причини (обставини), які вона не в змозі перебороти (подолати) для закінчення початого нею злочину, і їй вдасться в даних конкретних умовах успішно його завершити¹.

За таких умов, якщо службова особа при вчиненні корупційного злочину припиняє злочинне діяння, відмовляється від доведення злочину до кінця, переконавшись у фактичній неможливості його успішного здійснення (завершення), її дії є вимушеними, а тому не можуть визнаватися добровільними і повинні розцінюватися як приготування чи замах на той корупційний злочин, який особа намагалася довести до стадії закінченого.

Мотиви добровільної відмови можуть бути різними: усвідомлення аморальності діяння, каяття, бажання виправитися, страх перед відповідальністю, жалість, невігдність учинення злочину тощо. Вони (мотиви) не мають значення для визначення добровільної відмови від злочину і в цьому розумінні рівнозначні. Добровільна відмова від злочину можлива тільки в незакінченому злочині, лише до моменту закінчення злочину, бо тільки в цьому випадку особа може ліквідувати (припинити) створену нею небезпеку спричинення шкоди об'єкту, який охороняється кримінальним законом.

Поняття закінченого злочину й добровільної відмови від злочину є взаємовиключними. Так, добровільна відмова від отримання хабара може мати місце лише до його прийняття. Тому подальше повернення хабара незалежно від мотивів не звільняє службову особу від кримінальної відповідальності за цей злочин. На стадії незакінченого замаху на злочин добровільна відмова, як і при приготуванні до злочину, можлива завжди.

На стадії закінченого замаху на корупційний злочин добровільна відмова практично неможлива. Це пояснюється

¹ Кримінальний кодекс України [Текст] : науково-практичний коментар / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, С. Б. Гавриш та ін. ; за заг. ред. В. В. Сташица, В. Я. Тація. – Вид. 4-те, допов. –Х. : ТОВ «Одісея», 2008 – С. 50–54.

формальними складами більшості корупційних злочинів, неможливістю контролювати настання надзвичайно різноманітних наслідків матеріального та нематеріального характеру корупційних злочинів, неможливістю їх відвернення, перешкоджання їх настанню.

Відповідно до ст. 17 КК добровільна відмова від злочину є самостійною підставою для непритягнення до кримінальної відповідальності за незакінчений злочин (корупційний чи службовий), бо шляхом добровільної відмови особа перешкоджає закінченню такого злочину.

З частини 2 ст. 17 КК випливає, що особа, яка добровільно відмовилася від доведення будь-якого, у тому числі корупційного злочину, до кінця, не підлягає кримінальній відповідальності за вчиненні нею готування до злочину або замах на такий злочин. Якщо в діянні (діях чи бездіяльності), яке вчинено особою до добровільної відмови, вже міститься склад іншого закінченого злочину (наприклад, службове підроблення, службова недбалість, злочин проти власності тощо), кримінальна відповідальність настає за це посягання, а за добровільно припинене готування до злочину або замах на злочин ця особа до відповідальності не притягається.

Дійове каяття суттєво відрізняється від добровільної відмови від доведення злочину до кінця. Добровільна відмова від злочину можлива лише при незакінченому злочині. Дійове каяття має місце як при незакінченому, так і при закінченому злочині. Добровільна відмова від злочину може виявлятися й у бездіяльності, утриманні від подальшого вчинення злочину, а дійове каяття завжди потребує тільки активної поведінки. Добровільна відмова від злочину можлива лише від злочинів, учинених з прямим умислом. Дійове ж каяття може бути як в умисних, так і в необережних злочинах. При добровільній відмові від злочину особа не підлягає кримінальній відповідальності, при дійовому каятті склад злочину має місце, і тому воно розглядається як обставина, що пом'якшує покарання. Навіть якщо особа при дійовому каят-

ті в деяких випадках і звільняється від кримінальної відповідальності, то не у зв'язку з відсутністю в її діянні складу злочину, а з інших обставин, зазначених у законі.

Так само в Особливій частині ч. 2 ст. 111 КК передбачає компромісну (у цьому випадку одночасно і заохочувальну) норму про звільнення від кримінальної відповідальності громадянина України у випадку вчинення ним державної зради, за умови, якщо він на виконання злочинного завдання іноземної організації чи її представників ніяких дій не вчинив і добровільно заявив про свій зв'язок з ними та про отримання завдання.

Як зазначає В. Я. Тацій, для застосування цієї норми потрібно встановити обов'язкову сукупність трьох умов: 1) отримання громадянином України злочинного завдання від іноземної держави, іноземної організації, їх представників; 2) невчинення жодних дій на виконання цього завдання; 3) добровільна заява органам державної влади про свій зв'язок з іноземною державою, іноземною організацією, їх представниками і про отримане завдання. Добровільною визнається заява при умові, що об'єктивно, реально особа могла виконати завдання: нездоланих перешкод не було. Мотиви добровільної заяви значення не мають (каяття чи страх перед покаранням тощо)¹. Відсутність хоча б однієї з цих обставин виключає можливість звільнення особи від кримінальної відповідальності.

Так само у ч. 3 ст. 369 КК передбачені *спеціальні види* (підстави) звільнення *хабародавця* від кримінальної відповідальності, за умови, якщо: а) щодо нього мало місце вимагання хабара; б) після давання хабара він добровільно заявив про те, що сталося, до порушення кримінальної справи щодо нього органом, наділеному законом правом на порушення кримінальної справи.

¹ Кримінальний кодекс України [Текст]: науково-практичний коментар / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, С. Б. Гавриш та ін. ; за заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – Вид. 4-те, допов. –Х. : ТОВ «Одіссея», 2008 – С. 327–328.

У редакції вже згадуваного Закону України від 11 червня 2009 р. вказані положення викладені у ч. 6 ст. 369 КК, де вказано, що особа, яка *пропонує* чи *дала хабар* звільняється від кримінальної відповідальності за певних обставин. Згідно із зазначеними положеннями закону звільнення від кримінальної відповідальності відбувається за умови, якщо: а) стосовно неї мало місце вимагання хабара або б) якщо після давання хабара вона добровільно заявила про те, що сталося, до порушення кримінальної справи щодо неї органом, наділеному законом правом порушувати кримінальну справу.

Як зазначає В. І. Тютюгін, добровільна заява про давання хабара є різновидом з'явлення із зізнанням і визнається підставою звільнення особи від кримінальної відповідальності за наявності таких умов:

1) автором такої заяви є особа, яка дала хабар, тобто *хабародавець* (у новій редакції ст. 369 і *хабаропропонує*) – виконавець (співвиконавець) цього злочину. На інших співучасників положення ч. 3 ст. 369 КК не поширюються, і вони підлягають відповідальності на загальних підставах;

2) адресатом заяви є *державний орган*, наділений законом правом на порушення кримінальної справи. Отже, заява спрямовується до органів дізнання, досудового слідства чи до суду, але закон не вимагає, щоб хабародавець з'явився до цих органів особисто, а заява мала певну форму: вона може бути усною, письмовою, відправлена поштою, телеграфом, телефоном, зроблена через інших осіб тощо;

3) змістом заяви є надання відповідним органам усієї тієї *інформації про факт давання хабара*, яка є наявною у хабародавця. Приховування інформації, її перекручення або неповідомлення про окремі факти, які мають значення для справи, виключають можливість звільнення особи від відповідальності на підставі ч. 3 ст. 369 КК;

4) заява має бути *добровільною*, тобто такою, в основу якої покладено самостійно прийняте хабародавцем рішення, коли заяву зроблено за власною волею, без примусу і з будь-яких

мотивів, але не у зв'язку з тим, що про давання хабара стало відомо органам влади чи відповідним службовим особам. При цьому ініціатива (пропозиція про доцільність такої заяви) може виходити і від інших осіб (родичів, знайомих або навіть представників влади), але рішення зробити заяву хабародавець приймає самостійно;

5) заява має бути *своєчасною*, тобто такою, яка зроблена після давання (закінченого чи незакінченого) хабара, але *до моменту порушення щодо заявника* кримінальної справи. Отже, перешкодою для звільнення від відповідальності є тут, по-перше, порушення справи саме щодо хабародавця. Якщо справу порушено за фактом або щодо іншої особи (наприклад, співучасника давання хабара або службової особи, яка його одержала), це не позбавляє хабародавця права на звільнення від відповідальності за наявності його добровільної заяви. По-друге, такою перешкодою може стати і те, що заява була зроблена із запізненням, тобто ні до, а вже після порушення кримінальної справи. Проте не виключаються ситуації, коли справу порушено, а хабародавець, не маючи про це відомостей, звертається до державних органів із відповідною заявою. У таких випадках юридичне значення має не стільки сам факт (момент, час) порушення справи, скільки добровільність такої заяви та упевненість особи у тому, що вона зробила це своєчасно, що і буде підставою для застосування ч. 3 ст. 369 КК¹.

Практика застосування зазначених положень КК про звільнення хабародавця від кримінальної відповідальності з підстав, передбачених ч. 3 ст. 369 КК, виходить з того, що в діях особи присутній склад злочину. Тому така особа не може визнаватися потерпілим і претендувати на повернення їй предмета хабара. Але якщо в діях особи, яка у зв'язку з вимаганням у неї хабара до його давання звернулася до право-

¹ Кримінальний кодекс України [Текст]: науково-практичний коментар / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, С. Б. Гавриш та ін. ; за заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – Вид. 4-те, допов. –Х. : ТОВ «Одіссей», 2008 – С. 1041–1043.

охоронних органів і за їх згодою передала хабар із метою викриття вимагача, склад злочину, передбачений ст. 369 КК, відсутній. Тому така особа *не звільняється* від кримінальної відповідальності на підставі ч. 3 ст. 369 КК, а згідно з п. 2 ч. 1 ст. 6 КПК *не підлягає* такій відповідальності за відсутністю в її діях складу злочину. Тому належний цій особі предмет хабара має бути їй повернутий.

У частині 5 ст. 235⁴ КК зазначено також, що особа, яка пропонувала, надала або передала неправомірну вигоду, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо стосовно неї мало місце вимагання неправомірної вигоди або якщо після пропозиції, надання чи передачі неправомірної вигоди вона добровільно заявила про те, що сталося, до порушення кримінальної справи щодо неї органу, наділеному законом правом порушувати кримінальну справу. Так само у ч. 5 ст. 235⁵ КК зазначено, що особа, яка пропонувала, надала, передала неправомірну вигоду, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо стосовно неї мало місце вимагання неправомірної вигоди або якщо після пропозиції, надання чи передачі неправомірної вигоди вона добровільно заявила про те, що сталося, до порушення кримінальної справи щодо неї органу, наділеному законом правом порушувати кримінальну справу.

Як бачимо, вказані положення є практично ідентичними, крім того, що у ч. 5 ст. 235⁴ вказано *особа, яка пропонувала, надала або передала*, у ч. 5 ст. 235⁵, навпаки, *особа, яка пропонувала, надала, передала*. Обидві підстави стосуються однакового предмета (неправомірної вигоди) в обстановці підкупу, але у першому випадку йдеться про особу, яка вчинила комерційний підкуп, а в другому — про особу, яка вчинила підкуп особи, яка надає публічні послуги. Зазначені компромісні положення консолідують положенням ч. 3 ст. 369 КК України, відрізняючись від останніх ознаками предмета (хабар замість неправомірної вигоди), ознаками вчиненого діяння тощо. У цілому відповідні положенням ст. 369 КК України можна визнати більш

загальним, тобто родовим щодо названих, видом звільнення від кримінальної відповідальності.

Названі кримінально-правові приписи дають підставу для висновку, що держава має на меті не лише репресивно впливати на осіб, які беруть участь у корупційній злочинності, але й протидіяти їй шляхом їх кримінально-правового заохочення до позитивної посткримінальної поведінки, яка в свою чергу може утворювати підставу звільнення від кримінальної відповідальності або покарання, пом'якшення кримінального покарання.

Тому компромісні норми, у тому числі при вчиненні корупційного злочину, виступають дієвим і поширеним заходом кримінально-правового реагування на факт учинення такого злочину.

Аналіз названих компромісних підстав звільнення або пом'якшення кримінальної відповідальності дозволяє висловити такі зауваження.

1. Враховуючи характер позитивної посткримінальної поведінки названих компромісних підстав, можна визнати їх найдієвішим кримінально-правовим заходом попередження та прискічення корупційних злочинів,

2. Після вчинення корупційного злочину особа надає певну інформацію, що має процесуально-доказове значення, викриває співучасників злочину, вказує способи вчинення інших службових та неслужбових злочинів, що надає працівникам правоохоронних органів необхідну інформацію не лише для припинення вже вчиненого злочину, але й для попередження та викриття інших злочинів. Саме відсутність у правоохоронних органів оперативної інформації про форми та способи вчинення корупційних злочинів, схеми корупційних економічних злочинів, контрабанди, інформації про учасників та осіб, причетних до такої діяльності, організований характер їх учинення, втягнення працівників правоохоронних органів до організації та вчинення злочинів унеможливорює

активну протидію та боротьбу з цим надзвичайно небезпечним видом сучасної злочинності¹.

3. Водночас слід зауважити, що названих компромісних норм, які безпосередньо стосуються корупційних (службових та неслужбових злочинів), сьогодні явно недостатньо, їх перелік стосується лише окремих видів корупційних злочинів та не поширюється на інші види. Тим більше, що вказані підстави звільнення стосуються випадків учинення лише злочинів, що характеризуються простими (основними) складами, та не поширюються на випадки вчинення злочину за попередньою змовою групою осіб, організованою групою, у великих чи особливо великих розмірах, що з огляду на існуючий стан зростання корумпованості суспільства не відповідає вимогам сьогодення. Тому практика протидії організованій корупційній злочинності вимагає ретельного перегляду та розширення кола існуючих компромісних норм.

Далі перейдемо до аналізу інших кримінально-правових заходів заохочення припинення корупційної злочинної діяльності і розглянемо перш за все питання щодо **правомірного контролю за вчиненням корупційного злочину** як одного з різновидів таких заходів.

Сьогодні у практичній діяльності оперативних служб у боротьбі з корупційною злочинністю широко застосовується ряд оперативно розшукових заходів, в основу яких покладено тимчасове вимушене неприсічення злочинної корупційної поведінки іншої особи або групи осіб. До таких найстаріших ефективних оперативно-розшукових заходів відносяться, перш за все, *контрольована дача — одержання хабара, контрольована поставка та ін.* Так, під контрольованою поставкою, наприклад, з метою виявлення шляхів контрабанди та способів учинення корупційних службових злочинів розуміють

¹ Див., наприклад: Музика, А. А. Відповідальність за злочин в сфері обігу наркотичних засобів [Текст] / А. А. Музика. – К. : Логос, 1998. – С. 15–25; Горкин, А. В. Борьба с наркобизнесом: социально-экономические и юридические аспекты [Текст] / А. В. Горкин // Советское государство и право. – 1991. – № 1. – С. 48.

здійснення переміщення предметів під контролем правоохоронних органів, наділених правом учиняти оперативно-розшукові заходи, при наявності вказаних у законі підстав та з дотриманням встановленої процедури, з метою виявлення та прискінення злочинів, осіб, що їх учиняють, а також осіб, причетних до їх учинення, службових осіб, що сприяють чи приховують таку злочинну поведінку. Предметами, переміщення яких контролюється в таких випадках, можуть бути наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги або прекурсори, зброя, металобрухт, товари. Крім того, з метою протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, особливого значення набуває контрольоване переміщення інших предметів — грошей чи майна, здобутих злочинним шляхом унаслідок учинення попередніх службових, у тому числі корупційних злочинів, унаслідок учинення злочинів проти власності, у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, зброї, інших засобів та знарядь учинення злочину.

Як правило, проведення таких заходів передбачає взаємодію декількох підрозділів правоохоронних органів однієї держави (у таких випадках такі оперативні заходи мають міжвідомчий характер), або пов'язано з участю правоохоронних органів кількох держав (такі оперативні заходи мають міждержавний характер). При цьому проведення контрольованого злочину включає тимчасове неприскінення представниками правоохоронних органів учинюваного злочинного посягання, пов'язаного з неправомірним переміщенням певної категорії предметів. Але така бездіяльність формально підпадає під ознаки службового зловживання представника правоохоронного органу відносно вчинюваного іншими особами злочину. Однак у силу правомірності проведення вона не є злочинною, а тому кримінально караною.

Це пояснюється тим, що *контрольована поставка виступає самостійною спеціальною обставиною, що виключає суспільну небезпечність та протиправність (злочинність) неприскінення здійснюваного злочинного діяння однієї особи*

чи кола осіб. За таких умов, *контрольоване вчинення злочину* виступає самостійною спеціальною обставиною, що виключає суспільну небезпечність та протиправність (злочинність) бездіяльності службової особи, і може бути визначена, наприклад, як передбачене законом неприсічення із законною метою спеціально уповноваженою службовою особою вчинюваного під її контролем злочину, пов'язаного з корупцією, використанням влади чи службових повноважень, тощо.

Така та інша правомірна бездіяльність представників правоохоронних органів формально підпадає під ознаки злочинів службового зловживання представника правоохоронного органу відносно вчинюваного іншою особою або особами злочину. Але названі форми правомірного тимчасового неприсічення злочинів виправдовуються необхідністю збору доказової інформації, установлення і викриття кола співучасників злочинних угруповань, місцезнаходження предметів злочину, каналів їх постачання, рівня та характеру корупційних зв'язків тощо.

Застосування таких засобів не суперечить ані міжнародно-правовим актам, ані чинному національному законодавству. Передусім, існує ряд міжнародних конвенцій, що закріплюють можливість проведення означених оперативно-розшукових заходів. Наприклад, Конвенція ООН «Про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин» установлює порядок проведення контрольованого постачання відповідної категорії предметів; можливість проведення контрольованого постачання наркотиків прямо передбачена Законом України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними». Тому, наприклад, зазначені оперативні заходи виступають самостійними різновидами обставин, що виключають злочинність бездіяльності представника правоохоронного органу, який тимчасово не виконує

обов'язок попередження та присічення вчинюваного злочину у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. На підставі цього виключається кримінальна відповідальність представників правоохоронних органів за неприсічення злочинів при проведенні оперативно-розшукових заходів у сфері, наприклад, наркобізнесу.

Узагалі до спеціальних видів обставин, що виключають кримінальну відповідальність за бездіяльність представників правоохоронних органів при неприсіченні ними різних видів злочинних посягань інших осіб, можуть бути віднесені:

– *контрольоване вчинення будь-яких видів злочинів* (наприклад, контрольована втеча з місць позбавлення волі, контрольована дача-одержання хабара, контрольоване вчинення ряду корисливих, насильницьких або злочинів у сфері господарської діяльності, контрольоване постачання зброї або радіоактивних речовин тощо);

– *контрольована закупівля, поставка чи продаж* наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів.

Законодавче регулювання виділених спеціальних видів обставин, що виключають злочинність бездіяльності при такому виправданому потуранні злочину, відбувається також у рамках кримінально-процесуального й адміністративного законодавства. З огляду на криміналістичні і процесуальні аспекти контрольованого вчинення злочинів слід визнати рівень їх достатньої обґрунтованості та дослідженості в кримінально-процесуальній і криміналістичній літературі, хоча кримінально-правові аспекти зазначеного неприпинення ще не знайшли свого достатнього обґрунтування.

При дослідженні виділених нами спеціальних видів обставин, що виключають злочинність бездіяльності при потуранні вчиненню корупційного злочину, може бути вико-

ристаний системний підхід, запропонований В. М. Козаком, В. М. Ткаченком і розроблений Ю. В. Бауліним¹.

Відомо, що відповідно до такого підходу обставини, що виключають суспільну небезпечність та протиправність діяння, передбачені як у кримінальному законодавстві, так і в інших галузях законодавства (адміністративному, трудовому, конституційному та ін.). До структури обставин, які виключають злочинність (суспільну небезпечність та протиправність) діяння, входить *об'єктивна підстава* та власне *правомірний учинок* (суспільно корисний або соціально сприйнятливий). Підставами для здійснення вчинків, які пов'язані з правомірним заподіянням шкоди, виступають фактори, чинники об'єктивної дійсності, котрі характеризуються як складні, виключні та об'єктивні за своїм змістом. За своїми фактичними ознаками вчинок підпадає під ознаки одного чи ряду злочинних діянь, передбачених кримінальним кодексом. Склад правомірного вчинку включає суб'єкта та мету вчинку, об'єкт та об'єктивну його сторону, а також суб'єктивний контроль².

На підставі запропонованого підходу можна провести дослідження кримінально-правових ознак указаних оперативно-розшукових заходів у сфері протидії корупції, пов'язаних з неприпиненням злочину, який учиняється службовою особою або групою службових осіб, або за участю службової особи.

¹ Див.: Козак, В. Н. Право граждан на необходимую оборону [Текст] / В. Н. Козак. – Саратов : изд-во Саратов. ун.-та, 1972. – С. 40–95; Козак, В. Н. Вопросы теории и практики крайней необходимости [Текст]. – Саратов.: изд.-во Саратов. ун.-та, 1981. – С. 63–87; Ткаченко, В. М. Теоретические основы необходимой обороны и квалификация преступлений, совершённых при превышении её пределов [Текст]: автореф. дис. д-ра юрид. наук / В. М. Ткаченко. – М., 1983. – С. 11–23; Баулин, Ю. В. Обстоятельства, исключающие преступность деяния [Текст] / Ю. В. Баулин. – Харьков : Основа, 1991. – С. 41–79.

² Див.: Баулин, Ю. В. Обстоятельства, исключающие преступность деяния [Текст] / В. М. Баулин. – Харьков. : Основа, 1991. – С. 166; Лемешко, О. М. Кримінально-правова оцінка потурання вчиненню злочину [Текст] / О. М. Лемешко. – Фінн, 2003. – 159 с.

Аналіз спеціальних обставин, що виключають злочинність бездіяльності відносно вчинюваного корупційного злочину, дозволяє виділити їх деякі загальні риси. Насамперед, *правовою підставою* для бездіяльності при вчиненні певного визначеного кола корупційних злочинів виступає *почата і ще фактично не закінчена корупційна злочинна діяльність однієї службової особи або групи службових осіб*.

При цьому вчинення такого злочину може бути пов'язане із вчиненням будь-якого переважно умисного корисливого злочину або має місце вчинення іншого некорисливого, насильницького або злочинного посягання у сфері господарської діяльності (дача-одержання хабара, вимагання, незаконний банківський переказ фінансових коштів, намагання легалізувати кошти, здобуті злочинним чи іншим незаконним шляхом, тощо).

Отже, вчинюваний злочин характеризується, як правило, умисною виною, а об'єктивна сторона його пов'язана з певною тривалістю вчинення очевидного злочинного діяння, віддаленістю настання злочинних наслідків, можливістю контролю за вчиненням діяння і попередженням злочинних наслідків.

Оскільки вчинення такого злочину пов'язано з необхідністю контролю з боку правоохоронних органів, то таку *правову підставу доцільно іменувати контрольованим злочинном*.

Фактичною підставою для невиконання обов'язку припинення контрольованого злочину може виступати: 1) неможливість встановлення гласними засобами кола співучасників і каналів надходження предметів злочину, або 2) масштабність проведення названих оперативно-розшукових заходів (наприклад, за участю правоохоронних органів ряду держав), або 3) неможливість або ускладненість одержання доказової інформації про вчинений або підготовлений тяжкий злочин (про його виконавців та осіб, причетних до такої злочинної діяльності, про рівень корумпованих зв'язків, місцезнаходження предметів злочину тощо).

Фактична підстава свідчить про виправдану необхідність і вимушеність тимчасового невиконання обов'язку припинення контрольованого корупційного злочину. Таким чином, правовою і фактичною підставою правомірної бездіяльності представників правоохоронних органів при проведенні оперативно-розшукових заходів у сфері протидії корупційним злочинам, тобто правовою та фактичною підставою названих спеціальних видів обставин, що виключають злочинність неприпинення такого корупційного злочину або іншого злочину, що супроводжує корупційний злочин, виступає вчинення злочину під контролем правоохоронних органів в обстановці, що свідчить про вимушеність і виправданість його тимчасового неприпинення.

Наявність цих підстав обґрунтовує правомірність поведінки спеціально уповноваженої службової особи — працівника правоохоронного органу з неприпинення (потурання) такому контрольованому злочину¹.

Разом з тим правомірне неприсичення (бездіяльність) також характеризується певними ознаками, які утворюють склад правомірного вчинку — неприсичення вчинюваного злочину у сфері протидії корупції (**виправдовуваного потурання корупційному чи іншому злочину**).

Зазначена правомірна бездіяльність припускає *лише певну визначену категорію суб'єктів* — службових осіб, представ-

¹ Докладніше див.: Лемешко, О. М. Здійснення правомірного контролю як спеціальна обставина, що виключає кримінальну відповідальність за потурання злочину [Текст] / О. М. Лемешко // Вісн. Акад. прав. наук України. – 2000. – № 3 (22) – С. 217–222; Він же. Контролируемая поставка как специальное обстоятельство, исключающее уголовную ответственность за непресечение деяний в сфере борьбы с организованной преступностью [Текст] / О. М. Лемешко // материалы наук.-практ. конф., Донецк, 2001 г. ; Він же. Межі потурання вчиненню злочину при забезпеченні правопорядку офіційними особами держави [Текст] / О. М. Лемешко // Актуальні проблеми формування правової держави в Україні (До 50-річчя Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод): тези доп. та наук. повідомл. наук.-практ. конфер. / за ред. М. І. Панова. – Х. : Нац. юрид. акад. України, 2000. – С. 133–135.

ників правоохоронних органів, що ведуть боротьбу з вказаним проявом злочинності. Ними виступають представники державної виконавчої влади, на яких покладено правовий обов'язок припинення вчинюваних злочинів (наприклад, оперативний склад Служби безпеки України, Міністерства внутрішніх справ, працівники митниці та ін.).

Метою виправданого потурання вчиненню контрольованого корупційного злочину виступає виявлення і попередження вчинення злочинних посягань у діяльності органів влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності, необхідність розкриття корупційних злочинів і осіб, що їх вчинюють, встановлення каналів надходження зазначених предметів, встановлення місцезнаходження співучасників, службових осіб, майна, здобутого злочинним шляхом, тощо. Така бездіяльність збігається з цілями проведення оперативно-розшукової діяльності як окремого напрямку правоохоронної діяльності, вона лише конкретизується залежно від виду контрольованого злочину і фактичних обставин його неприпинення. Так, наприклад, контрольована дача-одержання хабара може здійснюватися з метою припинення злочинної діяльності службової особи, яка займає особливо відповідальне положення, виявлення інших осіб, що беруть участь у такій злочинній діяльності, встановлення рівня корумпованих зв'язків, наприклад у наркобізнесі, тощо¹. *Об'єктом правомірнього вчинку* — бездіяльності у таких випадках є ті об'єкти кримінально-правової охорони, яким заподіюється шкода у зв'язку з такою бездіяльністю, а саме інтереси правосуддя, що полягають у такій діяльності правоохоронних органів, що забезпечує негайне припинення і повне розкриття корупційних злочинів.

Об'єктивна сторона зазначених правомірних учинків полягає у бездіяльності спеціальних суб'єктів, які зобов'язані

¹ Організований наркобізнес (поняття, форми, підстави кримінальної відповідальності) [Текст] / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, Л. В. Дорош та ін.; за заг. ред. Ю. В. Бауліна, Л. В. Дорош. — Х. : Право, 2005. — 256 с.

і мають реальну можливість припинити злочинне корупційне посягання. Така бездіяльність, за своїми зовнішніми, фактичними ознаками збігається з ознаками потурання вчинюваному злочину як виду службового зловживання у сфері правосуддя, під яким, як раніше зазначалося, прийнято розуміти заздалегідь не обіцяне неприпинення службовою особою правоохоронного органу достовірно відомого вчинюваного злочину¹. Така бездіяльність, за своїми зовнішніми, фактичними ознаками збігається з ознаками службового злочину (потурання злочину). Наслідки, що завдаються, зовні полягають у заподіянні шкоди інтересам правосуддя, що, однак, є допустимим та виправданим засобом досягнення поставленої мети. Час учинення аналізованої правомірної бездіяльності збігається з часом готування, замаху або закінчення контрольованого корупційного злочинного посягання. Шкода, яка заподіюється, із зовнішньої сторони виражається у причиненні шкоди інтересам правосуддя, що, однак, є виправданим способом досягнення поставлених цілей. При цьому необхідна наявність певної відповідності, залежності між заподіянням шкоди інтересам правосуддя і благам, що охороняються при вчиненні контрольованих злочинних посягань, тому шкода, що заподіюється об'єктам кримінально-правової охорони, повинна бути розмірною із тієї метою, яка досягається заподіянням зазначеної шкоди. Поставлена мета повинна бути настільки суспільно значущою, що допускається заподіяння шкоди об'єктам кримінально-правової охорони, повинна бути явно виправданою в даній ситуації.

Разом з тим необхідно зазначити, що у міжнародно-правових актах передбачаються механізми забезпечення захисту державою не всіх, а лише найважливіших, істотних основних прав і свобод, серед яких право на життя, на свободу

¹ Матишевський, П. С. Кримінальне право України. Загальна частина [Текст] / П. С. Матишевський : підручник. – К. : Юрінком Інтер, 2000. – С. 158–159; Учебник уголовного права : Общая часть [Текст] / под ред. В. Н. Кудрявцева. – М. : Спарк, 1996. – С. 206–207; Лемешко, О. М. Кримінально-правова оцінка потурання вчиненню злочину [Текст] / О. М. Лемешко. – Фінн, 2003. – 159 с.

ду, особисту недоторканність, повагу приватного і сімейного життя, недоторканність житла, право на захист означених благ з боку держави. У зв'язку з цим постає питання про наявність певних меж неприсічення злочинів при проведенні оперативно-розшукових заходів у випадках, коли вчиняються злочини проти означених прав і свобод. Необхідність цих обмежень пов'язана з тим, що правоохоронні органи, які виконують оперативно-розшукову функцію, повинні дотримуватися міжнародно-правових актів і Конституції, що гарантують громадянам захист їх прав та свобод, а основним принципом діяльності є принцип поваги і дотримання прав і свобод людини (ст. 4 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»). Тому виключається можливість проведення негласних оперативних заходів, пов'язаних із неприсіченням будь-яких злочинів, у тому числі корупційних, які створюють загрозу або допускають заподіяння фізичної або іншої матеріальної шкоди громадянам, посягають на їх життя, недоторканність їх житла. Такі злочини повинні заздалегідь попереджуватися і присікатися.

Отже, неприсічення злочинних діянь виступає правомірним учинком, що виключає кримінальну відповідальність, лише у випадках, коли неприсічений злочин явно, реально не завдає фізичної або іншої матеріальної шкоди правоохоронним інтересам, основним правам і свободам особи, або шкода, що завдається, є незначною і її подальше заподіяння перебуває під контролем правоохоронних органів. Не допускається здійснення неприсічення злочину при проведенні оперативних заходів, коли виключається можливість попередження заподіяння фізичної, майнової шкоди або виключається можливість проведення контролю взагалі за вчиненням злочину, що пов'язаний із посяганням на основні права і свободи людини. Неприсічення такого роду злочинних учинків є злочинною бездіяльністю і тягне за собою кримінальну відповідальність на підставі норм, що передбачають відповідальність службових (посадових) осіб правоохоронних органів за не-

присічення злочинів та інші види зловживань у сфері боротьби зі злочинністю.

Суб'єктивний контроль учинку відображає насамперед усвідомлення службовою особою правоохоронного органу вчинюваного корупційного злочину, неприпинення якого пов'язано з досягненням певної, значущої для інтересів суспільства соціально-корисної мети.

Крім того, суб'єкт усвідомлює, що шкода, яка заподіюється об'єктам кримінально-правової охорони, розмірна, відповідає досягнутій меті. При цьому, суб'єкт усвідомлює наявність у нього певного повноваження на вчинення потурання контрольованому злочину. Зрештою, суб'єкт усвідомлює правомірність учинюваної ним бездіяльності щодо вчинюваного корупційного злочину.

Оскільки корупційна злочинність є лише окремим проявом злочинної поведінки взагалі, можна припустити єдину обставину, що виключає кримінальну відповідальність за виправдане потурання будь-якому корупційному чи суміжному з ним злочину. Така обставина може бути названа як *здійснення правомірного контролю за вчинюваним корупційним злочином*, тобто виправдане потурання корупційному злочину.

До речі, слід зазначити, що подібні обставини, які виключають злочинність діянь, передбачаються в законодавстві деяких держав. Так, у кримінальному законодавстві США вже багато років використовується широке поняття «*контроль за злочинною діяльністю*», що об'єднує різноманітні легальні, у тому числі допустимі, засоби проведення оперативних заходів¹.

¹ Див.: Михайлов, В. И. Контролируемая поставка как оперативно-розыскная операция [Текст] / В. И. Михайлов. – М. : Издатель Шумилова И. И., 1998. – С. 5; Лемешко, О. М. Здійснення правомірного контролю як спеціальна обставина, що виключає кримінальну відповідальність за потурання злочину [Текст] / О. М. Лемешко // Вісн. Акад. прав. наук України. – 2000. – № 3 (22) – С. 217–222; Основы оперативно-розыскной деятельности [Текст]: учебник / под ред. С. В. Степашина (серия «Учебник для вузов. Специальная литература»). – СПб. : Лань, 1999. – С. 369

Другим, не менш поширеним та важливим заходом виступає **оперативне проникнення в організовану групу чи злочинну організацію, діяльність яких має корупційний характер.**

Під даним різновидом реалізації оперативно-розшукової діяльності розуміють проникнення оперативного працівника або іншої особи в осередок певної організації (державної установи, підприємства, організованої групи, злочинної організації та ін.) з метою здобуття відомостей, необхідних для подальшого викриття та прискінення їх злочинної діяльності.

Оперативне проникнення — це найстаріший метод оперативно-розвідувальної роботи. Відомо, що він активно застосовувався в роботі кримінальної поліції європейських держав ще на початку XVIII ст., хоча відомий ще з часів Римської імперії.

У сучасних умовах широке розповсюдження згаданого заходу обумовлене необхідністю розкриття та прискінення діяльності значної кількості злочинних організацій та організованих груп, діяльність яких неможлива без корупційного «прикриття», потурання державних службовців, депутатсько-го корпусу, високопосадовців правоохоронних органів.

Так, нині у структурі правоохоронних органів України створені та діють спеціальні підрозділи, в яких працівники отримують належну професійну підготовку по здійсненню такого складного та небезпечного напрямку правоохоронної діяльності.

Значною мірою правове регулювання оперативного проникнення здійснюється в межах адміністративного законодавства. Так, згідно зі ст. 13 розділу 4 Закону України «Про організаційно-правові заходи боротьби з організованою злочинністю» при здійсненні боротьби з організованою злочинністю спеціальні підрозділи МВС та СБ України мають право (якщо інших заходів для розкриття організованої злочинної діяльності та притягнення винних до кримінальної відповідальності недостатньо) використовувати штатних та поза-

штатних негласних співробітників, які вводяться в організовані злочинні угруповування під легендою прикриття. На підставі ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», такі особи не несуть відповідальності за участь у вчиненні злочинів, якщо вони діяли в стані необхідної оборони чи крайньої необхідності. При цьому проникнення спеціальних оперативних співробітників у злочинні організації та організовані групи здійснюється за наявності достовірних відомостей про організовану злочинну діяльність та на підставі законного наказу.

Крім згаданих нормативних актів деякі питання діяльності негласних співробітників також регулюються відповідним Положенням про негласних співпрацівників спеціальних підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю, затвердженим Кабінетом Міністрів України, іншими нормативно-правовими актами.

Специфіка оперативного проникнення полягає в тому, що оперативний працівник, як правило, діє у злочинному середовищі, де нормою є протиправна, а не правомірна поведінка, і тому суб'єкт оперативного проникнення проти своєї волі змушений брати участь у підготовці, вчиненні тих чи інших злочинів, учиняти інші протиправні дії (наприклад, насильницького характеру, вживання наркотичних засобів). Цілком логічно виникає необхідність урегулювання питань про межі допустимої співучасті спеціальних оперативних працівників у вчиненні злочинів, підстави їх притягнення та звільнення від кримінальної відповідальності, а також про порядок пом'якшення кримінальної відповідальності таких осіб.

При цьому слід зазначити, що у чинному КК України 2001 р. передбачені положення, які регламентують вказані питання. Так, відповідно до ч. 1 ст. 43 КК (Виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації) *не є злочином вимушене заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам особою, яка відповідно до закону виконувала спеціальне за-*

вдання, беручи участь в організованій групі чи злочинній організації з метою попередження чи розкриття їх злочинної діяльності. Отже, виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації вперше в історії вітчизняного кримінального законодавства визнано самостійною обставиною, що виключає злочинність діяння.

Правовою підставою для виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації, діяльність яких має корупційний характер або корупційні зв'язки, виступає почата і ще фактично не закінчена злочинна діяльність однієї особи або групи осіб у межах організованої групи чи злочинної організації. *Фактичною підставою* для виконання спеціального завдання може виступати неможливість встановлення гласними засобами кола співучасників і каналів надходження предметів, обмежених чи вилучених із цивільного обігу (наркотичні засоби, зброя, радіоактивні матеріали, підроблені гроші тощо), або масштабність проведення названих операцій (наприклад, за участю правоохоронних органів ряду держав), або неможливість чи ускладненість одержання доказової інформації про тяжкий злочин, підготовлюваний більш тяжкий злочин (про його виконавців і осіб, причетних до такої злочинної діяльності, про рівень корумпованих зв'язків, місцезнаходженні предметів злочину тощо). Фактична підстава свідчить про виправдану необхідність і вимушеність тимчасового невиконання обов'язку припинення такого контрольованого злочину.

Об'єктом, якому при правомірному виконанні спеціального завдання завдається правомірна шкода, виступають ті об'єкти кримінально-правової охорони, яким заподіюється шкода у зв'язку з такою діяльністю, а саме інтереси правосуддя, що полягають у такій діяльності правоохоронних органів, яка забезпечує негайне припинення і повне розкриття будь-яких злочинів. Заподіяння шкоди інтересам реалізації

правосуддя також має вимушений характер. *Об'єктивна сторона* зазначених учинків виражається в діях або бездіяльності спеціальних суб'єктів, які можуть брати участь у вчиненні злочинів членами організованої групи або злочинної організації, або не припиняти таку злочинну поведінку названих осіб. Таким чином, бездіяльність особи, яка зобов'язана та має реальну можливість припинити злочинне посягання, за своїми зовнішніми, фактичними ознаками також збігається з ознаками потурання вчинюваному злочину та ознаками інших службових та загальнокримінальних злочинів. При цьому, так само як і при контрольованому злочині, необхідна наявність певної *відповідності* шкоди об'єктам кримінально-правової охорони, яка повинна бути розмірною із тієї метою, яка досягається заподіянням зазначеної шкоди, а саме поставлена мета має бути настільки суспільно значущою, що допускає заподіяння шкоди об'єктам кримінально-правової охорони.

Особа, яка виконує спеціальне завдання, повинна усвідомлювати, що членами організованої групи чи злочинної організації вчиняється або готується вчинення злочину, неприпинення якого пов'язано з досягненням соціально-корисної мети, тобто мети попередження чи припинення корупційної діяльності особи чи групи таких осіб.

Метою виконання спеціального завдання, пов'язаного з проникненням в злочинну групу чи злочинну організацію, є намагання в подальшому припинити їх злочинну діяльність, розкрити злочини, попередити вчинення інших злочинів членами таких об'єднань.

Чинність ст. 43 КК поширюється на такі *категорії осіб*: працівники (у тому числі негласні) оперативних підрозділів органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, співробітники розвідувальних органів, які відповідно до Закону «Про оперативно-розшукову діяльність» можуть здійснювати оперативно-розшукові заходи, штатні та позаштатні негласні співробітники спеціальних підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю органів внутрішніх справ і

Служби безпеки України (статті 13–14 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю»¹); члени організованої групи чи злочинної організації та інші особи, які погодились співробітничати з працівниками оперативних підрозділів або дали згоду на проникнення у такі злочинні об'єднання з метою виконання спеціального завдання (п. 8 ч. 1 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»²).

Слід зазначити, що провокування чи спонукування службовою особою членів організованої групи чи злочинної організації до вчинення злочинів з метою їх викриття та притягнення до кримінальної відповідальності утворює склад підбурювання до злочину, вчинення якого провокувала така службова особа.

Згідно з ч. 2 ст. 43 КК не є злочином вимушене заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам, за винятком умисного вчинення особою, яка виконувала спеціальне завдання, у складі організованої групи чи злочинної організації *особливо тяжкого злочину, поєданого з насильством над потерпілим, або тяжкого злочину, пов'язаного з спричиненням тяжкого тілесного uszkodження потерпілому або настанням інших тяжких або особливо тяжких наслідків*. Насильство над потерпілим може полягати у різних формах незалежно від характеру заподіяної шкоди. Тяжкими або особливо тяжкими наслідками можуть бути визнані, наприклад, випадки спричинення смерті однієї особи чи декількох осіб, заподіяння значної економічної шкоди, ускладнення міжнародних відносин, виникнення епідемій, епізоотій, епіфітотій та ін.

Вимушене вчинення інших видів злочинів при виконанні спеціального завдання не тягне за собою кримінальної відповідальності.

¹ Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю [Текст]: Закон України від 18.02.1992 р. № 3341-XII // Відом. Верхов. Ради України. – 1992. – № 22. – Ст. 303.

² Про оперативно-розшукову діяльність [Текст]: Закон України від 30.06.1993 р. № 2135-XII // Відом. Верхов. Ради України. – 1993. – № 35. – Ст. 358.

У випадку вчинення особою, яка виконувала спеціальне завдання, умисних злочинів, указаних у ч. 2 ст. 43 КК, при притягненні до кримінальної відповідальності вона не може бути засуджена до довічного позбавлення волі, а покарання у виді позбавлення волі не може бути призначене на строк, більший, ніж половина строку позбавлення волі, передбаченого в санкції відповідної статті Особливої частини КК. У таких випадках виконання спеціального завдання розглядається як обставина, що пом'якшує покарання (п. 9 ч. 1 ст. 66 КК).

Аналіз цих положень КК дозволяє зробити певні висновки та зауваження. Передусім, оперативне проникнення виступає складною комплексною обставиною, що виключає злочинність діянь суб'єкта оперативного проникнення, а саме працівника правоохоронного органу чи іншої особи. Відомо, що такий захід передбачає наявність законного наказу (розпорядження), який регулює порядок та підстави його виконання, реалізації. Суб'єкт оперативного проникнення у межах наданих повноважень виконує свій службовий чи громадський обов'язок. Притягнення до відповідальності за заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам (участь у вчиненні злочинів, застосування насильства тощо) базується на правилах крайньої необхідності та необхідної оборони.

Відповідно до КК зазначений оперативно-розшуковий захід може бути застосований не лише відносно організованої злочинної групи. Не виключена можливість застосування цього заходу проти злочинної організації, наприклад, у межах проведення міжнародної тактичної операції по боротьбі з торгівлею людьми, незаконною трансплантацією органів тощо¹.

¹ Паршин, И. Правовой статус «оперативного внедрения» [Текст] / И. Паршин, М. Геворкян // Российская юстиция. – 2000. – № 6. – С. 51; Акимочкин, В. О правомерности действий сотрудников спецслужб [Текст] / В. Акимочкин // Закон. (Правовое приложение к газете «Известия»). – 2000, июль. – С. 59; Луговик, В. Ф. Оперативно-розыскные мероприятия по борьбе с коррупцией: проблемы правового регулирования [Текст] / В. Ф. Луговик, А. Е. Чечетин // Власть: криминологические и правовые проблемы. – М., 2000. – С. 165–169; Основы борьбы с организованной преступностью [Текст] / под ред. Овчинского В. С., Эминова В. Е., Яблокова И. П. – М.: ИНФРА – М, 1996. – С. 336–338.

Чинне законодавство, що регулює проведення оперативного проникнення, встановлює певні межі заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам. Наведені положення КК передбачають пряму заборону вчинення особливо тяжкого злочину, пов'язаного з насильством, та тяжкого злочину, пов'язаного з причиненням тяжких тілесних ушкоджень або настанням інших тяжких чи особливо тяжких наслідків.

Ці обмеження пов'язані з тим, що органи, які реалізують оперативно-розшукову функцію, повинні строго дотримуватися положень міжнародно-правових актів та Конституції України, що гарантують громадянам права, свободи та захист їх законних інтересів. Крім того, основним принципом діяльності названих органів виступає принцип поваги і дотримання прав і свобод людини і громадянина, що прямо передбачене законом (ст. 3 Конституції України, ст. 4 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»). Таким чином, повністю виключається можливість проведення оперативно-розшукового проникнення, що пов'язане із заподіянням тяжких тілесних ушкоджень чи навіть смерті іншим особам, або якщо здійснення вказаного заходу пов'язане з причиненням тяжкої чи особливо тяжкої шкоди правоохоронюваним інтересам (коли, наприклад, створюється загроза або відбувається реальне заподіяння фізичної або іншої матеріальної шкоди невизначеному колу осіб, завдається суттєва шкода державним інтересам, національній безпеці держави тощо).

Відомо, що негласний характер здійснення оперативно-розшукової діяльності потребує встановлення спеціальної процедури притягнення до відповідальності особи, яка вийшла за межі заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам при здійсненні оперативного проникнення. Тому в кримінально-процесуальному законодавстві необхідно передбачити можливість проведення спеціальних закритих слухань стосовно розгляду такої категорії кримінальних справ.

Схожість правової і фактичної підстави, а також ознак аналізованих двох видів правомірного потурання вчиненню

контрольованих корупційних злочинів та оперативного проникнення дозволяє виділити окремий прояв загальної єдиної обставини, що виключає кримінальну відповідальність за потурання злочину в таких випадках — **здійснення правомірного контролю за вчинюваним корупційним злочином**. Легалізація зазначених оперативних заходів не лише в кримінально-процесуальному, але й у кримінальному законодавстві дозволить поставити на правову основу діяльність відповідних підрозділів правоохоронних органів і відмежувати їх від службових зловживань у сфері протидії будь-якій, у тому числі корупційній злочинності.

Вважаємо за необхідне законодавчо закріпити запропоновану спеціальну обставину, що виключає кримінальну відповідальність службової особи за виправдане потурання вчинюваному будь-якому, в тому числі корупційному злочину. Тому необхідно виділяти єдину обставину, що виключає злочинність бездіяльності при службовому потуранні, а саме вчинення правомірного контролю за вчиненням злочину (інакше — виправдане потурання злочину). Разом з тим така спеціальна обставина, що виключає кримінальну відповідальність за тимчасове невиконання обов'язку припинення злочину при проведенні оперативно-розшукових заходів, тобто виправдане потурання злочину, потребує законодавчого закріплення.

Аналіз чинного КК дозволяє виділити два засоби закріплення таких спеціальних видів обставин в Особливій частині КК — у частині статті (наприклад, ч. 2 ст. 396 КК) або безпосередньо в диспозиції статті при описанні ознак злочину (наприклад, статті 433, 289 КК).

Доцільним все ж таки здається варіант формулювання примітки до статті Особливої частини КК, яка передбачатиме визначення обставини, що виключає злочинність (суспільну небезпечність та протиправність) діяння. Може бути запропоновано такий варіант самостійного пункту примітки до ст. 364 КК (Зловживання владою або службовим становищем),

який передбачав би підстави притягнення до відповідальності за потурання злочину, містив положення про виключення кримінальної відповідальності за потурання вчинюваному злочину при проведенні різного роду оперативно-розшукових заходів.

Таку примітку можна запропонувати, наприклад, у такій редакції: *«Дія цієї статті не поширюється на випадки невиконання обов'язку припинення злочину службовою особою правоохоронного органу при здійсненні оперативно-розшукової діяльності відповідно до закону».*

Слід зазначити, що у подальшій законопроектній роботі має бути враховано необхідність вдосконалення механізму правової регламентації компромісних та заохочувальних норм, розширення видів компромісу (наприклад, за рахунок угоди з обвинуваченням, запровадженням компромісу щодо випадків учинення високоорганізованих тяжких та особливо тяжких корупційних злочинів), більш чітко визначено наслідки таких компромісів, процедура його реалізації тощо.

Доцільно встановлювати компромісні та заохочувальні підстави звільнення чи пом'якшення кримінальної відповідальності осіб навіть у разі вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів, особливо, якщо це стосується випадків учинення високолатентних корупційних злочинів, які мають високоорганізований характер, вчинюються переважно в співучасті, загрожують національній чи громадській безпеці (торгівля людьми, торгівля зброєю, легалізація доходів, одержаних злочинним шляхом, та ін.).

Назріла необхідність законодавчого вдосконалення регламентації правомірного заподіяння шкоди правоохоронюваним благам при невиконанні обов'язку припинення злочину службовими особами правоохоронних органів. Родове поняття «виправдане потурання» охоплює різні як загальні, так і спеціальні види обставин, що виключають злочинність бездіяльності службових осіб. Видання (виконання) явно злочинного, незаконного, а також законного наказу про тимчасове

невиконання обов'язку припинення вчинюваного злочину має різноманітне кримінально-правове значення. Є підстави виділяти єдину обставину, що виключає злочинність бездіяльності при службовому потуранні, а саме вчинення правомірного контролю за вчиненням злочину (інакше — виправдане потурання злочину).

Для досягнення мети правоохоронної діяльності сьогодні слід орієнтуватися на міжнародний досвід боротьби з організованою злочинністю, поширювати межі міжнародного співробітництва у сфері протидії транснаціональній корупційній злочинності. Необхідно підвищувати контроль за правоохоронною діяльністю у сфері боротьби з корупцією та розробляти нові методики розслідування та попередження корупційних злочинів.

На етапі завершення роботи над представленим монографічним дослідженням, як вже зазначалося, нормативно-правова база протидії корупції суттєво змінилася, що викликало досить бурхливі та неоднозначні відгуки науковців та практиків.

Так, Верховна Рада України прийняла Закон України № 1506-VI від 11 червня 2009 р. «Про засади запобігання та протидії корупції»¹, який визначає основні засади запобігання та протидії корупції в публічній та приватній сферах суспільних відносин, відшкодування завданої внаслідок учинення корупційних правопорушень шкоди, поновлення порушених прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав чи інтересів юридичних осіб, інтересів держави. Відомо, що вказаний закон набирає чинності з 1 січня 2011 р., з цього моменту втрачає чинність Закон України «Про боротьбу з корупцією» прийнятий ще у 1995 р., та відповідна Постанова ВРУ від 5 жовтня 1995 р. «Про порядок введення в дію Закону України «Про боротьбу з корупцією»»². Указаним нормативним актом зобов'язано Кабінет Міністрів розробити та подати на розгляд ВРУ пропозиції щодо проекту антикорупційної стратегії, привести інші нормативно-правові акти у відповідність із зазначеним законом.

¹ Голос України. – 2009. – № 132.

² Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 34. – Ст. 266, 267.

Прийнято також Закон України «Про відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень» № 1507-VI та Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» № 1508-VI (від 11 червня 2009 р.), які суттєво розширили законодавчу базу антикорупційної спрямованості. Останнім з названих законів безпосередньо внесені зміни та доповнення до кримінального законодавства, які необхідно та доцільно проаналізувати, враховуючи тематику цього розділу роботи та виходячи з того, що перелічені закони набувають чинності з 1 січня 2011 р.

Так, Особлива частина КК доповнена розділом VII-А. Злочини у сфері службової діяльності в юридичних особах приватного права та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, ст. 358 КК (Підроблення документів, печаток, штампів та бланків, а також збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів) викладена у новій редакції, змін та доповнень зазнали редакції всіх статей розділу XVII Особливої частини (Злочини у сфері службової діяльності), цей розділ доповнено також статтями 368¹ (Незаконне збагачення) та 369¹ (Зловживання впливом). Крім того, ст. 18 Загальної частини КК (Суб'єкт злочину) доповнена частинами третьою та четвертою, які містять визначення та категорії службових осіб. Указані зміни мають суттєвий, іноді надзвичайний характер.

Об'єктивний погляд на зазначений блок нормативно-правових актів, не лише схвалений законодавчим органом, але й підписаний Президентом України, попри всю критику на його адресу, вимагає поваги та подальшого виконання, і також ретельного аналізу з боку науковців, об'єктивного виділення як позитивних, так і негативних його аспектів¹.

¹ Матеріал викладено з урахуванням висновків обговорення нового антикорупційного законодавства науковцями на спільних засіданнях кафедр кримінального права № 1 і № 2 Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого (завідувачі кафедр В. І. Тютюгін і М. І. Панов).

Так, важливим є запровадження механізму антикорупційної експертизи проектів нормативно-правових актів, запровадження закріплення норм професійної етики та інших вимог щодо здійснення окремих видів діяльності в кодексах поведінки, врегулювання конфлікту інтересів (статті 11–13 Закону України «Про засади запобігання та протидії корупції») та ін. Заслуговує на позитивну оцінку поява ст. 376¹ КК України (Незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду), яка має на меті забезпечити правдивість та своєчасність внесення відомостей до автоматизованої системи документообігу суду, унеможливити протиправне втручання в роботу такої системи, та відповідних статей Кодексу про адміністративні правопорушення (статті 212²⁶, 212³¹), що покликані забезпечити об'єктивність (правдивість) інформації, що надається за запитом фізичних та юридичних осіб та ін.

Разом з тим створюють колізії такі положення закону, що стосуються корупційної відповідальності юридичних осіб як суб'єктів відповідальності за корупційні правопорушення (умисні діяння, що містять ознаки корупції, за яке законом встановлено кримінальну, адміністративну, цивільно-правову та дисциплінарну відповідальність). Закон України «Про відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень» запроваджує механізм відповідальності юридичної особи за корупційні правопорушення, встановлює підстави та порядок провадження у справі стосовно юридичної особи, порядок призначення стягнень за сукупністю таких правопорушень. Адже відомо, що національне кримінальне законодавство базується на принципі особистої винної відповідальності фізичної особи, тому такі та інші положення вказаного закону потребують їх «ув'язки» з положеннями кримінального закону. З положень цього закону випливає, що відповідальність юридичної особи за корупційне правопорушення є наслідком учинення її керівником (засновником, учасником чи іншою уповноваженою особою) самостійно або у співучасті певного виду корупційного злочину, вказаного в законі (ст. 2 Закону України «Про відповідальність юридичних осіб за вчинення корупцій-

них правопорушень»). Крім того, цим законом встановлено особливий порядок провадження у справах стосовно юридичних осіб, особливі види стягнень, що можуть накладатися на юридичних осіб (статті 8, 9). Все це дозволяє визнати корупційне правопорушення юридичної особи окремим самостійним видом правопорушення, що тягне за собою особливий вид юридичної відповідальності (яка супроводжує кримінальну відповідальність фізичної особи, причетної до юридичної особи). Таке притягнення має особливий порядок провадження у справах стосовно юридичних осіб та спричиняє застосування окремих видів стягнень (змішаного адміністративного, цивільно-правового, фінансово-правового характеру).

Так само Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» містить низку положень, що дозволяють визнати їх конкуруючими чи складними для застосування.

Перш за все, слід указати на появу нових термінів у кримінальному законі (*професійна діяльність з надання публічних послуг; незалежний посередник чи член трудового арбітражу при розгляді колективних трудових спорів; неправомірна вигода; незаконне збагачення; зловживання впливом; особа похилого віку; центральний орган державного управління із спеціальним статусом; комунальне унітарне підприємство; самозайняті особи; особа, уповноважена на виконання функцій держави, та ін.*).

Далі, виникає питання про види службових осіб (відповідно щодо розділу VII-А. та розділу XVII Особливої частини КК), про застосування кваліфікуючої обставини щодо вчинення злочину службовою особою, при кваліфікації випадків учинення злочинів, передбачених статтями різних розділів Особливої частини КК. Очевидно, що за службове підроблення, службову халатність та провокацію хабара до кримінальної відповідальності можуть притягуватись службові особи як приватного права, так і службові особи публічного права.

Крім того, наприклад, визначення поняття «неправомірна вигода», яке використовується в диспозиції статей 368¹ КК (Незаконне збагачення) та 369¹ (Зловживання впливом), кон-

курує з вже усталеним поняттям хабара, зазначеним у ст. 368 КК (Одержання хабара), поняттям незаконної винагороди, що використовується в диспозиції ст. 354 КК (Одержання незаконної винагороди працівником державного підприємства, установи чи організації).

Така ситуація, викликана прямим, неадаптованим запозиченням міжнародно-правової термінології конвенцій (угод, інших актів), створює невиправдану колізію доктрин національного кримінального права та міжнародного права. Такі негативні приклади і раніше мали місце, наприклад, поняття уразливий стан, використане у диспозиції ст. 149 КК (Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини), яке конкурує з поняттям малолітства, небезпечного для життя становища, безпорадності, матеріальної та іншої залежності або іншими станами потерпілої особи (статті 129, 135, 136, 152, 153 КК та ін.). Можливо, йдеться про некваліфікований переклад, але це не лише ускладнює застосування відповідних положень кримінального законодавства, створює невиправдану конкуренцію, але й іноді блокує можливість застосування закону. Саме така негативна перспектива, на нашу думку, очікує ст. 368¹ КК (Незаконне збагачення), яка передбачає суттєві ознаки злочину, який за своїми об'єктивними та суб'єктивними ознаками суттєво не відрізняється від одержання хабара, чи можливо, законодавець навмисно розширив межі хабарництва? Адже зі змісту вказаної статті випливає, що незаконне збагачення значно ширше одержання хабара, охоплює останній, а тому передбачено більш загальною нормою.

Практичні працівники, як і науковці, вже зтикаються з неабиякими труднощами розмежування злочинів, передбачених статтями 368¹ КК (Незаконне збагачення), 368 КК (Одержання хабара), ст. 354 КК (Одержання незаконної винагороди працівником державного підприємства, установи чи організації), ст. 369¹ (Зловживання впливом). Така ситуація ускладнюється суттєвим розширенням категорій осіб, які можуть визнаватися службовими особами (примітка до ст. 364 КК), введенням поняття «пропозиція хабара», що потребує спів-

ставлення та відмежування її від давання та провокації хабара, так само пропозиція або надання неправомірної вигоди (ст. 369¹ КК «Зловживання впливом») конкурує з пропозицією або даванням хабара (ст. 369 КК «Пропозиція або давання хабара»). Враховуючи, що момент набрання чинності вказаного нормативно-правового акта наближається, вважаємо за необхідне надати порівняльно-правовий аналіз найбільш конкуруючих статей розділу XVII (Злочини у сфері службової діяльності) кримінального закону, пов'язаних з так званим неправомірним одержанням певного предмета злочину:

Таблиця 2

Ст. 368 Одержання хабара	Ст. 368 ¹ Незаконне збагачення	Ст. 369 ¹ Зловживання впливом
Предмет злочину хабар, визначення дається у ППВС від 26 квітня 2002 року № 5 (Про судову практику у справах про хабарництво)	Предмет злочину — неправомірна вигода	Предмет злочину — неправомірна вигода
Діяння: 1) одержання службовою особою в будь-якому вигляді хабара	Діяння: 1) одержання службовою особою неправомірної вигоди або 2) передача її близьким родичам	Діяння: 1) пропозиція або 2) надання неправомірної вигоди, 3) одержання неправомірної вигоди
Суб'єкт — службова особа — особисто одержує хабар	Суб'єкт — службова особа — особисто одержує неправомірну вигоду або близькі родичі	Суб'єкт у законі не конкретизується, може бути як службова, так і не службова особа, яка (категорії): 1) пропонує чи надає неправомірну вигоду, 2) пропонує чи обіцяє (погоджується) вплинути на прийняття рішення, 3) особа, уповноважена на виконання функцій держави
Вина — прямий умисел	Вина — прямий умисел	Вина — прямий умисел, кінцева мета — неправомірний вплив на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави

Необхідно чітко розмежувати такі види протиправної поведінки, як службове зловживання та зловживання впливом, одержання неправомірної вигоди та незаконне збагачення, відмежування їх від одержання хабара тощо (статті 364, 368, 368¹, 369, 369¹ КК).

Нарешті, введення у матерію кримінального законодавства самостійного розділу VII-A (Злочини у сфері службової діяльності в юридичних особах приватного права та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг), примушує до його ретельного критичного аналізу. Викликає зауваження не лише сама назва розділу (наприклад, термін *юридичні особи приватного права, професійна діяльність, пов'язана з наданням публічних послуг*), виникає конкуренція статей цього розділу (Злочини у сфері службової діяльності в юридичних особах приватного права та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг) та статей розділу XVII (Злочини у сфері службової діяльності). Склади злочинів, передбачених новими статтями 235¹ (Зловживання повноваженнями), 235² (Перевищення повноважень), 235³ (Зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги), 235⁴ (Комерційний підкуп), 235⁵ (Підкуп особи, яка надає публічні послуги), враховуючи спільність використаної законодавцем термінології, повинні знайти не лише своє місце у системі інших видів злочинів, але чітко відмежовуватись від них та між собою. Вочевидь, практика застосування положень зазначених статей має врахувати досвід зарубіжних країн, зокрема досвід застосування кримінального законодавства Російської Федерації, де аналогічні норми діють протягом значного часу.

Нарешті, слід враховувати, що законодавець одночасно передбачив адміністративну відповідальність за одержання неправомірної вигоди, підкуп, незаконне одержання подарунка, неправомірне втручання в діяльність державних органів, підприємств, установ і організацій (статті 212²¹, 212²², 212²⁷, 212³² та ін.), що вимагає відмежування від аналогічних кримінально-протиправних проявів.

Насамкінець, слід звернути особливу увагу на появу ще двох компромісних норм, передбачених ч. 5 ст. 235⁴ КК (Комерційний підкуп) та ч. 5 ст. 235⁵ (Підкуп особи, яка надає публічні послуги). У частині 5 ст. 235⁴ КК зазначено, що особа, яка пропонувала, надала або передала неправомірну вигоду, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо стосовно неї мало місце вимагання неправомірної вигоди або якщо після пропозиції, надання чи передачі неправомірної вигоди вона добровільно заявила про те, що сталося, до порушення кримінальної справи щодо неї органу, наділеному законом правом порушувати кримінальну справу. Частина 5 ст. 235⁵ КК зазначає, що особа, яка пропонувала, надала, передала неправомірну вигоду, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо стосовно неї мало місце вимагання неправомірної вигоди або якщо після пропозиції, надання чи передачі неправомірної вигоди вона добровільно заявила про те, що сталося, до порушення кримінальної справи щодо неї органу, наділеному законом правом порушувати кримінальну справу. Розширення компромісних норм протидії корупції свідчить про визнання їх законодавцем потужним заходом, спрямованим на попередження корупційних злочинів.

З викладеного випливає необхідність ретельного аналізу зазначених нових положень як кримінального, так і адміністративного законодавства, та формулювання на підставі цього висновків, можливо і пропозицій щодо внесення окремих змін до редакцій цих статей з метою забезпечення найбільш ефективного застосування антикорупційного законодавства в нашій державі. Таке дослідження є окремим, перспективним та самостійним напрямом міжгалузевого, комплексного вивчення питань щодо боротьби з корупцією в Україні.

Післямова

Узагальнюючи результати здійсненого дослідження щодо правового регулювання діяльності у сфері протидії корупції в Україні та рекомендацій щодо їх наукового і практичного використання, сформулюємо низку положень й висновків. Зокрема, констатуємо, що сучасні реалії боротьби з корупцією спричинили необхідність створення інтеграційного, міждисциплінарного наукового напрямку, який об'єднує знання різних галузей права, насамперед адміністративного та кримінального.

1. На основі комплексного підходу, розкривши концептуальні засади щодо визначення поняття корупції та причин її виникнення, автори здійснили спробу розроблення принципів протидії корупції як нагального чинника правоохоронної діяльності.

2. Застосування структурно-функціонального методу при дослідженні поняття корупції та змісту вітчизняної антикорупційної системи дозволило проаналізувати сучасний стан її функціонування, виявити недоліки, а також сформулювати певні вимоги та параметри застосування правового компромісу в боротьбі з корупцією.

3. Проаналізовано вітчизняне та міжнародне законодавство, що регулює суспільні відносини у сфері боротьби з корупцією: Конституція України; Концепція боротьби з корупцією; Закон України «Про боротьбу з корупцією»; Закон України «Про засади запобігання та протидії корупції», Закон України «Про відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень» та Закон України «Про вне-

сення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення», Укази та Розпорядження Президента України; міжнародні договори та рішення міжурядових організацій; постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України; міжвідомчі та відомчі нормативно-правові акти (накази, інструкції, положення, постанови, програми, листи, рекомендації тощо). Дана система може бути взята за основу формування правової моделі антикорупційного законодавства України.

4. Визначені теоретичні проблеми адміністративної відповідальності за корупційні правопорушення, найбільш важливою серед яких є фрагментарний підхід до аналізу норм, що встановлюють вид та міру відповідальності. Практична значущість цих положень полягає в розробленні алгоритму формування єдиних підходів до забезпечення боротьби з корупцією на базі вимог Кодексу України про адміністративні правопорушення.

5. З метою посилення ефективності адміністративних заходів у боротьбі з корупцією визначено методологію застосування у цій сфері компромісних та заохочувальних приписів кримінального законодавства України. Одним із завдань роботи було показати, що забезпечення протидії корупції може бути реалізовано на основі компромісного підходу із застосуванням відповідних кримінально-правових заходів.

6. Акцентовано увагу на тій обставині, що чіткого розуміння поняття компромісних та заохочувальних кримінальних норм не існує й досі. Зокрема, таке становище пояснюється перш за все складністю терміна — кримінально-правова норма, по-друге, законодавством не визначено співвідношення таких видів норм, як компромісні, заохочувальні, звільняючі, реститутивні, альтернативні тощо. Тому предметом розгляду у цій роботі стали лише ті приписи КК, які містять антикорупційний ефект, тобто результативні саме у сфері подолання злочинів корупційного спрямування.

7. Конкретним результатом наших міркувань є формування системи знань про застосування адміністративно-кримі-

нальних заходів у боротьбі з корупцією. Вихідними елементами мають бути відповідні інститути права, які повинні адекватно регулювати суспільні відносини у сфері боротьби з корупцією. Зважаючи на комплексно-діяльнісний підхід до розуміння сутності боротьби з корупцією, доцільно також говорити й про конкретний механізм реалізації антикорупційної боротьби крізь призму адміністративно-кримінальних заходів, поданих у даній роботі.

Комплексне вивчення та дослідження питань боротьби з корупцією надасть змогу позбутися хаотичних й вузькогалузевих підходів до розв'язання зазначених проблем. Сучасна правова методика боротьби з корупцією полягає у розумінні її як міжгалузевої категорії. На нашу думку, такий підхід дозволить значно розширити можливості Української держави у боротьбі з корупційними проявами в різних сферах суспільних відносин.

Узагальнена порівняльна таблиця до проекту Закону про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення засад запобігання та протидії корупції (аналіз законотворчої діяльності станом на 25.05.2010 р.)

Закон України «Про засади запобігання та протидії корупції»

Прийнята редакція

Стаття 1. Визначення термінів

близькі особи — подружжя, діти, батьки, рідні брати і сестри, дід, баба, онуки, усиновлювачі, усиновлені, а також інші особи за умови їх постійного проживання разом із суб'єктом, визначеним у частині першій статті 2 цього Закону, і ведення з ним спільного господарства;

неправомірна вигода — грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги **матеріального або нематеріального характеру**, що їх обіцяють, пропонують, надають або одержують безоплатно чи за ціною, нижчою за мінімальну ринкову, без законних на те підстав.

Стаття 2. Суб'єкти відповідальності за корупційні правопорушення

1. Суб'єктами відповідальності за корупційні правопорушення є:

1) особи, уповноважені на виконання функцій держави або органів місцевого самоврядування:

а) Президент України, Голова Верховної Ради України та його заступники, Прем'єр-міністр України та інші члени Кабінету Міністрів України, Голова Служби безпеки України, Генеральний прокурор України, Голова Національного банку України, Голова Рахункової палати, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Голова Верховної Ради Автономної Республіки Крим, Голова Ради міністрів Автономної Республіки Крим;

Запропонована редакція

Стаття 1. Визначення термінів

близькі особи — подружжя, діти, батьки, рідні брати і сестри, дід, баба, онуки, усиновлювачі, усиновлені; **інші особи, які проживають разом і ведуть спільне господарство із суб'єктами, визначеними у пункті 1 частини першої статті 2 цього Закону**

неправомірна вигода — грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, **нематеріальні блага**, що їх обіцяють, пропонують, надають або одержують безоплатно чи за ціною, нижчою за мінімальну ринкову, без законних на те підстав.

Стаття 2. Суб'єкти відповідальності за корупційні правопорушення

1. Суб'єктами відповідальності за корупційні правопорушення є:

1) особи, уповноважені на виконання функцій держави або органів місцевого самоврядування:

а) Президент України, Голова Верховної Ради України та його заступники, Прем'єр-міністр України та інші члени Кабінету Міністрів України, Голова Служби безпеки України, Генеральний прокурор України, Голова Національного банку України, Голова Рахункової палати, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Голова Верховної Ради Автономної Республіки Крим, Голова Ради міністрів Автономної Республіки Крим;

б) народні депутати України, депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутати місцевих рад;

в) державні службовці;

г) посадові особи місцевого самоврядування;

г) військові посадові особи Збройних Сил України та інших утворених відповідно до законів військових формувань;

д) судді Конституційного Суду України, професійні судді, народні засідателі і присяжні;

е) особи рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ, податкової міліції, державної кримінально-виконавчої служби, органів та підрозділів цивільного захисту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України;

є) посадові особи і працівники органів прокуратури, дипломатичної служби, митної служби, державної податкової служби;

ж) посадові та службові особи інших органів державної влади;

2) особи, які для цілей цього Закону прирівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або органів місцевого самоврядування:

а) посадові особи юридичних осіб публічного права, які не зазначені в пункті 1 частини першої цієї статті, але одержують заробітну плату за рахунок державного чи місцевого бюджету;

б) члени окружних/територіальних та дільничних виборчих комісій;

в) керівники громадських організацій, які частково фінансуються з державного чи місцевого бюджету;

б) народні депутати України, депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутати місцевих рад;

в) державні службовці;

г) посадові особи місцевого самоврядування;

г) військові посадові особи Збройних Сил України та інших утворених відповідно до законів військових формувань;

д) судді Конституційного Суду України, професійні судді, народні засідателі і присяжні;

е) особи рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ, податкової міліції, державної кримінально-виконавчої служби, органів та підрозділів цивільного захисту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України;

є) посадові особи і працівники органів прокуратури, дипломатичної служби, митної служби, державної податкової служби;

ж) посадові та службові особи інших органів державної влади;

2) особи, які для цілей цього Закону прирівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або органів місцевого самоврядування:

а) посадові особи юридичних осіб публічного права, які не зазначені в пункті 1 частини першої цієї статті, але одержують заробітну плату за рахунок державного чи місцевого бюджету;

б) члени окружних/територіальних та дільничних виборчих комісій;

в) керівники громадських організацій, які частково фінансуються з державного чи місцевого бюджету;

г) помічники-консультанти народних депутатів України та інших виборних осіб, які не є державними службовцями, посадовими особами місцевого самоврядування, але одержують заробітну плату за рахунок державного чи місцевого бюджету;

г) особи, які не є державними службовцями, посадовими особами місцевого самоврядування, але надають публічні послуги (аудитори, нотаріуси, експерти, оцінювачі, арбітражні керуючі, незалежні посередники чи члени трудового арбітражу під час розгляду колективних трудових спорів, третейські судді, а також у встановлених законом випадках інші особи);

д) посадові особи іноземних держав (особи, які обіймають посади в законодавчому, виконавчому, адміністративному або судовому органі іноземної держави, а також інші особи, які здійснюють функції держави для іноземної держави, зокрема для державного органу або державного підприємства);

е) посадові особи міжнародних організацій (працівники міжнародної організації чи будь-які інші особи, уповноважені такою організацією діяти від її імені);

3) особи, які постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або особи, спеціально уповноважені на виконання таких обов'язків в юридичних особах, а також фізичні особи підприємці;

г) помічники-консультанти народних депутатів України та інших виборних осіб, які не є державними службовцями, посадовими особами місцевого самоврядування, але одержують заробітну плату за рахунок державного чи місцевого бюджету;

г) особи, які не є державними службовцями, посадовими особами місцевого самоврядування, але надають публічні послуги (аудитори, нотаріуси, експерти, оцінювачі, арбітражні керуючі, незалежні посередники чи члени трудового арбітражу під час розгляду колективних трудових спорів, третейські судді, а також у встановлених законом випадках інші особи);

д) посадові особи іноземних держав (особи, які обіймають посади в законодавчому, виконавчому, адміністративному або судовому органі іноземної держави, **у тому числі присяжні засідателі, інші особи, які здійснюють функції держави для іноземної держави, зокрема для державного органу або державного підприємства), а також іноземні третейські судді, особи, які уповноважені вирішувати цивільні, комерційні або трудові спори в іноземних державах у порядку, альтернативному судовому, члени міжнародних парламентських асамблей, судді і посадові особи міжнародних судів;**

е) посадові особи міжнародних організацій (працівники міжнародної організації чи будь-які інші особи, уповноважені такою організацією діяти від її імені);

4) посадові особи юридичних осіб, фізичні особи — у разі одержання від них особами, зазначеними в пунктах 1–2 частини першої цієї статті, або за участю цих осіб іншими особами неправомірної вигоди;

5) юридичні особи — у визначених законом випадках.

Стаття 3. Суб'єкти, які здійснюють заходи щодо запобігання та протидії корупції

3. Координацію і контроль за діяльністю органів виконавчої влади щодо запобігання та протидії корупції здійснює Кабінет Міністрів України.

Формування державної антикорупційної політики, реалізацію антикорупційної стратегії, що визначається Верховною Радою України, а також координацію діяльності центральних органів виконавчої влади з цих питань здійснює спеціально уповноважений орган (особа) з питань антикорупційної політики.

Стаття 4. Обмеження, спрямовані на запобігання та протидію корупції

1. Особам, зазначеним у пунктах 1–3 частини першої статті 2 цього Закону, забороняється:

1) використовувати своє службове становище з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб, у тому числі:

а) неправомірно сприяти фізичним або юридичним особам у здійсненні ними господарської діяльності, одержанні субсидій, субвенцій, дотацій, кредитів, пільг, укладанні контрактів (у тому числі на закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти);

б) неправомірно сприяти призначенню на посаду особи, яка не має переваг перед іншими кандидатами на цю посаду;

4) посадові особи юридичних осіб, фізичні особи — у разі одержання від них особами, зазначеними в пунктах 1–2 частини першої цієї статті, або за участю цих осіб іншими особами неправомірної вигоди;

5) юридичні особи — у визначених законом випадках.

Стаття 3. Суб'єкти, які здійснюють заходи щодо запобігання та протидії корупції

3. Координацію і контроль за діяльністю органів виконавчої влади щодо запобігання та протидії корупції здійснює Кабінет Міністрів України.

Формування державної антикорупційної політики та координацію заходів щодо реалізації антикорупційної стратегії, що визначається Верховною Радою України, здійснює спеціально уповноважений орган з питань антикорупційної політики.

Стаття 4. Обмеження, спрямовані на запобігання та протидію корупції

1. Особам, зазначеним у пунктах 1–2 частини першої статті 2 цього Закону, забороняється:

1) використовувати своє службове становище з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб, у тому числі:

а) неправомірно сприяти фізичним або юридичним особам у здійсненні ними господарської діяльності, одержанні субсидій, субвенцій, дотацій, кредитів, пільг, укладанні контрактів (у тому числі на закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти);

б) неправомірно сприяти призначенню на посаду особи, яка не має переваг перед іншими кандидатами на цю посаду;

в) неправомірно втручатися в діяльність інших органів державної влади, органів місцевого самоврядування або посадових осіб;

г) неправомірно надавати перевагу фізичним або юридичним особам у зв'язку з підготовкою проектів, виданням нормативно-правових актів та прийняттям рішень, затвердженням (погодженням) висновків;

2) займатися іншою оплачуваною або підприємницькою діяльністю (крім викладацької, наукової та творчої діяльності, медичної практики, інструкторської та суддівської практики із спорту, **що здійснюються в позаробочий час**) безпосередньо або через інших осіб, якщо інше не передбачено законом;

3) входить, у тому числі через інших осіб, до складу органу управління чи наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку (крім випадків, коли особи здійснюють функції з управління акціями (частками, паями), що належать державі, та представляють інтереси держави в раді товариства (спостережній раді), ревізійній комісії господарського товариства), якщо інше не передбачено законом;

4) відмовляти фізичним або юридичним особам в інформації, надання якої передбачено законом, надавати недостовірну чи не в повному обсязі інформацію.

Обмеження, передбачені пунктами 2–3 частини першої цієї статті, не поширюються на депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутатів місцевих рад (крім тих, які здійснюють свої повноваження у відповідній раді на постійній основі), **а також на осіб, зазначених у пункті 2 частини першої статті 2 цього Закону.**

в) неправомірно втручатися в діяльність інших органів державної влади, органів місцевого самоврядування або посадових осіб;

г) неправомірно надавати перевагу фізичним або юридичним особам у зв'язку з підготовкою проектів, виданням нормативно-правових актів та прийняттям рішень, затвердженням (погодженням) висновків;

2) займатися іншою оплачуваною або підприємницькою діяльністю (крім викладацької, наукової та творчої діяльності, медичної практики, інструкторської та суддівської практики із спорту) безпосередньо або через інших осіб, якщо інше не передбачено законом;

3) входить, у тому числі через інших осіб, до складу органу управління чи наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку (крім випадків, коли особи здійснюють функції з управління акціями (частками, паями), що належать державі, та представляють інтереси держави в раді товариства (спостережній раді), ревізійній комісії господарського товариства), якщо інше не передбачено законом;

4) відмовляти фізичним або юридичним особам в інформації, надання якої передбачено законом, надавати недостовірну чи не в повному обсязі інформацію.

Обмеження, передбачені пунктами 2–3 частини першої цієї статті, не поширюються на депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутатів місцевих рад (крім тих, які здійснюють свої повноваження у відповідній раді на постійній основі), **народних засідателів і присяжних, а також осіб, зазначених у пунктах 2–3 частини першої статті 2 цього Закону.**

2. Фізичним та юридичним особам забороняється здійснювати фінансування органів державної влади чи органів місцевого самоврядування, у тому числі надавати їм матеріальну та/або нематеріальну допомогу, безоплатно виконувати роботи, надавати послуги, передавати кошти та інше майно, крім випадків, передбачених законами та чинними міжнародними договорами України, укладеними в установленому законом порядку.

2. Фізичним та юридичним особам забороняється здійснювати фінансування органів державної влади чи органів місцевого самоврядування, у тому числі надавати їм матеріальну та/або нематеріальну допомогу, безоплатно виконувати роботи, надавати послуги, передавати кошти та інше майно, крім випадків, передбачених законами та чинними міжнародними договорами України, укладеними в установленому законом порядку.

Стаття 5. Обмеження щодо одержання подарунків

1. Особам, зазначеним у пунктах 1–2 частини першої статті 2 цього Закону, у зв'язку з виконанням ними функцій держави або органів місцевого самоврядування забороняється приймати подарунки, за винятком випадків, передбачених цим Законом та іншими законами.

2. Особи, зазначені в пунктах 1–2 частини першої статті 2 цього Закону, можуть приймати особисті подарунки, які відповідають загально визнаним уявленням про гостинність, за умови, що вартість одного подарунка не перевищує розміру однієї податкової соціальної пільги.

3. Особи, зазначені в пунктах 1–2 частини першої статті 2 цього Закону, передають органу державної влади, організації або іншій юридичній особі, де вони працюють, подарунки, одержані під час проведення офіційних заходів, у триденний строк в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Стаття 5. Обмеження щодо одержання подарунків

1. Особам, зазначеним у пункті 1 частини першої статті 2 цього Закону забороняється отримувати подарунки від юридичних або фізичних осіб:

якщо прийняття такого подарунка може спричинити виникнення конфлікту інтересів або створити враження наявності такого конфлікту;

за рішення, дії чи бездіяльність в їх інтересах, що приймаються, вчинюються як безпосередньо таким службовцем, так і за його сприяння іншими посадовими особами та органами;

якщо особа, яка надає подарунок, є підлеглою публічного службовця;

у разі наявності інших мотивів, які б не виникли, якщо особа, яка отримала подарунок, не перебувала на службі.

2. Обмеження, передбачені в частині першій цієї статті, не поширюються на прояви гостинності, подарунки, отримані під час особистих свят, та подарунки, вартість яких не перевищує одного прожиткового мінімуму, встановленого для працездатних осіб на час надання такого подарунка, одноразово, а сукупна вартість таких подарунків, отриманих з одного джерела протягом року, — одного прожиткового мінімуму, встановленого для працездатних осіб на 1 січня поточного року.

3. Рішення, прийняті особою, зазначеною у пункті 1 частини першої статті 2 цього Закону, на користь особи, від якої отримано подарунок, вважаються такими, що прийняті в умовах конфлікту інтересів, і підлягають скасуванню відповідно до закону.

Стаття 6. Обмеження щодо роботи близьких осіб

1. Особи, зазначені в підпунктах «а», «в»–«ж» пункту 1 та **підпунктах «а»–«б» пункту 2** частини першої статті 2 цього Закону (крім народних засідателів і присяжних), не можуть мати в безпосередньому підпорядкуванні або бути безпосередньо підпорядкованими у зв'язку з виконанням повноважень близьким їм особам.

Особа, зазначена в підпунктах «а», «в»–«ж» пункту 1 та **підпунктах «а»–«б» пункту 2** частини першої статті 2 цього Закону (крім народних засідателів і присяжних), зобов'язана повідомити керівництво органу, на посаду в якому вона претендує, про працюючих у цьому органі близьких їй осіб.

4. Подарунки, що надані особі, зазначеній у пункті 1 частини першої статті 2 цього Закону, під час офіційних заходів як подарунки для державних органів та органів місцевого самоврядування, установ чи організацій, не можуть бути її приватною власністю і протягом п'яти робочих днів з дня одержання передаються зазначеним органам, установам та організаціям.

Подарунки, отримані особою, зазначеною у пункті 1 частини першої статті 2 цього Закону, під час відрядження в межах країни або за кордон, які є подарунками для державних органів, органів місцевого самоврядування, установ чи організацій, передаються у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, протягом п'яти робочих днів з дня повернення з відрядження за призначенням з компенсацією витрат, пов'язаних зі сплатою митних зборів, якщо такі мали місце.

Стаття 6. Обмеження щодо роботи близьких осіб

1. Особи, зазначені в підпунктах «а», «в»–«ж» пункту 1 частини першої статті 2 цього Закону (крім народних засідателів і присяжних), не можуть мати в безпосередньому підпорядкуванні близьких осіб, або бути безпосередньо підпорядкованими їм у зв'язку з виконанням повноважень, **за винятком випадків, передбачених Кабінетом Міністрів України щодо окремих категорій працівників.**

Особа, зазначена в підпунктах «а», «в»–«ж» пункту 1 частини першої статті 2 цього Закону (крім народних засідателів і присяжних), зобов'язана повідомити керівництво органу, на посаду в якому вона претендує, про працюючих у цьому органі близьких їй осіб.

3. Особам, зазначеним у підпунктах «а», «в»–«ж» пункту 1 та підпунктах «а»–«б» пункту 2 частини першої статті 2 цього Закону (крім народних засідателів і присяжних), забороняється брати участь у роботі колегіальних органів під час розгляду питань щодо призначення на посаду близьких їм осіб та в будь-який інший спосіб впливати на прийняття такого рішення.

Стаття 7. Обмеження щодо осіб, які звільнилися з посад або припинили діяльність, пов'язану з виконанням функцій держави, органів місцевого самоврядування

1. Установлені цим Законом або іншими законами обмеження щодо осіб, зазначених у пунктах 1–2 частини першої статті 2 цього Закону, зберігаються протягом двох років після звільнення таких осіб з посад або припинення ними в установленому порядку діяльності, пов'язаної з виконанням функцій держави, органів місцевого самоврядування, за умови якщо обов'язки цих осіб на новій посаді у приватному секторі безпосередньо пов'язані з функціями, які виконували особи, перебуваючи на попередній посаді.

3. Особам, зазначеним у підпунктах «а», «в»–«ж» пункту 1 частини першої статті 2 цього Закону (крім народних засідателів і присяжних), забороняється брати участь у роботі колегіальних органів під час розгляду питань щодо призначення на посаду близьких їм осіб та в будь-який інший спосіб впливати на прийняття такого рішення.

Стаття 7. Обмеження щодо осіб, які звільнилися з посад або припинили діяльність, пов'язану з виконанням функцій держави, органів місцевого самоврядування

1. Особам, уповноваженим на виконання функцій держави чи органів місцевого самоврядування, зазначеним у пункті 1 статті 2 цього Закону, які звільнилися з посади або іншим чином припинили діяльність, пов'язану з виконанням функцій держави чи органів місцевого самоврядування, протягом року з дня її припинення забороняється:

а) вступати у трудові або цивільні відносини з підприємствами, установами чи організаціями незалежно від форм власності, якщо вони під час виконання функцій держави або органів місцевого самоврядування протягом року до дня припинення виконання цих функцій здійснювали повноваження з контролю, нагляду або регулювання діяльності цих підприємств, установ та організацій;

б) розголошувати або використовувати у своїх інтересах конфіденційну інформацію, яка стала їм відома у зв'язку з виконанням службових обов'язків, за винятком випадків, передбачених законом;

в) представляти інтереси будь-яких осіб у справах, у тому числі в тих, що розглядаються в судах, в яких іншою стороною є орган чи органи, в якому (яких) вказана особа працювала протягом року до дня припинення виконання функцій держави або органів місцевого самоврядування.

Стаття 9. Спеціальна перевірка щодо осіб, які претендують на зайняття посад, пов'язаних із виконанням функцій держави або органів місцевого самоврядування

3. Спеціальна перевірка проводиться у п'ятнадцятиденний строк за письмовою згодою особи, яка претендує на зайняття посади, зазначеної в пункті 1 і **підпунктах «а»–«г» пункту 2** частини першої статті 2 цього Закону.

Стаття 10. Фінансовий контроль

1. Особи, зазначені в пункті 1 і **підпунктах «а»–«г» пункту 2** частини першої статті 2 цього Закону, зобов'язані подавати відомості про майно, доходи, витрати, зобов'язання фінансового характеру, у тому числі за кордоном, у порядку та обсягах, визначених законами та іншими виданими на їх основі нормативно-правовими актами.

Порядок оприлюднення зазначених відомостей визначається законом.

2. У разі відкриття валютного рахунку в установі банку-нерезидента особа, зазначена в пункті 1 і **підпунктах «а»–«г» пункту 2** частини першої статті 2 цього Закону, зобов'язана в десятиденний строк письмово повідомити про це орган державної податкової служби за місцем проживання із зазначенням номера рахунку і місцезнаходження банку-нерезидента.

3. Особа, яка претендує на зайняття посади, зазначеної в пункті 1 і **підпунктах «а»–«г» пункту 2** частини першої статті 2 цього Закону, до призначення або обрання на відповідну посаду подає в установленому законодавством порядку відомості про майно, доходи, зобов'язання фінансового характеру, у тому числі за кордоном.

Стаття 9. Спеціальна перевірка щодо осіб, які претендують на зайняття посад, пов'язаних із виконанням функцій держави або органів місцевого самоврядування

3. Спеціальна перевірка проводиться у п'ятнадцятиденний строк за письмовою згодою особи, яка претендує на зайняття посади, зазначеної в пункті 1 частини першої статті 2 цього Закону.

Стаття 10. Фінансовий контроль

1. Особи, зазначені в пункті 1 частини першої статті 2 цього Закону, зобов'язані подавати відомості про майно, доходи, витрати, зобов'язання фінансового характеру, у тому числі за кордоном, у порядку та обсягах, визначених законами та іншими виданими на їх основі нормативно-правовими актами.

Перелік осіб, щодо яких зазначені відомості підлягають оприлюдненню, а також порядок оприлюднення таких відомостей встановлюється законом.

2. У разі відкриття валютного рахунку в установі банку-нерезидента особа, зазначена в пункті 1 частини першої статті 2 цього Закону, зобов'язана в десятиденний строк письмово повідомити про це орган державної податкової служби за місцем проживання із зазначенням номера рахунку і місцезнаходження банку-нерезидента.

3. Особа, яка претендує на зайняття посади, зазначеної в пункті 1 частини першої статті 2 цього Закону, до призначення або обрання на відповідну посаду подає в установленому законодавством порядку відомості про майно, доходи, зобов'язання фінансового характеру, у тому числі за кордоном.

Стаття 11. Кодекси поведінки

1. Загальні вимоги до поведінки осіб, зазначених у **пунктах 1–2** частини першої статті 2 цього Закону, якими вони зобов'язані керуватися під час виконання своїх службових повноважень, підстави та порядок притягнення до відповідальності за порушення цих вимог встановлюються законом.

Стаття 12. Врегулювання конфлікту інтересів

1. Особи, зазначені в **пунктах 1–2** частини першої статті 2 цього Закону, зобов'язані вжити заходів щодо недопущення будь-якої можливості виникнення конфлікту інтересів.

Стаття 13. Антикорупційна експертиза проектів нормативно-правових актів

1. З метою виявлення у проектах нормативно-правових актів норм, що можуть сприяти вчиненню корупційних правопорушень, розроблення рекомендацій стосовно їх усунення спеціально уповноважений орган (**особа**) з питань антикорупційної політики проводить антикорупційну експертизу проектів нормативно-правових актів.

2. Антикорупційній експертизі підлягають:
проекти законів України;

Стаття 14. Вимоги щодо прозорості інформації у приватній сфері

1. Не є конфіденційною та не може становити комерційну або банківську таємницю інформація про:

1) розміри, види благодійної та іншої допомоги, що надається фізичним та юридичним особам чи одержується від них особами, зазначеними в **пунктах 1–2** частини першої статті 2 цього Закону;

Стаття 11. Кодекси поведінки

1. Загальні вимоги до поведінки осіб, зазначених у **пункті 1** частини першої статті 2 цього Закону, якими вони зобов'язані керуватися під час виконання своїх службових повноважень, підстави та порядок притягнення до відповідальності за порушення цих вимог встановлюються законом.

Стаття 12. Врегулювання конфлікту інтересів

1. Особи, зазначені в **пункті 1** частини першої статті 2 цього Закону, зобов'язані вжити заходів щодо недопущення будь-якої можливості виникнення конфлікту інтересів.

Стаття 13. Антикорупційна експертиза проектів нормативно-правових актів

1. З метою виявлення у проектах нормативно-правових актів норм, що можуть сприяти вчиненню корупційних правопорушень, розроблення рекомендацій стосовно їх усунення спеціально уповноважений орган з питань антикорупційної політики проводить антикорупційну експертизу проектів нормативно-правових актів.

2. Антикорупційній експертизі підлягають:

проекти законів України (у разі їх розробки Президентом України або Кабінетом Міністрів України);

Стаття 14. Вимоги щодо прозорості інформації у приватній сфері

1. Не є конфіденційною та не може становити комерційну або банківську таємницю інформація про:

1) розміри, види благодійної та іншої допомоги, що надається фізичним та юридичним особам чи одержується від них особами, зазначеними в **пункті 1** частини першої статті 2 цього Закону;

2) розміри, види винагороди, що одержують особи, зазначені в **пунктах 1–2** частини першої статті 2 цього Закону, а також правочини, пов'язані з одержанням подарунків цими особами або близькими їм особами;

3) працевлаштування, виконання робіт, надання послуг за цивільно-правовими угодами близьким особам осіб, зазначених у **пунктах 1–2** частини першої статті 2 цього Закону, якщо інше не передбачено законом.

Стаття 16. Інформування громадськості про заходи щодо запобігання та протидії корупції

2. Спеціально уповноважений орган (**особа**) з питань антикорупційної політики щороку не пізніше 1 квітня готує та оприлюднює у визначеному Кабінетом Міністрів України порядку звіт про результати проведення заходів щодо запобігання та протидії корупції.

Стаття 19. Особливості звільнення з роботи осіб, які вчинили корупційні правопорушення

1. Особа, щодо якої винесено постанову про притягнення як обвинуваченої у вчиненні злочину у сфері службової діяльності або складено протокол про вчинення адміністративного корупційного правопорушення, пов'язаного з порушеннями обмежень, передбачених **пунктами 1–3** частини першої статті 4, статтею 5 цього Закону, у тому числі в юридичних особах приватного права, підлягає відстороненню від виконання повноважень на посаді в порядку, визначеному законом, до розгляду справи судом, якщо інше не передбачено Конституцією України

2) розміри, види винагороди, що одержують особи, зазначені в **пункті 1** частини першої статті 2 цього Закону, а також правочини, пов'язані з одержанням подарунків цими особами або близькими їм особами;

3) працевлаштування, виконання робіт, надання послуг за цивільно-правовими угодами близьким особам осіб, зазначених у **пункті 1** частини першої статті 2 цього Закону, якщо інше не передбачено законом.

Стаття 16. Інформування громадськості про заходи щодо запобігання та протидії корупції

2. Спеціально уповноважений орган з питань антикорупційної політики щороку не пізніше 1 квітня готує та оприлюднює у визначеному Кабінетом Міністрів України порядку звіт про результати проведення заходів щодо запобігання та протидії корупції.

Стаття 19. Особливості звільнення з роботи осіб, які вчинили корупційні правопорушення

1. Особа, щодо якої винесено постанову про притягнення як обвинуваченої у вчиненні злочину у сфері службової діяльності або складено протокол про вчинення адміністративного корупційного правопорушення, пов'язаного з порушеннями обмежень, передбачених **пунктом 1** частини першої статті 4, статтею 5 цього Закону, у тому числі в юридичних особах приватного права, підлягає відстороненню від виконання повноважень на посаді в порядку, визначеному законом, до розгляду справи судом, якщо інше не передбачено Конституцією України

Стаття 21. Незаконні нормативно-правові акти та правочини

1. Нормативно-правові акти, рішення, прийняті внаслідок вчинення корупційного правопорушення, можуть бути скасовані органом або посадовою особою, уповноваженими на прийняття чи скасування відповідних актів та рішень, або визнані незаконними в судовому порядку за заявою заінтересованих фізичних осіб, об'єднань громадян, юридичних осіб, прокурора, органів державної влади, органів місцевого самоврядування.

Розділ VIII. ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування і вводиться в дію з **1 січня 2010 року**.

Стаття 21. Незаконні нормативно-правові акти та правочини

1. Нормативно-правові акти, рішення, прийняті внаслідок вчинення корупційного правопорушення, можуть бути скасовані органом або посадовою особою, уповноваженими на прийняття чи скасування відповідних актів та рішень, або визнані незаконними у порядку, визначеному законодавством.

Розділ VIII. ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування і вводиться в дію **через 30 днів з дня офіційного опублікування**.

Закон України «Про відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень»

Стаття 2. Відповідальність юридичної особи за корупційне правопорушення

1. Юридична особа несе відповідальність, встановлену цим Законом, за вчинення від її імені та в її інтересах керівником такої юридичної особи, її засновником, учасником чи іншою уповноваженою особою самостійно або у співучасті будь-якого із злочинів, передбачених статтею 209, частиною першою або другою статей 235⁴, 235⁵, статтями 364, 365, 368, 369 і 376 Кримінального кодексу України.

Стаття 9. Порядок провадження у справах стосовно юридичних осіб

1. Провадження у справах стосовно юридичних осіб здійснюється відповідно до цього Закону.

Стаття 2. Відповідальність юридичної особи за корупційне правопорушення

1. Юридична особа несе відповідальність, встановлену цим Законом, за вчинення від її імені та в її інтересах керівником такої юридичної особи, її засновником, учасником чи іншою уповноваженою особою самостійно або у співучасті будь-якого із злочинів, передбачених статтею 209, частиною першою або другою статей 235⁴, 235⁵, статтями 365, 368, 369 і 376 Кримінального кодексу України.

Стаття 9. Порядок провадження у справах стосовно юридичних осіб

1. Провадження у справах стосовно юридичних осіб здійснюється відповідно до цього Закону, а у частині, що не регулюється ним, відповідно до правил Кодексу України про адміністративні правопорушення, якщо за своїм змістом вони можуть бути застосовані для реалізації антикорупційної політики.

2. Провадження у справі ведеться прокурором, який направляє кримінальну справу до суду чи здійснював нагляд за законністю відмови в порушенні кримінальної справи або закриття справи стосовно осіб, зазначених у статті 2 цього Закону.

3. Провадження у справі починається з моменту складення прокурором відповідного протоколу.

Стаття 18. Оскарження постанови у справі стосовно юридичної особи

1. Постанова у справі стосовно юридичної особи може бути оскаржена її представником або прокурором в апеляційному порядку відповідно до вимог, встановлених цим Законом.

2. Апеляційна скарга може бути подана до апеляційного суду протягом 15 днів з часу отримання рішення через суд, який ухвалив відповідну постанову.

3. Подача апеляції на постанову суду зупиняє набрання нею законної сили та її виконання.

Стаття 28. Прикінцеві положення

1. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування і вводиться в дію з **1 січня 2010 року**.

2. Провадження у справі ведеться прокурором, який направляє кримінальну справу до суду чи здійснював нагляд за законністю відмови в порушенні кримінальної справи або закриття справи стосовно осіб, зазначених у статті 2 цього Закону. **У випадках, передбачених частиною другою статті 11 цього Закону, здійснення провадження у справі може бути доручено іншому прокурору.**

Стаття 18. Оскарження постанови у справі стосовно юридичної особи

1. Постанова у справі стосовно юридичної особи може бути оскаржена її представником або прокурором в апеляційному порядку відповідно до вимог, встановлених цим Законом.

2. Апеляційна скарга може бути подана до апеляційного суду протягом 15 днів з часу отримання рішення через суд, який ухвалив відповідну постанову.

3. В апеляційній скарзі зазначаються:

- 1) найменування суду, до якого подається скарга;**
- 2) ім'я (найменування), поштова адреса (телефон, електронна пошта) особи, яка подає скаргу;**
- 3) постанова, про перегляд якої подається скарга;**
- 4) вимоги особи, яка подає скаргу, та їх обґрунтування;**
- 5) у разі необхідності — клопотання про витребування нових доказів, про виклик осіб тощо;**
- 6) перелік документів та інших матеріалів, що додаються.**

4. Подача апеляції на постанову суду зупиняє набрання нею законної сили та її виконання.

Стаття 28. Прикінцеві положення

1. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування і вводиться в дію **через 30 днів з дня офіційного опублікування**.

Кодекс України про адміністративні правопорушення

Чинна редакція

Стаття 14. Відповідальність посадових осіб

Посадові особи підлягають адміністративній відповідальності за адміністративні правопорушення, зв'язані з недодержанням установлених правил у сфері охорони порядку управління, державного і громадського порядку, природи, здоров'я населення та інших правил, забезпечення виконання яких входить до їх службових обов'язків.

Стаття 15. Відповідальність військовослужбовців та інших осіб, на яких поширюється дія дисциплінарних статутів, за вчинення адміністративних правопорушень

Військовослужбовці і призвані на збори військовозобов'язані, а також особи рядового і начальницького складів Державної кримінально-виконавчої служби України, органів внутрішніх справ і Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України несуть відповідальність за адміністративні правопорушення за дисциплінарними статутами. За порушення правил, норм і стандартів, що стосуються забезпечення безпеки дорожнього руху, санітарно-гігієнічних і санітарно-протиепідемічних правил і норм, правил полювання, рибальства та охорони рибних запасів, митних правил, вчинення корупційних діянь та інших правопорушень, пов'язаних з корупцією, порушення тиші в громадських місцях, неправомірне використання державного майна, незаконне придбання або зберігання спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку, інших засобів негласного отримання інформації, невжиття заходів щодо окремої ухвали суду чи окремої постанови судді, щодо подання органу дізнання, слідчого або протесту, припису чи подання прокурора, ухилення від виконання законних вимог прокурора, порушення законодавства про державну таємницю, порушення порядку обліку, зберігання і використання документів та інших носіїв інформації, які містять конфіденційну інформацію, що є власністю держави, ці особи несуть адміністративну відповідальність на загальних підставах. До зазначених осіб не може бути застосовано громадські роботи, виправні роботи і адміністративний арешт.

Запропонована редакція

Стаття 14. Відповідальність посадових осіб

Посадові особи підлягають адміністративній відповідальності за адміністративні правопорушення, пов'язані з недодержанням установлених правил у сфері охорони порядку управління, державного і громадського порядку, природи, здоров'я населення та інших правил, забезпечення виконання яких входить до їх службових обов'язків, а також за **вчинення корупційних правопорушень**.

Стаття 15. Відповідальність військовослужбовців та інших осіб, на яких поширюється дія дисциплінарних статутів, за вчинення адміністративних правопорушень

Військовослужбовці і призвані на збори військовозобов'язані, а також особи рядового і начальницького складів Державної кримінально-виконавчої служби України, органів внутрішніх справ і Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України несуть відповідальність за адміністративні правопорушення за дисциплінарними статутами. За порушення правил, норм і стандартів, що стосуються забезпечення безпеки дорожнього руху, санітарно-гігієнічних і санітарно-протиепідемічних правил і норм, правил полювання, рибальства та охорони рибних запасів, митних правил, вчинення корупційних **правопорушень**, порушення тиші в громадських місцях, неправомірне використання державного майна, незаконне придбання або зберігання спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку, інших засобів негласного отримання інформації, невжиття заходів щодо окремої ухвали суду чи окремої постанови судді, щодо подання органу дізнання, слідчого або протесту, припису чи подання прокурора, ухилення від виконання законних вимог прокурора, порушення законодавства про державну таємницю, порушення порядку обліку, зберігання і використання документів та інших носіїв інформації, які містять конфіденційну інформацію, що є власністю держави, ці особи несуть адміністративну відповідальність на загальних підставах. До зазначених осіб не може бути застосовано громадські роботи, виправні роботи і адміністративний арешт.

Стаття 212³. Порухення права на інформацію

Неправомірна відмова в наданні інформації, несвоєчасне або неповне надання інформації, надання інформації, що не відповідає дійсності, у випадках, коли така інформація підлягає наданню на запит громадянина чи юридичної особи відповідно до законів України «Про інформацію», «Про звернення громадян» та «Про доступ до судових рішень», —

тягне за собою накладення штрафу на посадових осіб від п'ятнадцяти до двадцяти п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Повторне протягом року вчинення порушення з числа передбачених частиною першою цієї статті, за яке особу вже було піддано адміністративному стягненню, —

тягне за собою накладення штрафу на посадових осіб від двадцяти п'яти до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Примітка. Посадові особи, на яких поширюється дія Закону України «Про боротьбу з корупцією», притягаються до відповідальності за такі діяння відповідно до Закону України «Про боротьбу з корупцією».

Стаття 212²¹. Одержання неправомірної вигоди

Одержання особою неправомірної вигоди для себе чи іншої особи у розмірі, що не перевищує п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, —

тягне за собою накладення штрафу від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією незаконно одержаної неправомірної вигоди матеріального характеру.

Примітка. 1. Суб'єктом корупційного адміністративного правопорушення у статтях 212²¹ — 212²³, 212²⁷ є особи, визначені у пунктах 1–3 частини першої статті 2 Закону України «Про засади запобігання та протидії корупції».

2. У статтях 212²¹–212²³ під неправомірною вигодою слід розуміти визначення, передбачене статтею 1 Закону України «Про засади запобігання та протидії корупції».

Стаття 212³. Порухення права на інформацію

Неправомірна відмова в наданні інформації, несвоєчасне або неповне надання інформації, надання інформації, що не відповідає дійсності, у випадках коли така інформація підлягає наданню на запит громадянина чи юридичної особи відповідно до законів України «Про інформацію», «Про звернення громадян» та «Про доступ до судових рішень», **«Про засади запобігання та протидію корупції»**, —

тягне за собою накладення штрафу на посадових осіб від п'ятнадцяти до двадцяти п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Повторне протягом року вчинення порушення з числа передбачених частиною першою цієї статті, за яке особу вже було піддано адміністративному стягненню, —

тягне за собою накладення штрафу на посадових осіб від двадцяти п'яти до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Стаття 212²¹. Одержання неправомірної вигоди

Одержання особою неправомірної вигоди для себе чи іншої особи у розмірі, що не перевищує **одного неоподаткованого мінімуму** доходів громадян, —

тягне за собою накладення штрафу від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією незаконно одержаної неправомірної вигоди матеріального характеру.

Примітка. 1. Суб'єктом корупційного адміністративного правопорушення у статтях 212²¹–212²², 212²⁷ є особи, визначені у пунктах 1–3 частини першої статті 2 Закону України «Про засади запобігання та протидії корупції».

2. У статтях 212²¹–212²³ під неправомірною вигодою слід розуміти визначення, передбачене статтею 1 Закону України «Про засади запобігання та протидії корупції».

Стаття 212²². Підкуп

Пропозиція або надання особі неправомірної вигоди (безпосередньо для неї чи для іншої особи) у розмірі, що не перевищує п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, у тому числі за ціною, нижчою за мінімальну ринкову, —

тягнуть за собою накладення штрафу від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Стаття 212²⁴. Порушення обмежень щодо заняття підприємницькою діяльністю та вимог щодо сумісництва

Здійснення особою безпосередньо або через посередників чи інших осіб підприємницької діяльності, а так само виконання ним роботи за сумісництвом (**крім викладацької, наукової, творчої роботи або медичної практики у позаробочий час**) —

<...>

Стаття 212²⁶. Ненадання інформації або надання недостовірної чи неповної інформації

Неправомірна відмова особи у наданні інформації, несвочасне або неповне надання інформації, надання інформації, що не відповідає дійсності, у разі якщо така інформація підлягає наданню на запит фізичної або юридичної особи відповідно до законів України «Про інформацію» або «Про звернення громадян», —

тягнуть за собою накладення штрафу від двадцяти п'яти до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Ті самі діяння, вчинені щодо запитів правоохоронних органів, Рахункової палати, —

тягнуть за собою накладення штрафу від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Діяння, передбачені частиною першою або другою цієї статті, якщо вони були пов'язані з приховуванням адміністративних правопорушень, —

Стаття 212²². Підкуп

Пропозиція або надання особі неправомірної вигоди (безпосередньо для неї чи для іншої особи) у розмірі, що не перевищує **одного неоподаткованого мінімуму** доходів громадян, у тому числі за ціною, нижчою за мінімальну ринкову, —

тягнуть за собою накладення штрафу від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Стаття 212²⁴. Порушення обмежень щодо заняття підприємницькою діяльністю та вимог щодо сумісництва

Здійснення особою безпосередньо або через посередників чи інших осіб підприємницької діяльності, а так само виконання нею роботи за сумісництвом (**крім викладацької, наукової, творчої роботи, медичної практики, інструкторської та суддівської практики із спорту**) —

<...>

Стаття 212²⁶. Ненадання інформації або надання недостовірної чи неповної інформації

Виключена

тягнути за собою накладення штрафу від ста до ста п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Примітка. Суб'єктом корупційного адміністративного правопорушення у цій статті є особи, визначені в пунктах 1 і 2 частини першої статті 2 Закону України «Про засади запобігання та протидії корупції», за винятком народних засідателів і присяжних.

Стаття 212²⁸. Порушення вимог фінансового контролю

Порушення особою встановлених законодавством вимог щодо подачі відомостей про **доходи та зобов'язання** фінансового характеру —

<...>

Примітка. Суб'єктом корупційного адміністративного правопорушення у статтях 212²⁸, 212³⁰–212³³ є особи, визначені в пунктах 1 і 2 частини першої статті 2 Закону України «Про засади запобігання та протидії корупції».

Стаття 212³⁰. Порушення встановленого законодавством порядку фінансування політичних партій та виборчих кампаній в органи державної влади та органи місцевого самоврядування

Порушення особою встановленого законодавством порядку фінансування політичних партій та виборчих кампаній в органи державної влади та органи місцевого самоврядування —

тягне за собою накладення штрафу від ста до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Стаття 212³². Незаконне одержання подарунка (дарунка)

Одержання особою особистого подарунка (дарунка) на порушення вимог закону —

<...>

Стаття 212²⁸. Порушення вимог фінансового контролю

Порушення особою встановлених законодавством вимог щодо подачі відомостей про **майно, доходи, витрати та зобов'язання** фінансового характеру —

<...>

Примітка. Суб'єктом корупційного адміністративного правопорушення у статтях 212²⁸, 212³¹–212³³ є особи, визначені в пункті 1 частини першої статті 2 Закону України «Про засади запобігання та протидії корупції».

Стаття 212³⁰. Порушення встановленого законодавством порядку фінансування політичних партій та виборчих кампаній в органи державної влади та органи місцевого самоврядування

Виключена

Стаття 212³². Порушення встановлених законом обмежень щодо отримання подарунка

Порушення встановлених законом обмежень щодо отримання подарунка —

<...>

Стаття 221. Районні, районні у місті, міські чи міськрайонні суди (судді)

Судді районних, районних у місті, міських чи міськрайонних судів розглядають справи про адміністративні правопорушення, передбачені частиною першою статті 41, статтями 41¹–41³, 42¹–42³, частиною першою статті 44, статтями 44¹, 46¹, 46², 51–51², частинами другою, четвертою та п'ятою статті 85, статтями 85¹, 88–88², 90, 91, 92¹, 96¹, 98, 101–103, частиною першою статті 106¹, статтями 106², 107¹, частиною другою статті 112, частинами третьою та шостою статті 121, частинами третьою та четвертою статті 122, статтями 122², 122⁴, 122⁵, частиною третьою статті 123, статтею 124, частиною четвертою статті 127, частиною другою статті 127¹, статтею 130, частиною третьою статті 133, статтею 139, частиною четвертою статті 140, статтею 146, частиною другою статті 154, статтею 155¹, частинами першою, третьою і четвертою статті 156, статтями 160, 160-2, 162, 163¹–163⁴, 164, 164³, 164⁵–164¹⁴, 166¹–166⁴, 166⁷–166¹², 173–173², 174, 177², частиною третьою статті 178, частинами першою, другою і третьою статті 181, частиною другою статті 182, статтями 184–185¹¹, 186⁵–188¹, 188¹³, 188¹⁴, 188¹⁶, 188¹⁷, 188¹⁹, 188²², 188²⁵, 188²⁷, 188²⁸, частиною першою статті 189¹, статтями 190, 191, 193, 195¹–195⁶, частиною першою статті 203, статтями 204–206¹, 212²–212²⁰ цього Кодексу, а також справи про адміністративні правопорушення, вчинені особами віком від шістнадцяти до вісімнадцяти років.

Стаття 221. Районні, районні у місті, міські чи міськрайонні суди (судді)

Судді районних, районних у місті, міських чи міськрайонних судів розглядають справи про адміністративні правопорушення, передбачені частиною першою статті 41, статтями 41¹–41³, 42¹–42³, частиною першою статті 44, статтями 44¹, 46¹, 46², 51–51², частинами другою, четвертою та п'ятою статті 85, статтями 85¹, 88–88², 90, 91, 92¹, 96¹, 98, 101–103, частиною першою статті 106¹, статтями 106², 107¹, частиною другою статті 112, частинами третьою та шостою статті 121, частинами третьою та четвертою статті 122, статтями 122², 122⁴, 122⁵, частиною третьою статті 123, статтею 124, частиною четвертою статті 127, частиною другою статті 127¹, статтею 130, частиною третьою статті 133, статтею 139, частиною четвертою статті 140, статтею 146, частиною другою статті 154, статтею 155¹, частинами першою, третьою і четвертою статті 156, статтями 160, 160², 162, 163¹–163⁴, 164, 164³, 164⁵–164¹⁴, 166¹–166⁴, 166⁷–166¹², 173–173², 174, 177², частиною третьою статті 178, частинами першою, другою і третьою статті 181, частиною другою статті 182, статтями 184–185¹¹, 186⁵–188¹, 188¹³, 188¹⁴, 188¹⁶, 188¹⁷, 188¹⁹, 188²², 188²⁵, 188²⁷, 188²⁸, частиною першою статті 189¹, статтями 190, 191, 193, 195¹–195⁶, частиною першою статті 203, статтями 204–206¹, 212²–212³³ цього Кодексу, а також справи про адміністративні правопорушення, вчинені особами віком від шістнадцяти до вісімнадцяти років.

Стаття 255. Особи, які мають право складати протоколи про адміністративні правопорушення

У справах про адміністративні правопорушення, що розглядаються органами, зазначеними в статтях 218–221 цього Кодексу, протоколи про правопорушення мають право складати:

1) уповноважені на те посадові особи:

<...>

органів Служби безпеки України (стаття 164 (у частині, що стосується правопорушень у галузі господарської діяльності, ліцензії на проведення якої видає ця Служба), статті 195⁵, 212² (крім пункту 9 частини першої), 212⁵ і 212⁶);

органів державної податкової служби (статті 512, 155¹, 163¹–163⁴, 164, 164⁵, 177²);

<...>

органів управління Військової служби правопорядку у Збройних Силах України (про правопорушення, вчинені військовослужбовцями, військовозобов'язаними під час проходження ними зборів та працівниками Збройних Сил України під час виконання ними службових обов'язків — статті 44, 173, 174, 182, 184¹, 185 і 185⁷;

8) слідчий, особа, яка провадить дізнання, прокурор або уповноважена ним особа з числа працівників прокуратури (частина четверта статті 184, стаття 185⁴, частина друга статті 185⁶, статті 185⁸, 185¹¹);

<...>

Стаття 255. Особи, які мають право складати протоколи про адміністративні правопорушення

У справах про адміністративні правопорушення, що розглядаються органами, зазначеними в статтях 218–221 цього Кодексу, протоколи про правопорушення мають право складати:

1) уповноважені на те посадові особи:

<...>

органів Служби безпеки України (стаття 164 (у частині, що стосується правопорушень у галузі господарської діяльності, ліцензії на проведення якої видає ця Служба), статті 195⁵, 212² (крім пункту 9 частини першої), 212⁵, 212⁶ і **212²¹–212³³**);

органів державної податкової служби (статті 512, 155¹, 163¹–163⁴, 164, 164⁵, 177², **212²¹–212³³**);

<...>

органів управління Військової служби правопорядку у Збройних Силах України (про правопорушення, вчинені військовослужбовцями, військовозобов'язаними під час проходження ними зборів та працівниками Збройних Сил України під час виконання ними службових обов'язків — статті 44, 173, 174, 182, 184¹, 185, 185⁷, **212²¹–212³³**;

8) слідчий, особа, яка провадить дізнання, прокурор або уповноважена ним особа з числа працівників прокуратури (частина четверта статті 184, стаття 185⁴, частина друга статті 185⁶, статті 185⁸, 185¹¹, **212²¹–212³³**);

<...>

Стаття 257. Надіслання протоколу

Протокол надсилається органі (посадовій особі), уповноваженому розглядати справу про адміністративне правопорушення.

Протокол про вчинення корупційного адміністративного правопорушення разом з іншими матеріалами у триденний строк з моменту його складення надсилається до місцевого загального суду за місцем вчинення корупційного правопорушення.

Особа, що склала протокол про вчинення корупційного адміністративного правопорушення, одночасно з надісланням його до суду надсилає органу державної влади, органу місцевого самоврядування, керівникові підприємства, установи чи організації, де працює особа, яка притягається до відповідальності, повідомлення про складення протоколу із зазначенням характеру вчиненого правопорушення та норми закону, яку порушено.

Стаття 257. Надіслання протоколу

Протокол надсилається органі (посадовій особі), уповноваженому розглядати справу про адміністративне правопорушення.

У разі вчинення корупційного правопорушення посадовою особою або працівником суду протокол і матеріали надсилаються до суду вищого рівня для визначення підсудності.

Протокол про вчинення корупційного адміністративного правопорушення разом з іншими матеріалами у триденний строк з моменту його складення надсилається до місцевого загального суду за місцем вчинення корупційного правопорушення.

Особа, що склала протокол про вчинення корупційного адміністративного правопорушення, одночасно з надісланням його до суду надсилає **прокурору**, органу державної влади, органу місцевого самоврядування, керівникові підприємства, установи чи організації, де працює особа, яка притягається до відповідальності, повідомлення про складення протоколу із зазначенням характеру вчиненого правопорушення та норми закону, яку порушено.

Стаття 277. Строки розгляду справ про адміністративні правопорушення

Справа про адміністративне правопорушення розглядається в п'ятнадцятиденний строк з дня одержання органом (посадовою особою), правомочним розглядати справу, протоколу про адміністративне правопорушення та інших матеріалів справи.

Справи про адміністративні правопорушення, передбачені статтею 42², частиною першою статті 44, 44¹, 106¹, 106², статтею 162, статтями 173, 173¹, 173², 178, 185 і частиною першою статті 185³, статтями 185⁷, 185¹⁰, 188²², 203–206¹, розглядаються протягом доби, статтями 146, 160, 160², 185¹, 212⁷–212²⁰ — у триденний строк, статтями 46¹, 51 і 176 — у п'ятиденний строк, а статтями 101–103 цього Кодексу — у семиденний строк.

Законами України може бути передбачено й інші строки розгляду справ про адміністративні правопорушення.

Строк розгляду адміністративних справ про корупційні діяння зупиняється судом, у разі якщо особа, щодо якої складено протокол про корупційне адміністративне правопорушення, умисно ухиляється від явки до суду або з поважних причин не може туди з'явитися (хвороба, перебування у відрядженні чи на лікуванні, у відпустці тощо).

Стаття 277. Строки розгляду справ про адміністративні правопорушення

Справа про адміністративне правопорушення розглядається в п'ятнадцятиденний строк з дня одержання органом (посадовою особою), правомочним розглядати справу, протоколу про адміністративне правопорушення та інших матеріалів справи.

Справи про адміністративні правопорушення, передбачені статтею 42², частиною першою статті 44, 44¹, 106¹, 106², статтею 162, статтями 173, 173¹, 173², 178, 185 і частиною першою статті 185³, статтями 185⁷, 185¹⁰, 188²², 203–206¹, розглядаються протягом доби, статтями 146, 160, 160², 185¹, 212⁷–212²⁰ — у триденний строк, статтями 46¹, 51 і 176 — у п'ятиденний строк, а статтями 101–103 цього Кодексу — у семиденний строк.

Законами України може бути передбачено й інші строки розгляду справ про адміністративні правопорушення.

Строк розгляду адміністративних справ про корупційні правопорушення зупиняється судом, у разі якщо особа, щодо якої складено протокол про корупційне адміністративне правопорушення, умисно ухиляється від явки до суду або з поважних причин не може туди з'явитися (хвороба, перебування у відрядженні чи на лікуванні, у відпустці тощо).

Стаття 277¹. Повідомлення про розгляд справи

Особі, яка притягається до адміністративної відповідальності, не пізніше як за три доби до дня розгляду справи в суді, вручається повістка, в якій зазначаються дата і місце розгляду справи.

Інші особи, які беруть участь у провадженні у справі про адміністративні правопорушення, повідомляються про день розгляду справи в той же строк

Стаття 285. Оголошення постанови по справі про адміністративне правопорушення і вручення копії постанови

Постанова оголошується негайно після закінчення розгляду справи. Копія постанови протягом трьох днів вручається або висилається особі, щодо якої її винесено.

Копія постанови в той же строк вручається або висилається потерпілому на його прохання.

Копія постанови вручається під розписку. В разі, якщо копія постанови висилається, про це робиться відповідна відмітка у справі.

По справах про порушення митних правил копія постанови вручається особам, щодо яких її винесено, в порядку, встановленому Митним кодексом України.

У випадках, передбачених статтею 258 цього Кодексу, копія постанови уповноваженої посадової особи у справі про адміністративне правопорушення вручається особі, щодо якої її винесено, на місці вчинення правопорушення.

По справах про адміністративне правопорушення, передбачені статтями 174 і 191 цього Кодексу, щодо особи, якій вогнепальну зброю, а також бойові припаси ввірено в зв'язку з виконанням службових обов'язків або передано в тимчасове користування підприємством, установою, організацією, суд надсилає копію постанови, крім того, відповідному підприємству, установі або організації для відома і органу внутрішніх справ для розгляду питання про заборону цій особі користуватися вогнепальною зброєю.

Стаття 285. Оголошення постанови по справі про адміністративне правопорушення і вручення копії постанови

Постанова оголошується негайно після закінчення розгляду справи. Копія постанови протягом трьох днів вручається або висилається особі, щодо якої її винесено.

Копія постанови в той же строк вручається або висилається потерпілому на його прохання.

Копія постанови вручається під розписку. У разі якщо копія постанови висилається, про це робиться відповідна відмітка у справі.

По справах про порушення митних правил копія постанови вручається особам, щодо яких її винесено, в порядку, встановленому Митним кодексом України.

У випадках, передбачених статтею 258 цього Кодексу, копія постанови уповноваженої посадової особи у справі про адміністративне правопорушення вручається особі, щодо якої її винесено, на місці вчинення правопорушення.

По справах про адміністративне правопорушення, передбачені статтями 174 і 191 цього Кодексу, щодо особи, якій вогнепальну зброю, а також бойові припаси ввірено в зв'язку з виконанням службових обов'язків або передано в тимчасове користування підприємством, установою, організацією, суд надсилає копію постанови, крім того, відповідному підприємству, установі або організації для відома і органу внутрішніх справ для розгляду питання про заборону цій особі користуватися вогнепальною зброєю.

Постанова суду про накладення адміністративного стягнення за корупційне адміністративне правопорушення у триденний строк з дня набрання нею законної сили направляє відповідному органу державної влади, органу місцевого самоврядування, керівникові підприємства, установи чи організації, державному чи виборному органу, власнику юридичної особи або уповноваженому ним органу для вирішення питання про притягнення особи до дисциплінарної відповідальності, усунення згідно із законодавством від виконання нею функцій держави, якщо інше не передбачено законом, а також усунення причин та умов, що сприяли вчиненню цього правопорушення.

Кримінальний кодекс України

Стаття 18. Суб'єкт злочину

1. Суб'єктом злочину є фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого відповідно до цього Кодексу може наставати кримінальна відповідальність. 2. Спеціальним суб'єктом злочину є фізична осудна особа, що вчинила у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність, злочин, суб'єктом якого може бути лише певна особа.

3. Службовими особами є особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також обіймають постійно чи тимчасово в органах державної влади, місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форми власності посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною службовою особою підприємства, установи, організації, судом або законом.

4. Службовими особами також визнаються посадові особи іноземних держав (особи, які обіймають посади в законодавчому, виконавчому, адміністративному або судовому органі іноземної держави, а також будь-які особи, які здійснюють функції держави для іноземної держави, зокрема для державного органу або державного підприємства), а також посадові особи міжнародних організацій (працівники міжнародної організації чи інші особи, уповноважені такою організацією діяти від її імені)»;

<...>

Стаття 18. Суб'єкт злочину

1. Суб'єктом злочину є фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого відповідно до цього Кодексу може наставати кримінальна відповідальність.

2. Спеціальним суб'єктом злочину є фізична осудна особа, що вчинила у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність, злочин, суб'єктом якого може бути лише певна особа.

3. Службовими особами є особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також обіймають постійно чи тимчасово в органах державної влади, місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форми власності посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною службовою особою підприємства, установи, організації, судом або законом.

4. Службовими особами також визнаються посадові особи іноземних держав (особи, які обіймають посади в законодавчому, виконавчому, адміністративному або судовому органі іноземної держави, у тому числі присяжні засідателі, а також будь-які особи, які здійснюють функції держави для іноземної держави, зокрема для державного органу або державного підприємства), іноземні третейські судді, особи, які уповноважені вирішувати цивільні, господарські або трудові спори в іноземних державах у порядку, альтернативному судовому, а також посадові особи міжнародних організацій (працівники міжнародної організації, чи інші особи, уповноважені такою організацією діяти від її імені), і члени міжнародних парламентських асамблей, судді і посадові особи міжнародних судів.

Стаття 235¹. Зловживання повноваженнями

1. Зловживання повноваженнями, тобто умисне, з метою одержання неправомірної вигоди для себе чи інших осіб, використання службовою особою юридичної особи приватного права, незалежно від організаційно-правової форми, своїх повноважень всупереч інтересам цієї юридичної особи, якщо це завдало істотної шкоди охоронюваним законом правам та інтересам окремих громадян, юридичних осіб, інтересам суспільства чи держави, — карасться штрафом від ста п'ятдесяти до чотирьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до одного року, або арештом на строк до трьох місяців, або обмеженням волі на строк до двох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до двох років.

2. Те саме діяння, якщо воно спричинило тяжкі наслідки, —

карасться штрафом від чотирьохсот до дев'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арештом на строк до шести місяців, або позбавленням волі на строк від чотирьох до семи років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Примітка. 1. У статтях 235¹, 235³–235⁵, 368¹, 369¹ цього Кодексу під неправомірною вигодою слід розуміти грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги матеріального чи нематеріального характеру, що їх обіцяють, пропонують, надають або отримують безоплатно чи за ціною, нижчою за мінімальну ринкову, без законних на те підстав.

2. Істотною шкодою у статтях 235¹–235³ цього Кодексу, якщо вона полягає в заподіянні матеріальних збитків, вважається така шкода, яка у сто і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

3. Тяжкими наслідками у статтях 235¹–235³ цього Кодексу, якщо вони полягають у заподіянні матеріальних збитків, вважаються такі наслідки, які у двісті п'ятдесят і більше разів перевищують неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Стаття 235³. Зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги

1. Використання своїх повноважень аудитором, нотаріусом, експертом, оцінювачем, третейським суддею або іншою особою, яка здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, а також незалежним посередником чи членом трудового арбітражу при розгляді колективних трудових спорів **всупереч своїм повноваженням** з метою отримання неправомірної вигоди для себе чи інших осіб або з метою заподіяння шкоди охоронюваним законом правам та інтересам окремих громадян, юридичних осіб, інтересам суспільства чи держави, якщо ці дії заподіяли істотну шкоду, —

<...>

Стаття 235². Перевищення повноважень

1. Перевищення повноважень, тобто умисне вчинення службовою особою юридичної особи приватного права дій, які явно виходять за межі наданих повноважень, якщо вони заподіяли істотну шкоду охоронюваним законом правам та інтересам окремих громадян, юридичних осіб, інтересам суспільства чи держави, —

карається виправними роботами на строк до одного року або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

2. Те саме діяння, якщо воно спричинило тяжкі наслідки, —

карається обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на строк від чотирьох до семи років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Стаття 235³. Зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги

1. Використання своїх повноважень аудитором, нотаріусом, експертом, оцінювачем, третейським суддею або іншою особою, яка здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, а також незалежним посередником чи членом трудового арбітражу при розгляді колективних трудових спорів з метою отримання неправомірної вигоди для себе чи інших осіб або з метою заподіяння шкоди охоронюваним законом правам та інтересам окремих громадян, юридичних осіб, інтересам суспільства чи держави, якщо ці дії заподіяли істотну шкоду, —

<...>

Стаття 235⁴. Комерційний підкуп

1. Пропозиція, надання або передача службовій особі юридичної особи приватного права неправомірної вигоди за вчинення дій чи бездіяльність з використанням наданих їй повноважень в інтересах того, хто надає чи передає такі вигоди, або в інтересах третіх осіб —

караються штрафом від ста до двохсот п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до двох років.

2. Ті самі дії, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб чи організованою групою, —

караються штрафом від трьохсот п'ятдесяти до семисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до чотирьох років, або позбавленням волі на строк до чотирьох років.

3. Одержання службовою особою юридичної особи приватного права неправомірної вигоди за вчинення дій або бездіяльність з використанням наданих їй повноважень в інтересах того, хто передає чи надає такі вигоди, або в інтересах третіх осіб —

карається штрафом від п'ятисот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до п'яти років, або позбавленням волі на строк до трьох років та з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до двох років.

4. Діяння, передбачене частиною третьою цієї статті, вчинене повторно або за попередньою змовою групою осіб, або поєднане з вимаганням неправомірної вигоди, —

карається позбавленням волі на строк від трьох до семи років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією майна.

5. Особа, яка пропонувала, надала або передала неправомірну вигоду, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо стосовно неї мало місце вимагання неправомірної вигоди або якщо після пропозиції, надання чи передачі неправомірної вигоди вона добровільно заявила про те, що сталося, до порушення кримінальної справи щодо неї органом, наділеному законом правом порушувати кримінальну справу.

Примітка. 1. Повторним у статтях 235⁴ та 235⁵ визнається злочин, вчинений особою, яка раніше вчиняла будь-який із злочинів, передбачених цими статтями, а так само статтями 368 та 369 цього Кодексу.

2. Вимаганням згідно з частиною четвертою статей 235⁴ та 235⁵ цього Кодексу визнається вимога надання, передачі неправомірної вигоди з погрозою вчинення дій або бездіяльності з використанням свого службового становища стосовно особи, яка надає, передає неправомірну вигоду, або умисне створення особою, яка виконує управлінські функції в юридичній особі приватного права, умов, за яких особа вимушена надати, передати неправомірну вигоду з метою запобігання шкідливим наслідкам щодо своїх прав і законних інтересів.

Стаття 235⁵. Підкуп особи, яка надає публічні послуги

1. Пропозиція, надання, передача аудиту, нотаріусу, експерту, оцінювачу, третейському судді або іншій особі, яка здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, а також незалежному посереднику чи члену трудового арбітражу при розгляді колективних трудових спорів неправомірної вигоди за вчинення дій або бездіяльність з використанням наданих їй повноважень в інтересах особи, яка пропонує, надає чи передає такі вигоди, або в інтересах третіх осіб — караються штрафом від ста до двохсот п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до двох років.

2. Ті самі дії, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб чи організованою групою, —

караються штрафом від трьохсот п'ятдесяти до семисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до п'яти років, або позбавленням волі на строк до трьох років.

Стаття 353. Самовільне присвоєння владних повноважень або звання службової особи

Самовільне присвоєння владних повноважень або звання службової особи, поєднане із вчиненням будь-яких суспільно небезпечних діянь, —

карається штрафом до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років.

3. Одержання аудитором, нотаріусом, експертом, оцінювачем, третейським суддею або іншою особою, яка здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, а також незалежним посередником чи арбітром при розгляді колективних трудових спорів неправомірної вигоди за вчинення дій або бездіяльність з використанням наданих їй повноважень в інтересах особи, яка їх надає чи передає, —

карається штрафом від семисот п'ятдесяти до тисячі п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням волі на строк від двох до п'яти років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

4. Діяння, передбачене частиною третьою цієї статті, вчинене повторно або за попередньою змовою групою осіб, або поєднане з вимаганням неправомірної вигоди, —

карається позбавленням волі на строк від чотирьох до восьми років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією майна.

5. Особа, яка пропонувала, надала, передала неправомірну вигоду, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо стосовно неї мало місце вимагання неправомірної вигоди або якщо після пропозиції, надання чи передачі неправомірної вигоди вона добровільно заявила про те, що сталося, до порушення кримінальної справи щодо неї органу, наділеному законом правом порушувати кримінальну справу.

Стаття 353. Самовільне присвоєння владних повноважень або звання службової особи

1. Самовільне присвоєння владних повноважень або звання службової особи, поєднане із вчиненням будь-яких суспільно небезпечних діянь, —

карається штрафом до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років.

2. Діяння, передбачене частиною першою цієї статті, пов'язане з використанням форменого одягу чи службового посвідчення працівника правоохоронного органу, —

карається обмеженням волі на строк до чотирьох років або позбавленням волі на строк до трьох років.

Стаття 358. Підrobлення документів, печаток, штампів та бланків, а також збут чи використання підrobлених документів, печаток, штампів

1. Складання чи видача працівником юридичної особи будь-якої форми власності, який не є службовою особою, приватним підприємцем, аудитором, експертом, оцінювачем, адвокатом або іншою особою, яка здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, завідомо підrobлених офіційних документів, які посвідчують певні факти, що мають юридичне значення або надають певні права чи звільняють від обов'язків, підrobлення з метою використання або збуту посвідчень, інших офіційних документів, які складені у визначеній законом формі та містять передбачені законом реквізити, а також виготовлення підrobлених офіційних печаток, штампів чи бланків з метою їх збуту або їх збут чи збут завідомо підrobлених офіційних документів, у тому числі особистих документів особи, —

караються штрафом до сімдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років.

2. Дії, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, —

караються обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк.

3. Використання завідомо підrobленого документа —

карається штрафом до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до двох років.

Стаття 364. Зловживання владою або службовим становищем

1. Зловживання владою або службовим становищем, тобто умисне, з корисливих мотивів чи в інших особистих інтересах або в інтересах третіх осіб, використання службовою особою влади чи службового становища всупереч інтересам служби, якщо воно заподіяло істотну шкоду охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб, —

карається виправними роботами на строк до двох років або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років, із позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

2. Те саме діяння, якщо воно спричинило тяжкі наслідки, —

карається позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, якщо вони вчинені працівником правоохоронного органу, —

Примітка. Під офіційним документом у цій статті та статтях 357 і 366 цього Кодексу слід розуміти документи, що містять зафіксовану на будь-яких матеріальних носіях інформацію, яка підтверджує чи посвідчує певні події, явища або факти, які породили чи здатні породити наслідки правового характеру, чи може бути використана як документи — докази у правозастосовній діяльності, що складаються, видаються чи посвідчуються повноважними (компетентними) особами органів державної влади, місцевого самоврядування, об'єднань громадян, юридичних осіб незалежно від форми власності та організаційно-правової форми, а також окремими громадянами, у тому числі самозайнятими особами, яким законом надано право у зв'язку з їх професійною чи службовою діяльністю складати, видавати чи посвідчувати певні види документів, що складені з дотриманням визначених законом форм та містять передбачені законом реквізити.

Стаття 364. Зловживання владою або службовим становищем

1. Зловживання владою або службовим становищем, тобто умисне, з корисливих мотивів чи в інших особистих інтересах або в інтересах третіх осіб, використання службовою особою влади чи службового становища всупереч інтересам служби, якщо воно заподіяло істотну шкоду охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб, —

карається виправними роботами на строк до двох років або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років, із позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

2. Те саме діяння, якщо воно спричинило тяжкі наслідки, — карається позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, якщо вони вчинені працівником правоохоронного органу, —

караються позбавленням волі на строк від п'яти до дванадцяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією майна.

Примітка. 1. Службовими особами є особи, які постійно чи тимчасово здійснюють функції представників влади, а також обіймають постійно чи тимчасово на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форми власності посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або виконують такі обов'язки за спеціальним повноваженням.

2. Службовими особами також визнаються іноземці або особи без громадянства, які виконують обов'язки, зазначені в пункті 1 цієї примітки.

3. Істотною шкодою у статтях 364, 365, 367, якщо вона полягає у заподіянні матеріальних збитків, вважається така шкода, яка в сто і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

4. Тяжкими наслідками у статтях 364–367, якщо вони полягають у заподіянні матеріальних збитків, вважаються такі, які у двісті п'ятдесят і більше разів перевищують неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

караються позбавленням волі на строк від п'яти до дванадцяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією майна.

Примітка. 1. Службовими особами у статтях 364, 365, 368, 368¹, 369 цього Кодексу є особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також обіймають постійно чи тимчасово в органах державної влади, місцевого самоврядування, на державних чи комунальних унітарних підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною особою підприємства, установи, організації, судом або законом.

2. Службовими особами також визнаються посадові особи іноземних держав (особи, які обіймають посади в законодавчому, виконавчому, адміністративному або судовому органі іноземної держави, а також інші особи, які здійснюють функції держави для іноземної держави, зокрема для державного органу або державного підприємства), а також посадові особи міжнародних організацій (працівники міжнародної організації чи інші особи, уповноважені такою організацією діяти від її імені).

3. Істотною шкодою у статтях 364, 365, 367, якщо вона полягає у заподіянні матеріальних збитків, вважається така шкода, яка в сто і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

4. Тяжкими наслідками у статтях 364–367, якщо вони полягають у заподіянні матеріальних збитків, вважаються такі, які у двісті п'ятдесят і більше разів перевищують неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Стаття 365. Перевищення влади або службових повноважень

1. Перевищення влади або службових повноважень, тобто умисне вчинення службовою особою дій, які явно виходять за межі наданих їй прав чи повноважень, якщо вони заподіяли істотну шкоду охоронюваним законом правам та інтересам окремих громадян, або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб, —

карається виправними роботами на строк до двох років або обмеженням волі на строк до п'яти років, або позбавленням волі на строк від двох до п'яти років, із позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

2. Перевищення влади або службових повноважень, якщо воно супроводжувалося насильством, застосуванням зброї або болісними і такими, що ображають особисту гідність потерпілого, діями, —

карається позбавленням волі на строк від трьох до восьми років із позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, якщо вони спричинили тяжкі наслідки, —

караються позбавленням волі на строк від семи до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Стаття 365. Перевищення влади або службових повноважень

1. Перевищення влади або службових повноважень, тобто умисне вчинення службовою особою дій, які явно виходять за межі наданих їй прав чи повноважень, якщо вони заподіяли істотну шкоду охоронюваним законом правам та інтересам окремих громадян, або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб, —

карається виправними роботами на строк до двох років або обмеженням волі на строк до п'яти років, або позбавленням волі на строк від двох до п'яти років, із позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років **та зі штрафом від двохсот п'ятдесяти до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.**

2. Перевищення влади або службових повноважень, якщо воно супроводжувалося насильством **або погрозою застосування насильства**, застосуванням зброї **чи спеціальних засобів** або болісними і такими, що ображають особисту гідність потерпілого, діями, —

карається позбавленням волі на строк від трьох до восьми років із позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років **та зі штрафом від п'ятисот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.**

3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, якщо вони спричинили тяжкі наслідки, —

караються позбавленням волі на строк від семи до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років **та зі штрафом від семисот п'ятдесяти до тисячі п'ятсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.**

Стаття 366. Службове підроблення

1. Службове підроблення, тобто внесення службовою особою до офіційних документів завідомо неправдивих відомостей, інше підроблення документів, а також складання і видача завідомо неправдивих документів —

карається штрафом до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до трьох років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

2. Те саме діяння, якщо воно спричинило тяжкі наслідки, —

карається позбавленням волі на строк від двох до п'яти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Стаття 367. Службова недбалість

1. Службова недбалість, тобто невиконання або неналежне виконання службовою особою своїх службових обов'язків через несумлінне ставлення до них, що заподіяло істотну шкоду охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян, або державним чи громадським інтересам, або інтересам окремих юридичних осіб, —

карається штрафом від п'ятдесяти до ста п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

2. Те саме діяння, якщо воно спричинило тяжкі наслідки, —

карається позбавленням волі на строк від двох до п'яти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років та зі штрафом від ста до двохсот п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або без такого.

Стаття 366. Службове підроблення

1. Складання, видача службовою особою завідомо неправдивих офіційних документів, внесення до офіційних документів завідомо неправдивих відомостей, інше підроблення офіційних документів —

карається штрафом до двохсот п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до трьох років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

2. Те саме діяння, якщо воно спричинило тяжкі наслідки, —

карається позбавленням волі на строк від двох до п'яти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років та зі штрафом від двохсот п'ятдесяти до семисот п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Стаття 367. Службова недбалість

1. Службова недбалість, тобто невиконання або неналежне виконання службовою особою своїх службових обов'язків через несумлінне ставлення до них, що заподіяло істотну шкоду охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян, або державним чи громадським інтересам, або інтересам окремих юридичних осіб, —

карається штрафом від **від двохсот п'ятдесяти до п'ятисот** неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

2. Те саме діяння, якщо воно спричинило тяжкі наслідки, —

карається позбавленням волі на строк від двох до п'яти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років та зі штрафом **від двохсот п'ятдесяти до семисот п'ятдесяти** неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або без такого.

Стаття 368. Одержання хабара

Примітка. 1. Хабарем у великому розмірі вважається такий, що у двісті і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, в особливо великому — такий, що у п'ятсот і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

2. Службовими особами, які займають відповідальне становище, є особи, зазначені в пункті 1 примітки до статті 364, посади яких згідно зі статтею 25 Закону України «Про державну службу» віднесені до третьої, четвертої, п'ятої та шостої категорій, а також судді, прокурори і слідчі, керівники, заступники керівників органів державної влади та управління, органів місцевого самоврядування, їх структурних підрозділів та одиниць. Службовими особами, які займають особливо відповідальне становище, є особи, зазначені в частині першої статті 9 Закону України «Про державну службу», та особи, посади яких згідно зі статтею 25 цього Закону віднесені до першої та другої категорій.

3. Повторним у статтях 368 і 369 цього Кодексу визнається злочин, вчинений особою, яка раніше вчинила будь-який із злочинів, передбачених цими статтями.

4. Вимаганням хабара визнається вимагання службовою особою хабара з погрозою вчинення або невчинення з використанням влади чи службового становища дій, які можуть заподіяти шкоду правам чи законним інтересам того, хто дає хабара, або умисне створення службовою особою умов, за яких особа вимушена дати хабара з метою запобігання шкідливим наслідкам щодо своїх прав і законних інтересів.

Стаття 368¹. Незаконне збагачення

1. Одержання службовою особою неправомірної вигоди або передача нею такої вигоди близьким родичам (незаконне збагачення)

— карається штрафом від ста до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до двох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Стаття 368. Одержання хабара

Примітка. 1. Хабарем у великому розмірі вважається такий, що у двісті і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, в особливо великому — такий, що у п'ятсот і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

2. Службовими особами, які займають відповідальне становище, є особи, зазначені в пункті 1 примітки до статті 364, посади яких згідно зі статтею 25 Закону України «Про державну службу» віднесені до третьої, четвертої, п'ятої та шостої категорій, а також судді, прокурори і слідчі, керівники, заступники керівників органів державної влади та управління, органів місцевого самоврядування, їх структурних підрозділів та одиниць. Службовими особами, які займають особливо відповідальне становище, є особи, зазначені в частині першої статті 9 Закону України «Про державну службу», та особи, посади яких згідно зі статтею 25 цього Закону віднесені до першої та другої категорій.

3. Повторним у статі 368 цього Кодексу визнається злочин, вчинений особою, яка раніше вчинила будь-який із злочинів, передбачених статтями 235⁴, 235⁵, 369 цього Кодексу.

4. Вимаганням хабара визнається вимагання службовою особою хабара з погрозою вчинення або невчинення з використанням влади чи службового становища дій, які можуть заподіяти шкоду правам чи законним інтересам того, хто дає хабара, або умисне створення службовою особою умов, за яких особа вимушена дати хабара з метою запобігання шкідливим наслідкам щодо своїх прав і законних інтересів.

Стаття 368¹. Незаконне збагачення

1. Одержання службовою особою вигоди у значному розмірі, законність походження якої не може бути підтверджена в установленому законом порядку, або передача нею такої вигоди близьким родичам (незаконне збагачення)

— карається штрафом від п'ятисот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

2. Незаконне збагачення, якщо його предметом була неправомірна вигода у значних розмірах,

— карається штрафом від п'ятисот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Стаття 369. Пропозиція або давання хабара

Примітка. 1. Повторним у цій статті визнається злочин, вчинений особою, яка раніше вчинила **цей злочин, або злочин, передбачений статтями 235⁴ чи 235⁵ цього Кодексу.**

Стаття 369. Пропозиція або давання хабара

Примітка. 1. Повторним у цій статті визнається злочин, вчинений особою, яка раніше вчинила **будь-який із злочинів, передбачених цією статтею або злочинів, передбачених статтями 235⁴, 235⁵, 368 цього Кодексу.**

Стаття 369¹. Зловживання впливом

1. Пропозиція або надання неправомірної вигоди особі, яка пропонує чи обіцяє (погоджується) за такі вигоди вплинути на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави, —

караються штрафом від двохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк від двох до п'яти років.

2. Одержання неправомірної вигоди за вплив на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави, або пропозиція здійснити вплив за надання такої вигоди —

карається штрафом від семисот п'ятдесяти до однієї тисячі п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням волі на строк від двох до п'яти років.

3. Одержання неправомірної вигоди за вплив на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави, посплане з вимоганням такої вигоди, —

карається позбавленням волі на строк від трьох до восьми років з конфіскацією майна.

Примітка. Особами, уповноваженими на виконання функцій держави, є особи, визначені в пунктах 1 та 2 статті 2 Закону України «Про засади запобігання та протидії корупції».

Стаття 370. Провакація хабара

1. Провакація хабара, тобто свідоме створення службовою особою обставин і умов, що зумовлюють пропонування або одержання хабара, щоб потім викрити того, хто дав або взяв хабара, —

Стаття 370. Провакація хабара або підкупу

Провакація хабара або підкупу, тобто свідоме створення службовою особою обставин і умов, що зумовлюють пропонування або одержання хабара чи неправомірної вигоди, щоб потім викрити того, хто дав або взяв хабара чи неправомірну вигоду, —

Зміст

Передмова	3
Розділ I. Корупція, її сутність та багатоманітність	
понять	5
§ 1. Концептуальні підходи до визначення поняття корупції та причини її виникнення	5
§ 2. Особливості адміністративної та дисциплінарної відповідальності за корупційні правопорушення	33
Розділ II. Проблеми застосування кримінальної відповідальності та правового компромісу в боротьбі з корупцією	55
§ 1. Компромісні та заохочувальні приписи у чинному кримінальному законодавстві України	55
§ 2. Кримінально-правові заходи заохочення припинення корупційної діяльності та шляхи підвищення їх ефективності.....	73
Післямова	111
Додаток	114

Наукове видання

В. Я. Настюк, В. В. Бєлєвцева, О. М. Лемешко

**КОРУПЦІЯ, ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ, КОМПРОМІС:
АДМІНІСТРАТИВНІ ТА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ
АСПЕКТИ**

Монографія

Редактор *А. В. Єфименко*
Коректор *Т. Ф. Зуб*
Комп'ютерна
верстка *В. М. Зеленька*

Підписано до друку з оригінал-макета 23.07.2010 р.
Формат 84×108 ¹/₃₂. Папір офсетний. Гарнітура Times.
Ум. друк. арк. 7,7. Обл.-вид. арк. 7,1. Вид. № 502.
Тираж 500 прим.

Видавництво «Право» Національної академії правових наук України
Україна, 61002, Харків, вул. Чернишевська, 80

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції.
Серія ДК № 559 від 09.08.2001 р.

Виготовлено у друкарні СПДФО Білетченко
8 (057) 758-35-98